

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
KİRÂAT İLMİ ENSTİTÜSÜ
KUR'ÂN-I KERÎM OKUMA VE KİRÂAT
ANABİLİM DALI

ÂL-İ İMRÂN SÛRESİNDEKİ KİRÂAT
FARKLILIKLARI VE ANLAMA ETKİSİ

Fakri ÖZCAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi SAHİP AKTAŞ

Bingöl – 2023

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
KİRÂAT İLMİ ENSTİTÜSÜ
KUR'ÂN-I KERÎM OKUMA VE KİRÂAT
ANABİLİM DALI

ÂL-İ İMRÂN SÛRESİNDEKİ KİRÂAT
FARKLILIKLARI VE ANLAMA ETKİSİ

Fakri ÖZCAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi SAHİP AKTAŞ

Bingöl – 2023

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Âl-i İmrân Sûresindeki Kırâat Farklılıkları ve Anlama Etkisi* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

/ /2023

Fakri ÖZCAN

TEZ KABUL VE ONAY
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
KİRÂAT İLMİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Fakri ÖZCAN tarafından hazırlanan *Âl-i İmrân Sûresindeki Kırâat Farklılıkları ve Anlama Etkisi* başlıklı bu çalışma, [*Savunma Sınavı Tarihi*] tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda [*oybirliği/oy çokluğuyla*] başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Temel İslâm Bilimleri* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan : Doç. Dr. M. Zülfü CENNET	İmza: .....
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi SAHİP AKTAŞ	İmza: .....
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Yunus İŞERİ	İmza: .....

ONAY

Bu Tez, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../...../ 2023 tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Emrullah ÜLGEN
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Hız. Peygamber'e peyderpey inen, Kur'an-ı Kerim'in en büyük özelliği, mû'ciz bir kelâm olması ve indiği günden itibaren günümüze kadar orijinalliğini muhafaza ederek bizlere kadar ulaşmış olmasıdır.

Kur'an-ı Kerim'in inzal olmasıyla birlikte Hız. Peygamber (s.a.v) tarafından açıklanmış ve tebliğ edilmiştir. Hız. Peygamber'den (s.a.v) günümüze kadar Kur'an-ı Kerim'e dair birçok çalışma yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalar, Kur'an merkezli birçok ilmin teşekkülüne yol açmıştır. Bu ilimlerden biri de Kur'an-ı Kerim'i yapısal lafzi değişikliklerden muhafaza ederek daha iyi anlaşılmasına vesile olmayı amaçlayan kırâat ilmidir. Dolayısıyla kırâat ilmi sadece Kur'an'ın lafzını değil Kur'an'ın anlam boyutunu da ilgilendirmektedir. Aynı zamanda her bir farklı kırâat ve vecih kendi içinde ayrı ayrı mânalar ve hükümler barındırarak diğer ilimlere katkı sağlamaktadır.

Kırâat farklılıklarının Kur'an'ın anlam boyutuyla olan söz konusu ilişkisi, "Âl-i İmrân sûresi özelinde Kırâat farklılıklarının âyetlerin anlama etkisi nedir?" sorusu merkeze alınarak oluşturulmuştur. İlgili âyetlerin kırâat farklılıkları incelenirken kırâat-i aşere esas alınmıştır. Çalışma esnasında kırâat ilminin temel kavramlarından bahsedildikten sonra bu ilmin tarihsel süreç içerisindeki gelişimine yer verilmiştir. Akabinde Âl-i İmrân sûresindeki kırâat farklılıkları tespit edilip bunların ne tür anlam değişikliklerine yol açtığı belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışma sürecinde ve bugüne kadar hem eserlerinden hem de ilimlerinden istifade ettiğim hocalarımızdan ölmüş olanlarına Allah'tan rahmet, sağ olanlarına sağlık ve âfiyet diliyorum. Yüksek Lisans ders döneminde kendilerinden istifade ettiğim kıymetli hocalarıma ve Yüksek Lisans Tez yazım sürecinde ilmî tecrübelerinden faydalandığım tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Sahip AKTAŞ'a, Rize Müftü Yusuf Karali Dini Yüksek İhtisas Merkezi hocalarına ve Öğr. Gör. Kadir SAĞLAM'a katkılarından dolayı teşekkür ediyorum. Bu çalışma sürecinde hep yanımda olan kıymetli eşime ve çocuklarıma sabırlarından dolayı teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	ii
TEZ KABUL VE ONAY.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	vii
TABLO LİSTESİ.....	viii
ÖZET.....	ix
ABSTRACT.....	x
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
1. KİRÂAT İLMİ VE TARİHİ SERÜVENİ.....	4
1.1. Kırâat İlmî.....	4
1.1.1. Tanımı-Konusu-Gayesi ve Hükümü.....	4
1.1.2. Kırâatlerin Sınıflandırılması.....	5
1.1.2.1. Sıhhat İtibariyle Kırâatlerin Tasnifi.....	5
1.1.2.2. Sened İtibariyle Kırâatlerin Tasnifi.....	8
1.1.2.3. Sayı İtibariyle Kırâatlerin Tasnifi.....	8
1.1.3. Kırâat farklılıkları.....	19
1.1.3.1. Usûlî farklılıklar.....	20
1.1.3.2. Ferşî Farklılıklar.....	20
1.2. Kırâat İlminin Tarihi Serüveni.....	21
1.2.1. Oluşum Dönemi.....	21
1.2.2. Gelişim Dönemi.....	22
1.2.3. Yayılma Dönemi.....	23
İKİNCİ BÖLÜM.....	25
2. ÂL-İ İMRÂN SÛRESİNİN KİRÂAT FARKLILIKLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ.....	25
2.1. Âl-i İmrân Sûresinin ve Genel Muhtevası.....	25
2.1.1. Sûrenin İsmi.....	25
2.1.2. Nüzûl Yeri.....	26
2.1.3. Nüzûl Sebebi.....	26
2.1.4. Sûrenin Temel Konuları.....	27
2.1.5. Sûrenin Fazileti.....	28
2.2. Âl-i İmrân Sûresindeki Usûlî Farklılıklar.....	29
2.3. Âl-i İmrân Sûresindeki Ferşî Farklılıklar ve Anlama Etkisi.....	45
2.3.1. Sahih Kırâatlerdeki Farklılıklar ve Anlama Etkisi.....	45
2.3.1.1. İ'rab İle İlgili Kırâat Farklılıkları.....	45
2.3.1.2. Kelime Formu İle İlgili Kırâat Farklılıkları.....	52
2.3.1.3. Kelime Türü İle İlgili Kırâat Farklılıkları.....	67
2.3.1.4. Hareke ve Noktalama İle İlgili Kırâat Farklılıkları.....	70
2.3.1.5. Harf/Kelime İlavesi veya Düşürülmesi İle İlgili Kırâat Farklılıkları.....	87
2.3.1.6. Farklı Bir Kelimenin Kullanımıyla İlgili Kırâat Farklılıkları.....	91
2.3.2. Şâz Kırâatlerdeki Farklılıklar ve Anlama Etkisi.....	99
2.3.2.1. İ'rab İle İlgili Kırâat Farklılıkları.....	99
2.3.2.2. Kelime Formu İle İlgili Kırâat Farklılıkları.....	102
2.3.2.3. Kelime Türü İle İlgili Kırâat Farklılıkları.....	105

2.3.2.4.	Hareke ve Noktalama İle İlgili Kırâat Farklılıkları.....	106
2.3.2.5.	Harf/Kelime İlavesi veya Düşürülmesi İle İlgili Kırâat Farklılıkları.....	114
2.3.2.6.	Farklı Bir Kelimenin Kullanımıyla İlgili Kırâat Farklılıkları.....	114
SONUÇ	.....	118
KAYNAKÇA	.....	120
ÖZGEÇMİŞ	.....	127

KISALTMALAR

- Çev** : Çeviren
DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı
h. : hicrî
H.z. : Hazreti
İFAV : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
Md. : Maddesi
Nşr : Neşreden
ö. : Ölüm tarihi
s.a.s. : Sallallâhü Aleyhi ve Sellem
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
Thk : Tahkîk eden
trc. : Tercüme eden
ts. : tarihsiz
vb. : ve benzeri
vd. : Ve diğerleri
y.y. : yayıncı yok

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Âl-i İmrân Sûresinde Anlama Etki Eden Sahih Kırâat Farklılıkları.....	94
Tablo 2: Âl-i İmrân Sûresinde Anlama Etki Eden Şâz Kırâat Farklılıkları.....	116

ÖZET

Kur'ân-ı Kerîm, Arapçanın dil yapısının ve Arap yazısının henüz teşekkül etmesinin bir sonucu olarak rivayet tarikleriyle de desteklenen çeşitli okuyuş farklılıklarını içermektedir. Bu okuyuş farklılıkların Kur'ân ayetlerinin anlamına etkisi, Âl-i İmrân sûresi özelinde çalışmanın konusu olarak belirlenmiştir. Nitel yöntemin doküman analizi tekniği kullanılarak yapılan bu çalışma giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşturulmuştur. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, önemi, metodu ve araştırmada kullanılan kaynakların değerlendirilmesine yer verilmiştir. Birinci bölümde kırâat ilmi, kırâatlerin sınıflandırılması, kırâat farklılıkları ve kırâat ilminin tarihi serüveni incelenmiştir. İbn Mücâhid'in bu ilmin teşekkülündeki ve sistemleşmesindeki rolünün bir hayli etkin olduğu görülmüştür İkinci bölümde ise genel hatlarıyla Âl-i İmrân sûresi, bu sûredeki sahih veya şâz türünden kırâat farklılıkları ve bunların anlama etkileri üzerinde durulmuştur. Sûrede usûlî ve ferşî şeklinde değerlendirilen farklılıkların her iki kısmından bir hayli bulunduğu ve bu iki kısım farklılıklardan sadece ferşî farklılıkların bazen anlama etki ettiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Kırâat, Âl-i İmrân, Kırâat Farklılıkları, Anlam.

ABSTRACT

As a result of the linguistic structure of Arabic and the formation of the Arabic script, the Qur'an contains various reading differences supported by narrations. The effect of these reading differences on the meaning of the Qur'anic verses has been determined as the subject of the study in the special case of Surah Âl-i Ìmrân. This study, which was conducted using the document analysis technique of the qualitative method, consists of an introduction, two chapters and a conclusion. In the introduction, the subject, importance, method and evaluation of the sources used in the research are given. In the first chapter, the science of qiraat, the classification of qiraat, the differences of qiraat and the historical adventure of the science of qiraat were analyzed. Ibn Mujâhid's role in the formation and systematization of this science has been seen to be very effective. In the second part, in general terms, the Surah Âl-i Ìmrân, the differences of the sahih (true to the original) or shazih (leave the rule) qiraat in this Surah and their effects on the understanding of this Surah were emphasized. It has been determined that there are a lot of both parts of the differences, which are evaluated as usuli (procedural) and fershi (structural), in the surah and that only fershi differences sometimes affect the meaning.

Keywords: The Qur'an, Qiraat/Recitation, Âl-i Ìmrân, Recitation Differences, Meaning.

GİRİŞ

Allah tarafından rahmet olarak indirilen Kur'ân-ı doğru okumak, anlamak, rehber edinmek ve sonraki nesillere sahih bir şekilde aktarmak müslümanlara düşen bir görevdir. Kur'ân'ın anlaşılması ve korunması hedefine yönelik birçok ilim ihdas edilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'in, nâzil olduğu hal üzere korunmasını sağlama ve hem lafzını hem de telaffuzunu ilk muhâtabı olan Hz. Peygamber'den öğrenilmiş şekliyle sonraki nesillere aktarma görevini hiç şüphesiz kırâat ilmi yüklenmiştir. Bu ilmin, temel konularından biri, kırâat farklılıklarıdır. Kırâat farklılıkları, Kur'ân-ı Kerîm'in anlamının belirlenmesinde son derece etkin bir role sahiptir.

Kırâat farklılıklarının bu rolü bizi, Kur'ân-ı Kerîm'in Âl-i İmrân sûresindeki kırâat farklılıklarını tespit etmeye ve bunların âyetlerin anlamlarının üzerindeki etkisini araştırmaya sevk etmiştir. Âl-i İmrân sûresinin Kur'ân-ı Kerîm tertibinde üçüncü sırada yer almasına ve en uzun ikinci sûresi olmasına binaen bu sûrede yer alan farklılıkların anlama etkisi devamındaki sûrelerle benzerlikler oluşturacağı düşünülmüştür. Bununla birlikte yapılan literatür taraması sonucunda Âl-i İmrân sûresi ile ilgili hem kırâat farklılıklarını ihtiva eden hem de kırâat farklılıklarının anlama etkisi üzerine yapılmış bir çalışma tespit edilememiştir. Bu yüzden “Âl-i İmrân Sûresindeki Kırâat Farklılıkları ve Anlama Etkisi” konusu, tez çalışması yapmaya karar verilmiştir.

Âl-i İmrân sûresinde kırâat-i aşereye göre varolan sahih ve şâz kırâat farklılıkları ve bu farklılıkların anlama etkisi çalışmanın ana omurgasını oluşturmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde Kırâat ilmi ve Kırâatlerin tasnifi hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. Ardından Kırâat ilmindeki usûlî ve ferşî farklılıklar incelenip Kırâat ilminin tarihi serüveni işlenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Âl-i İmrân sûresi ve içeriğine dair genel bilgilere değinildikten sonra kırâat ilminde varolan usûlî farklılıklar ile ilgili terimlerin tanımlarına yer verilmiştir. Son olarak sûrede geçen ferşî farklılıklar ele alınarak bu farklılıkların anlama etkisi üzerinde durulmuştur.

Çalışma esnasında anlama etkisi olan kırâat farklılıklarının tesbitinde sahih kırâatler ön planda tutulmakla birlikte şâz kırâatlerden de istifade edilmiştir. Kırâat farklılıkları incelenirken Mushaf sıralaması takip edilmiştir. Anlam üzerinde etkisi olan veya olmayan kırâatler şeklinde bir ayrıma gidilmemiştir. Kırâat imamları

arasındaki farklılıklara değinildikten sonra bu farklılıkların anlama etkisi üzerinde durulmuştur. Kırâat farklılığı olan âyetlerin bazen tamamı bazen de sadece anlama etkisi olan kısmı yazılmak suretiyle anlama etkisi incelenmiştir.

Bu çalışma esnasında kırâat imamaları arasındaki ihtilafların tesbiti için İbnü'l-Cezerî'nin (ö. 833/1429) *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-aşr*¹, Dimyâtî'nin (ö. 1117/1705) *İthâfu fudalâ'i'l-beşer fi (bi)'l-kırâ'âti'l-erba'ate 'aşer*², Abdulfettâh el-Pâlûvî'nin (ö. 1192/1778) *Zubdetu'l-'irfân fi vucûhi'l-Kur'ân*³ ve Muhammed Emin Efendi'nin (ö. 1275/1858) *Umdetu'l-hullân fi izahi Zubdeti'l-'İrfân*⁴ isimli eserlerinden yararlanılmıştır.

Tesbit edilen kırâat farklılıklarının anlama etkisini incelemek için Muhammed b. Cerîr et-Taberî'nin (ö. 310/923) *Câmi'u'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*⁵, Ömer en-Nesefî'nin (ö. 537/1142) *et-Teyisîr fi't-tefsîr*⁶, Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzîl ve uyûni'l-akâvi'l fi vüçûhi't te'vil*⁷, Fahreddin Râzî'nin (ö. 606/1210) *Mefâtihu'l-gayb*⁸, Kurtubî (ö. 656/1258) *el-Cami' li ahkâmi'l-Kur'ân*⁹, Nesefî'nin (ö. 710/1310) *Medâriku't-tenzîl ve hakaiku't-te'vil*¹⁰, İbn Zencele'nin (ö. IV./X. yüzyıl) *Huccetu'l-kırâat*¹¹, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın (ö. 1878/1942) *Hak Dini Kur'ân Dili*¹² ve Abdurrahmân Çetin'in *Kırâatlerin Tefsire*

¹ Ebû'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf el-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-aşr* (Beirut: Dâru'l Kütübü'l-İlmiyye, 2006).

² Ahmed b. Muhammed b. Abdulgani ed-Dimyâtî el-Bennâ, *İthâfu fudalâ'i'l-beşer bi'l-kırâati'l-erba'ate 'aşer*. thk. Abdurrahim el-Tarhûnî (Kâhire: Dâru'l Hadis, 2009).

³ Hâmid b. el Hâc Abdül-Fettah el-Pâlûvî, *Zubdetu'l-'irfân fi vucûhi'l-Kur'ân*, (İstanbul: Âsitâne Yayınları, ts.).

⁴ Muhammed Emin Efendi, *Umdetu'l-hullân fi izahi Zübdeti'l-'İrfân* (İstanbul: Asitâne Yayınları, ts.).

⁵ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî *Câmiu'l-Beyân An Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*. Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. (Kahire: Dâru Hicr, 1422/2001).

⁶ Ebû Hafis Necmeddin Ömer b. Muhammed en-Nesefî, *et-Teyisîr fi't-Tefsîr*, çev. Muhammed Coşkun (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurulu Başkanlığı, 2019), 2 Cilt.

⁷ Ebu'l- Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer el-Havârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmizi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Akâvi'l fi Vüçûhi't Te'vil*, çev. Muhammed Coşkun, "vd." (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurulu Başkanlığı, 2016).

⁸ Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî, *Mefâtihu'l Gayb*, trc. Suat Yıldırım - Lütfullah Cebeci - Sadık Kılıç - Sadık Doğru (İstanbul: HuzurYayınevi, 2013),

⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr. el-Kurtubî, *El-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân*. Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. 24 Cilt. (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1427/2006).

¹⁰ Ebu'l-Berekât Hâfizuddin Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, *Medâriku't-tenzîl ve hakaiku't-te'vil*, Thk. Yusuf Ali Bedevi, Muhyiddin Dîb Mestû. (Beirut: Dâr İbn kesir, 1419/2018).

¹¹ Abdurrahman b. Muhammed b. Zencele Ebû Zür'a, *Huccetu'l-kırâat*, thk. Said Afgani (Beirut: Müessesetü'r-Risale, 2014).

¹² Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, thk. Asım Cüneyt Köksal-Murat Kaya (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2021).

*Etkisi*¹³ isimli eserlerinden istifade edilmiştir. Kırâat farklılıklarıyla ilgili âyetlerin meâlleri için ise Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayınlamış olduğu *Kur'ân Yolu Meâli*¹⁴ adlı eserden yararlanılmıştır.

Ayrıca çalışma esnasında yararlanılan diğer kaynakların şunlardır: İbn Mücâhid'in (ö. 324/936) *Kitâbu's-seb'a fi'l-kırâat*, Suyûtî'nin (ö. 911/1505) "*el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân*"¹⁵, Zurkânî'nin (ö. 1367/1948) *Menâhîlu'l-'irfân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*¹⁶ eserlerinden faydalanılmıştır. Lugat alanında ise Halîl b. Ahmed'in (ö. 175/791) *Kitâbu'l-'Ayn*¹⁷ ve İbn Manzûr'un (ö. 711/1311) "*Lisânu'l-'Arab*"¹⁸ isimli eserlerinden istifade edilmiştir.

---

¹³ Abdurrahman Çetin, *Kırâatların Tefsire Etkisi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2020).

¹⁴ *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009).

¹⁵ Ebû Bekr Ahmed b. Mûsâ b. el-Abbâs et-Temîmî İbn Mücâhid, *Kitâbu's-seb'a fi'l-kırâat*, thk. Şevki Dayf (Kahire: Dâru'l-Meârif, 1400/1980), Suyûtî, Ebu'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr. *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Thk. Şuayb el-Arnaud. Dimeşk: Müessesetu'r-Risâle Naşirûn, 2008/1429.

¹⁶ Muhammed Abdülazîm Zurkânî, *Menâhîlu'l-'irfân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*. (Matbaatü İsâ el-Bâbî el-Halebî ve Şürekâhû, ys.)

¹⁷ Ebû Abdîrrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî (el-Fürhûdî), *Kitâbu'l-'Ayn* (Beyrut: Dâru'l Kütübü'l-İlmiyye, 2002).

¹⁸ Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab* (Beyrut: Dâru's-Sadr, 1990).

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KİRÂAT İLMİ VE TARİHİ SERÜVENİ

1.1. Kırâat İlmî

Bu başlıkta Kur'ân'ın edâ keyfiyetlerini, ihtilaflarını, ittifaklarını konu edinmesi bakımından inceleyen kırâat ilminin tanımı, konusu, gayesi ve kırâatlerin sınıflandırılması ele alınacaktır.

1.1.1. Tanımı-Konusu-Gayesi ve Hükümü

Kırâat “قراءة” kelimesi tilâvet etmek, telaffuz etmek, okumak, incelemek, mütalaa etmek ve bir araya getirmek anlamlarına gelen “قرأ” filinden türeyen bir mastardır.¹⁹ Terim olarak ise kırâat şu şekillerde tanımlanmıştır:

*Kur'ân lafızlarını okuma yönüyle ele alıp inceleyerek, bu cihetteki ihtilaf ve ittifak edilen okuyuş isnatlarını, nakleden imamlara dayandırarak ele alan bir ilim dalıdır.*²⁰

*Kur'ân-ı Kerîm'in Hz. Peygamber'den nakledildiği gibi hareke-teskin, vakıf-vasıl (fasıl), hazf-isbat ve bunlarla birlikte okuyuş şekli ibdâl, idğam, teshil ve diğer başka vecihlerden olan ittifak ve ihtilaflarının bilindiği bir ilimdir.*²¹

*Kırâat imamlarından her birinin, belirli rivâyet ve tarîkleri kullanarak kendilerine has üslûp ve kurallar ile diğer kırâat imamlarından farklı şekilde Kur'ân'ı okumasına denir.*²²

Tanımlar incelendiği zaman ön plana çıkan en önemli hususun kırâatlerin işitmeye dayalı bir ilim olduğu söylenebilir. Kırâatler, kırâat imamları tarafından kendilerinden önceki imamlar kanalı ile; yani isnat sistemi Hz. Peygamber'e kadar ulaşmaktadır.

¹⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arap*, “K-r-e md. ”, 1/129; Zerkânî, *Menâhilü'l-'irfân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*, 1/412; Nihat Temel, *Kırâat ve Tecvid Istılahları* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2020), 102.

²⁰ Ebu'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf el-Cezerî. *Müncidü'l-mukriîn ve murşidu't-tâlibin*. thk. Muhammed Ali Beydun (Beyrut: Dâru Kutubi'l-İlmiyye:1420/1999), 9. Muhammed Sâlim Muhaysin, *el-İrşâdâtü'l-celiyye fi'l kırâ'âti's-seb'i min tarîki's-şatibiyye*, thk. Muhammed Abdulvahhâb (Kahire: Dâr-u Muhaysin, 2005), 15; Kâdî Abdülfettâh, *el-Büdûru'z-zâhira fi kırâati'l-aşri'l-mütevâtirati min Tarîki's-Şâtibiyyeti ve 'd-Dürrâ*. (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1981), 7.

²¹ Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/74.

²² Mehmet Ünal, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Kırâat Farklılıklarının Rolü*, (Ankara: Fecr Yayınları, 2005), 12.

Kırâat ilminin konusu, Kur'ân-ı Kerîm lafızlarının durumu ve edâ keyfiyetleridir. Başka bir ifade ile Kur'ân kelimelerinin durumlarından med, kasr, ve nakil gibi bir kısım farklılıklardır.²³

Kırâat ilminin gayesi Hz. Peygamber'e kadar ulaşan kırâatlerin sahih ve mütevâtir olanlarını tespit edip, onları zayıf ve mevzû olanlarından ayırmak, her birinin usûl ve esaslarını belirleyerek kırâatlerin muhafaza edilmesini ve öğretilmesini sağlamaktır.²⁴ Yine bu ilmin gayesi mütevâtir derecesine ulaşmış olan kırâatleri zaptetme melekesini kazandırarak kırâatlerin kaybolmasını önlemektir.²⁵

Kırâat ilminin faydalarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

-Allah'ın kelâmını Hz. Peygamber'in okuyup ve okuttuğu gibi aynı keyfiyet üzere gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak,

-Kur'ân-ı bozulma ve değişimden korumak,

-Kur'ân'ın farklı kırâatlerinin bilinmesiyle farklı şekillerde anlamlandırmaya zemin sağlamak,

-Hadis, Fıkıh, Tefsir ve Arapça gibi İslâmî ilimlere kaynaklık etmek.²⁶

1.1.2. Kırâatlerin Sınıflandırılması

Kırâat ilmi, bu ilimle meşgul olan âlimler tarafından farklı tasniflere tabi tutulmuştur. İlk dönemde yapılan tasnif çalışmalarında kavramların net olmadığı söylenebilir. Fakat kırâat ilmi geliştikçe ve zaman ilerledikçe bu kavramların daha belirgin hale geldiği görülmektedir.

1.1.2.1. Sıhhat İtibariyle Kırâatlerin Tasnifi

Kırâatler sıhhat itibariyle sahih ve şâz olmak üzere ikiye ayrılır. Kırâat âlimleri, kırâatleri sıhhat itibariyle sınıflandırırken bir kısım kurallara bağlı kalarak ilgili kırâatin sahih mi yoksa şâz mı olduğunu belirlemek için bazı şartlar öne sürmüşlerdir. Âlimlerin ittifakla kabul ettiği sahih kırâat kriterleri şunlardır:

---

²³ Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. Ebû Bekr el-Kastallânî, *Letâifü'l-işârât li-fünuni'l-kırâat*, thk. Merkezü Dirâsâti'l-Kur'âniyye (Medîne: Melik Fehd Mushaf Matbaası, 1434/2012), 1/356; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/74; Ali Muhammed Dabba', *el-İdâe fi beyâni usûli'l-kirâe* (Mısır: el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, 1420/1999), 4.

²⁴ Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/74; Mustafa Atilla Akdemir, *Kırâat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2. Basım, 2015), 51.

²⁵ İsmail Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri* (İstanbul: İFAV Yayınları, 18. baskı, 2007), 62.

²⁶ Kastallânî, *Letâifü'l-işârât*, 1/356; Kâdî Abdülfettâh, *el-Büdüru'z-zâhira*, 7; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/74; Akdemir, *Kırâat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 51.

- Hz. Osman'ın çoğalttığı mushaflardan birinin hattına takdiren de olsa uyan,
- Bir yönüyle de olsa Arap diline uygun olan,
- Senedi sahih olan bir senetle aktarılmış olan.²⁷

Bu şartları taşıyan kırâatleri reddetmek câiz değildir.

Yukarıda geçen özellikleri ihtiva etme bakımından Kırâatler ikiye ayrılır: Sahih kırâatler ve şâz kırâatler.

Sahih kırâatler: Sahih kırâatin üç kabul şartını taşıyan kırâatler olup²⁸ bu kırâatler, mütevâtir kırâat ve meşhur kırâat diye ikiye ayrılır.

Mütevâtir kırâat, yalan üzere bir araya toplanmaları asla mümkün olmayan bir topluluğun kendileri ile aynı özelliği taşıyan bir başka topluluktan rivâyet ettikleri kırâattir. Yedi kırâat imamından nakli konusunda tarîklerin ittifak ettiği kırâatler buna örnek olarak verilir. Kırâatlerin çoğu bu türdendir.²⁹

Meşhur kırâat, isnadı sahih, Osmânî Mushaflara ve Arap diline muvafık olan gerek yedi gerekse bunların dışında kalan kırâat imamları arasında şöhret bulan; ancak tevâtür derecesine ulaşamayan, kırâat imamlarının hiçbirisi tarafından şâz veya hata isnadında bulunmadığı kırâatlerdir.³⁰ Bu meşhur olan kırâatin; yedi kurrâdan, on kurrâdan veya makbul olan diğer kırâat imamlarından nakledilmesi konusunda bir fark yoktur. Bu meşhur kırâatler, kırâat imamları arasında yaygınlık kazanmış, âlimler tarafından hatalı veya şâz olarak addedilmemiştir. Fakat bu kırâat tevâtür derecesine ulaşamamıştır.³¹

Şâz kırâatler: Sahih kırâat olma kıstaslarından üçünü ya da en az birini içermeyen kırâatlerdir.³² Başka bir deyişle şâz kırâatler; senedi sahih olmayan, sahih kırâatler dışında kalan ve mütevâtir kırâatler için belirlenmiş olan üç şarttan en az

---

²⁷ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/15; Suyûtî, *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân*, 1/163; Zurkânî, *Menâhîlu'l-'irfân*, 1/418; Muhaysin, *el-İrşâdâtü'l-celiyye*, 22; Muhammed Sâlim Muhaysin, *el-Hâdî Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr Velkeşf an 'İleli'l-Kırâati ve Tevcihâ* (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1997), 1/19.

²⁸ Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/71; Abdulazîz b. Süleymân b. İbrâhîm el-Müzeyyinî, *Mebâhis fi ilmi'l-kırâat* (Riyad: Dâru Künuz İşbiliyâ, 1432/2011), 86; Akdemir, *Kırâat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 59.

²⁹ Zurkânî, *Menâhîlu'l-'irfân*, 1/430; Müzeyyinî, *Mebâhis fi ilmi'l-kırâat*, 84; Kâdî Abdülfettâh, *el-Büdûru'z-zâhira*, 27; Kastallânî, *Letâifü'l-işârât*, 1/124; Akdemir, *Kırâat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 59.

³⁰ Suyûtî, *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân*, 1/166; Dr. Yunus İşeri, "Sihhat Açısından Kırâat Çeşitlerinin Kavramsal Anlamda Değerlendirilmesi", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 26/2 (Aralık 2022), 479-480.

³¹ Suyûtî, *el-İtkân*, 1/166; Zurkânî, *Menâhîlu'l-'irfân*, 1/430; Müzeyyinî, *Mebâhis fi ilmi'l-kırâat*, 84.

³² Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/71; Abdulhamit Birışık, *Kırâat İlmi ve Tarihi*, (Bursa: Emin Yayınları, 2018), 95.

birini taşımayan kırâatlere denir.³³ Örneğin Fatiha sûresindeki “مَالِكٍ” kelimesi mâzi sigası ile “مَلِكٌ” şeklinde “يَوْمٌ” kelimesi “يَوْمٌ” şeklinde “إِيَّاكَ نَعْبُدُ” âyeti de meçhul sigasında “نُعْبُدُ” şeklinde okunmuştur.³⁴ Bu okuyuşlar, söz konusu koşulları taşımadıkları için şâz kırâat olarak kabul edilmiştir.

Şâz kırâatler; âhâd, müdrec ve mevzû kırâatler diye üçe ayrılır:

Âhâd kırâatler, senedi sahih olan fakat resm-i Osmânî’ye veya Arap dil kurallarına uymayan kırâatlerdir. Ahad kırâat, Kur’ân olarak kabul edilmediği için âhad kırâat ile okuyuş câiz olmadığı gibi bu kırâat ile namaz da kılınmaz. Âhad kırâatlere inanmak zorunlu değildir. “لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ” âyetinde geçen “أَنْفُسِكُمْ” kelimesini “أَنْفُسِكُمْ” şeklinde okumuşlardır.³⁵

Müdrec kırâat, Kur’ân’ın asıl metni içerisinde olmayan bazı lafızların Kur’ân’ı açıklayıcı (tefsir) mâhiyette Kur’ân metni içerisine yazılmasıdır. Sahâbe’nin Mushaflara açıklayıcı ifadeler olarak yazmış oldukları kelimelerin sonraki dönemlerde Kur’ân kelimelerinden zannedilmesidir. Sahâbe kendisi bunun kırâat olmadığını biliyordu fakat daha sonraki dönemlerde bunlar kırâat olarak zannedilmeye başlandı.³⁶ Örneğin Bakara sûresindeki “أَنْ تَتَّبِعُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ فِي” âyetinin “أَنْ تَتَّبِعُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ” şeklinde okunmasıdır.

Mevzû kırâat, uydurma kırâatlere denir. Resm-i Osmânî’ye ve Arapça dil kurallarına muvafık olsa bile sened itibariyle dayanağı olmayan bu kırâat türüne mevzû kırâat denir.³⁷ Fâtır sûresinde geçen “إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ” “Muhakkak ki kulları içinden hakkıyla Allah’tan ancak âlimler korkarlar.” âyetinin “إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ

³³ Suyûtî, *el-İtkân*, 1/167; Zurkânî, *Menâhilu’l-’irfân*, 1/430; Müzeyyinî, *Mebâhis fi ilmi’l-kırâat*, 85;

³⁴ Suyûtî, *el-İtkân*, 1/167; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi’l-beşer*, 1/12; Zurkânî, *Menâhilu’l-’irfân*, 1/430.

³⁵ Suyûtî, *el-İtkân*, 1/167; Müzeyyinî, *Mebâhis fi ilmi’l-kırâat*, 84; Karaçam, *Kur’ân-ı Kerim’in Nüzûlü ve Kırâati*, 266.

³⁶ Suyûtî, *el-İtkân*, 1/167; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi’l-beşer*, 1/12; Akdemir, *Kırâat İlmî Eğitim ve Öğretim Metotları*, 60.

³⁷ Zurkânî, *Menâhilu’l-’irfân*, 1/430; Çetin, *Kırâatların Tefsire Etkisi*, 95; Akdemir, *Kırâat İlmî Eğitim ve Öğretim Metotları*, 61;

”مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ“ “Muhakkak ki Allah, kulları içinde ancak âlimlerden korkar.” şeklinde okunması örnek olarak verilebilir.

1.1.2.2. Sened İtibariyle Kırâatlerin Tasnifi

Kıraatler, Kurrânin senet zincirindeki mertebelerine nispetle kırâat, rivâyet ve tarîk olmak üzere üç ayrı istilah ile isimlendirilmiştir.³⁸

Kırâat, kırâat imamının râvî ve tarîkleri arasında ittifakla okuyup diğer kırâat imamları ile kendi arasında meydana gelen farklı okuyuşlara kırâat denir.³⁹

Kırâatteki farklılık, kırâat imamları arasında değil de bir imamın kendi râvîleri arasında meydana geliyorsa buna rivâyet denir. Ebû Bekr Şû‘be, Hafs, Bezzî, Kunbûl rivâyeti gibi.⁴⁰

Tarîk, imamların râvîlerinden daha sonra gelen diğer râvîler arasındaki farklılıklara denir. Okuyuş râvîden sonraki kademe bulunan kırâat silsilesindeki kişilere nispet edilirse buna tarîk denir.⁴¹ Ubeyd b. es-Sabbâh tarîki gibi.

1.1.2.3. Sayı İtibariyle Kırâatlerin Tasnifi

Kırâatlerin sınıflandırılması kırâat imamlarının sayıları itibariyle de farklı isimlerle zikredilmiştir. Sayı itibariyle bu tasnif kırâatlerin nispet edildiği imamlara göre şu üç gruba ayrılmıştır. Bunlar, Kırâat-i Seb‘a, Kırâat-i Seman, Kırâat-i Aşere ve Kırâat-i Erbeate Aşere olmak üzere üç isimle adlandırılmıştır.⁴²

Kırâat-i Seb‘a

Yedi kırâat imamına nispet edilen kırâatlere denir.⁴³ Yedi kırâat İslâm’ın bazı önemli şehirlerinde hicrî ikinci yüzyılın başlarında meşhur olmuştur. Fakat bu yedi kırâat, hicrî üçüncü yüzyılın sonlarında İbn Mücâhid (ö. 324/936) tarafından sistemli hale getirilerek tedvin edilmiştir.⁴⁴ İbn Mücâhid, bu tedvin işleminde kurrâların sırasını şehirlere göre belirlemiştir. O, bu sıralamada hicret diyarı Medîne şehrini ilk

³⁸ Kâdî Abdülfettâh, *el-Büdûru’z-zâhira*, 10.

³⁹ Kâdî Abdülfettâh, *el-Büdûru’z-zâhira*, 10; Muhaysin, *el-İrşâdâtü’l-celiyye*, 20; Abdulkayyûm b. Abdulğafûr es-Sindî, *Safahât fî ulûmi’l-kırâat* (Mekke: Mektebetü’l-İmâdî’l-Alemî, Sekizinci baskı, 1437/2016), 11.

⁴⁰ Kâdî Abdülfettâh, *el-Büdûru’z-zâhira*, 10; Muhaysin, *el-İrşâdâtü’l-celiyye*, 20; Sindî, *Safahât fî ulûmi’l-kırâat*, 11.

⁴¹ Zurkânî, *Menâhîlu’l-irfân*, 1/412; Kâdî Abdülfettâh, *el-Büdûru’z-zâhira*, 10; Muhaysin, *el-İrşâdâtü’l-celiyye*, 20; Sindî, *Safahât fî ulûmi’l-kırâat*, 11.

⁴² İbnü’l-Cezerî, *Müncidü’l-mukriîn*, 101; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi’l-beşer*, 1/74.

⁴³ Temel, *Kırâat ve Tecvid Istihlaları*, 103.

⁴⁴ Sâbûnî, *et-Tibyân fî ulûmi’l-Kur‘ân*, 227; Zurkânî, *Menâhîlu’l-irfân*, 1/564.

sıraya alarak başlamıştır. Aynı zamanda birçok sahâbenin Hz. Peygamber’den kırâat okuduğu ve ezberlediği bir belde olması hasebiyle de tâbiîn dönemini de bu şehirden başlatmıştır.⁴⁵ Her ne kadar bu çalışma, ilk defa İbn Mücâhid tarafından yapılmış olsa da Kırâat-i Seb‘a’nın eğitimin bir parçası olarak yaygınlaşmasında Endülüslü alimlerin büyük etkisi olmuştur. Endülüslü âlimlerden Ebû ‘Amr ed-Dânî (ö. 444/1053) ve Kâsım b. Firrûh eş-Şâtîbî (ö. 590/1194) bu konuda ilk sırada sayılabilecek alimlerdir. Dânî’nin kaleme aldığı *Kitâbü’t-Teysîr* ile Şâtîbî’nin, *Kitâbü’t-Teysîr*’i nazım şekline getirerek telif ettiği *Hırzû’l-Emânî* adlı kitaplar Kırâat-i Seb‘a’nın en mühim kaynaklarındanıdır.⁴⁶

İbn Mücâhid, zabdetme melekesi ve güvenilirliği tam olan, kırâat ilmiyle de uzun süre meşgul olmuş ve kendisinden kırâat alma konusunda ittifak sağlanmış kişilerden rivâyet etmeyi prensip haline getirmiştir. Bu yedi kırâat imamı dışında başka kırâat imamlarından da varlığından söz edilmiştir. Fakat İbn Mücâhid, o dönemde meşhur olan kırâatleri bize nakletmiştir. Kırâatleriyle meşhur olmuş yedi kurrâ şunlardır.⁴⁷

Nâfi‘

İmam Nâfi‘ 90/690 yılında İsfahan’da doğmuştur. Asıl ismi, Nâfi‘ b. Abdurrahmân b. Ebî Nuaym el-Leysî el-Medenî’dir. Medîne’nin kırâat imamıdır.⁴⁸ Hayatının çoğunu, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) övgüsüne nail olan tâbiîn’in yanında geçirmiştir. Yetmiş kadar tâbiînden ders almıştır. Kırâat ilminde ulaştığı seviye, herkes tarafından hüsn-ü kabul görmüş ve zamanın ulemâsının takdirine mazhar olmuştur.⁴⁹ Yetmiş yıldan fazla Kur’ân öğretmenliği yapmıştır. Bu sebeple İmam Mâlik, “Nâfi‘ kırâatte insanların imamıdır”⁵⁰ sözünü söylemiştir. Altmış yıl boyunca Medîne

⁴⁵ İbn Mücâhid, *Kitâbu’s-seb‘a fi’l-kırâat*, 1/53.

⁴⁶ Muhammed Emin Efendi, *Umdetu’l-hullân*, 114; Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Nüzûlü ve Kırâati*, 248-249; Abdurrahman Çetin, *Yedi Harf ve Kırâatlar*, (İstanbul: Ensâr Neşriyat, 2. Baskı, 2010), 225.

⁴⁷ İbn Mücâhid, *Kitâbu’s-seb‘a*, 53-101; Sâbûnî, *et-Tibyân fi ulûmi’l-Kur’ân*, 227.

⁴⁸ İbn Mücâhid, *Kitâbu’s-seb‘a*, 53; Ebû Amr Osmân b. Saîd ed-Dânî, *et-Teysîr fi’l-kırâati’s-seb‘a*, thk. Hâtim Sâlihü’l-Dâmin (Kahire: Mektebetü’s-Sahâbe, 1429/2008), 167; Muhammed Sâlim Muhaysin, *el-Mühezzeb fi’l-Kırâati’l-Aşr ve Tevcîhihâ min Tarîki Tayyibeti’n-Neşr* (Kahire: Mektebetü’l-Ezheriyyetü li’t-Türâs, 1417/1997), 1/7; Muhaysin, *el-İrşâdâtü’l-celiyye*, 16.

⁴⁹ Şihabüddin Ebu Bekir b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti’n-Neşr fi’l-Kırâati’l-Aşr* (Kahire: Lidâri’s-Sââbeti li’t-Turâsi Bitantâ, 2005), 9; Tayyar Altıkulaç, “Nâfi‘ b. Abdurrahman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/288.

⁵⁰ İbn Mücâhid, *Kitâbu’s-seb‘a*, 62; İbnü’l-Bâziş Ebû Cafer Ahmed b. Ali b. Ahmed b. Halef el-Ensârî, *Kitâbü’l-ikna’ fi’l-kırâati’s-seb‘a*, thk. Abdülmecid Katâmiş (Dimeşk: Birinci baskı, 1403/1982),

mescidinde namaz kılmıştır. Vefatı sırasında, çocukları kendilerine vasiyet etmelerini isteyince çocuklarına dönüp şu meâldeki âyeti okumuştur. “*Gerçek inanan kimseler iseniz Allah’tan korkun, aranızı düzeltin, Allah’a ve rasûlüne itaat edin* (Enfâl 8/1).⁵¹

İmam Nâfi’nin remzi “ق” harfidir.⁵² 169/785 senesinde Medîne’de vefat etmiştir. Hocaları İmam Ebû Ca’fer (ö.130/748), Şeybe b. Nisâh, Müslim b. Cündeb (ö.106/724), Yezîd b. Rûmân ve Abdurrahman b. Hürmüz el-A’rac’dır. (ö. 117/735) İsimleri zikredilen hocaları da kırâati Ebû Hüreyre, Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Ayyâş’tan almışlar; bunlar da Ömer b. el-Hattâb’tan, Zeyd b. Sâbit’ten ve Übey b. Kâ’b’dan almışlardır. Bunlar da Hz. Muhammed (s.a.v.)’den almışlardır.⁵³ Nâfi’nin ön plana çıkmış râvîleri Kâlûn ve Verş’tir. Kâlûn’un remzi “ب” harfi, Verş’in remzi “ج” harfidir.⁵⁴

İbn Kesîr

Asıl ismi Ebû Ma’bed Abdullâh b. Kesîr b. Amr ed-Dârî’dir. Mekke’nin kırâat imamı İbn Kesîr 45/665 veya 48/668 yılında Mekke’de doğmuş olup 120/737 senesinde yine Mekke’de vefat etmiştir. Tâbiîn’denir.⁵⁵ Hz. Peygamberin yakın sahâbîlerinden Abdullâh b. Zübeyr, Ebû Eyyûb el-Ensârî, Enes b. Mâlik ile görüşmüştür. Güzel ve hoş bir kırâati ve hitâbeti olduğu söylenmiştir. Talebelerine ders okutacağı zaman önce onlara vaaz eder, bu şekilde talebelerini motive edip derse hazırladığı dile getirilmiştir.

İbn Kesîr kırâati, üç koldan Hz. Peygamber’e ulaşmaktadır. Abdullah b. es-Sâib’dan, o da Ömer b. el-Hattâb’dan ve Übey b. Kâ’b’dan, onlar da Hz. Peygamber’den almışlardır. Diğer kırâat silsilesi Mücâhid b. Cebr’dan, o da Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. es-Sâib’dan; Abdullah b. Abbas da Übey b. Kâ’b ve Zeyd b.

1/57; Muhammed b. Ahmet Zehebî, *Ma’rifetü’l-kurrâi’l-kibâr ’ale’t-tabakati ve’l-a’sar* (Beyrut/Suriye, 1988), s.106-109.

⁵¹ İbn Mücâhid, *Kitâbu’s-seb’a*, 63; İbnü’l-Cezerî, *Gâyetü’n-nihâye fi tabakâti’l-kurrâ* (Beyrût: Dâru Kutubi’l-İlmiyye, 1427/2006), 2/291.

⁵² İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti’n-Neşr fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 20; Pâluvî, *Zubdetu’l-’irfân*, 5.

⁵³ İbn Mücâhid, *Kitâbu’s-seb’a*, 64; Ebû Amr Osmân b. Sâid ed- Dânî, *Camiü’l-beyan fi’l-kırâati’s seb’a*, thk. M.Kemal Atik (Ankara: TDV Yayınları, 1999), 15; Sâbûni, *et-Tibyan fi ulûmi’l-Kur’ân*, 1/321.

⁵⁴ İbnü’l-Cezerî, *Gâyetü’n-nihâye*, 1/543. Muhaysin, *el-Hâdi Şerhu Tayyibeti’n-Neşr*, 1/27; İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti’n-Neşr fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 20; Pâluvî, *Zubdetu’l-’irfân*, 5; Çetin, *Yedi Harf ve Kırâatlar*, 239.

⁵⁵ İbn Mücâhid, *Kitâbu’s-seb’a*, 66; Dânî, *et-Teyisr fi’l-kırâati’s-seb’a*, 169-170; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 1/7; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi’l-beşer*, 1/20; Sâbûni, *et-Tibyan fi ulûmi’l-Kur’ân*, 1/319.

Sâbit'ten; Ömer b. el-Hattâb, Zeyd b. Sâbit ve Übey b. Kâ'b ise Hz. Peygamber'den almışlardır. Diğer kanalı ise Dirbâs'tan, o da Abdullah b. Abbas'dan, o da Übey b. Kâ'b Zeyd b. Sâbit ve Ömer b. el-Hattâb'dan, onlar da Hz. Peygamber'den almışlardır.⁵⁶ Kırâatte İbn Kesîr'in remzi “>” harfidir.⁵⁷ Ön plana çıkmış râvîleri ise Bezzî ve Kunbûl'dür. Bezzî'nin remzi “>” harfi, Kunbûl'ün remzi “>” harfidir.⁵⁸

Ebû 'Amr

Ebû 'Amr'ın asıl adı, Ebû 'Amr Zebbân b. Alâ b. Ammâr el-Mâzini el-Basrî; lakabı el-Urbân'dır. Basra'nın kırâat imamlarındandır. Doğum tarihi hakkında çeşitli rivâyetler olsa da Mekke'de 70/689 yılında doğan Ebû 'Amr; Basra'da yaşamış, 154/771 yılında bir yolculuk sırasında Kûfe'de vefat etmiştir.⁵⁹ Mekke, Medîne, Kûfe ve Basra'da hem çok büyük ve önemli hocalardan ders almış, hem de bu şehirlerde hocalık yapmıştır. Hem kırâat hem de arap dili alanında otorite kabul edilmiştir. Câhiliyye şiiri konusunda uzman olarak görülmüştür. Ebû 'Amr, Kırâat eğitiminde infirâd, arz ve semâ usûlünü uygulamıştır. Ebû 'Amr'ın remzi “ح” harfidir.

Ebû 'Amr kırâatı, Mücâhid b. Cebr, İkrime, Ata b. Ebi Rebâh, Saîd b. Cübeyr, İbn Kesîr İbn Muhaysın, el-A'rac, Ebû Ca'fer, Şeybe b. Nisâh, Hasan Basrî, Yahya b. Ya'mer, Nasr b. Âsım, Abdullah b. Ebî İshâk'dan; bunlarda Osman b. Affân, Ali b. Ebî Tâlîb, Übey b. Kâ'b, Zeyd b. Sâbit ve Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den; bunlarda Hz.

---

⁵⁶ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/396-397; Ebû Bekr Ahmed b. Huseyn İbn Mihrân el-İsbehânî en-Nîsâbü'rî, *el-Gâye fi'l-kırâati'l-aşr*; thk. Muhammed Ğiyâs el-Cenbâz, (Riyad: Dâru's-Şevâf li'n-Neşr ve't-Tevzi', 1411/1990), 53; Zurkânî, *Menâhilü'l-irfân*, 1/457; Sâbûnî, *et-Tibyan fi ulûmi'l-Kur'ân*, 1/318; Tayyar Altıkulaç, “İbn Kesîr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006).

⁵⁷ İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, 20; Pâluvî, *Zubdetu'l-irfân*, 5.

⁵⁸ İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, 20; Pâluvî, *Zubdetu'l-irfân*, 5.

⁵⁹ Dâni, *et-Teyisr fi'l-kırâati's-seb'a*, 170-171; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi'l-Kırâati'l-Aşr*, 1/7; Tayyar Altıkulaç, “Ebû Amr b. Alâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 10/94-96.

Peygamber'den almışlardır.⁶⁰ Râvîleri Dûrî ve Sûsî'dir. Dûrî'nin remzi “ط” harfi, Sûsî'nin remzi ise “ى” harfidir.⁶¹

İbn ‘Âmir

Şam bölgesinde kırâat imamı olarak kabul edilen İbn ‘Âmir'in esas ismi, Ebû İmrân Abdullâh b. ‘Âmir b. Yezîd el-Yahsubî'dir. 8/630 veya 21/641 senesinde bugünkü Ürdün sınırları içinde yer alan Belkâ'da Ruhâb köyünde doğmuştur.⁶² Tâbiînden olan İbn ‘Âmir, bazı sahâbe ve tâbiîn âlimlerden ders almıştır. Rivâyet edildiğine göre Hz. Osman'ı Kur'ân okurken dinlemiştir. Şam'da bulunan Emevî camiinde uzun bir süre imamlık yapmış, aynı yerde kadılık görevinde de bulunmuştur. Kırâat-ı seb'a imamları içerisinde Ebû ‘Amr ve İbn ‘Âmir Arap asıllı olup diğerleri ise aslen arap değillerdir. 118/736 senesinde Dımaşk'ta vefat eden⁶³ İbn Amir'in remzi “ك” harfidir.⁶⁴

İbn ‘Âmir'in, kırâati iki koldan Hz. Peygamber'e ulaşmaktadır. Biri Muğîre b. Şihâb el-Mahzûmî'den, o da Osman b. Affan'dan; diğeri de Ebû'd-Derdâ Uveymir b. Âmir olmak üzere onlarda Rasûlullah'tan almışlardır.⁶⁵ Râvîleri ise Hişâm ve İbn Zekvân'dır. Hişâm'ın remzi “ل” harfi, İbn Zekvân'ın remzi ise “م” harfidir.⁶⁶

‘Âsım

⁶⁰ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/263-266; İbnü'l-Bâziş, *Kitâbü'l-ikna' fi'l-kırâati's-seb'a*, 1/92-93; Kâdî Abdülfettâh, *el-Büdüru'z-zâhira*, 8; Zurkânî, *Menâhîlu'l-'irfân*, 1/460; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu'l-hullân*, 121; Necati Tetik, *Başlangıçtan IX. Asra Kadar Kırâat İlminin Talimi*, (İstanbul: İşaret Yayınları, 1990), 66; Muhsin Demirci, *Kur'ân Tarihi*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2014), 166.

⁶¹ İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, 20; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu'l-hullân*, 121; Mahmud el-Husarî, *Ehsenü'l-eser fi târihi'l-kurrâi erbeate aşer*, (Birleşik Arap Emirlikleri, Eşşemurlî, ts.), 27; Tayyar Altıkulaç, “Dûrî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 10/5-6

⁶² Dâni, *et-Teyisr fi'l-kırâati's-seb'a*, 171-172; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/23-24; Husarî, *Ehsenü'l-eser fi târihi'l-kurrâi erbeate aşer*, 31-34.

⁶³ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/380-381; İbnü'l-Bâziş, *Kitâbü'l-ikna' fi'l-kırâati's-seb'a*, 1/104-105; Tayyar Altıkulaç, “İbn ‘Âmir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 19/308-309.

⁶⁴ İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, 20; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu'l-hullân*, 121.

⁶⁵ Husarî, *Ehsenü'l-eser fi târihi'l-kurrâi erbeate aşer*, 32; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/24; Ünal, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Kırâat Farklılıklarının Rolü*, 37.

⁶⁶ Muhaysin, *el-Hâdî Şerhu Tayyibeti'n-Neşr*, 1/67; İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, 20.; Tayyar Altıkulaç, “Hişâm b. Ammâr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 18/151; Tayyar Altıkulaç, “İbn Zekvân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 20/462;

Asıl ismi Ebû Bekr ‘Âsım b. Ebi’n-Necûd Behdele el-Esedî el-Kûfî’dir. Tâbiîn’den olan İmam ‘Âsım, Kûfe’de 661-680 yılında dünyaya gelmiş ve yine aynı yerde 127/745 yılında vefat etmiştir.⁶⁷ Kırâatte Kûfe’nin imamı olmakla beraber alanında önemli bir kurrâdır. Fesâhat, tecvît ve hadis gibi ilimleri çok iyi bilmesi sebebiyle insanlar onu büyük bir âlim olarak görmüştür. ‘Âsım kırâatini, Ebû Abdurrahmân es-Sülemî, Zirr b. Hubeyş ve Ebû ‘Amr eş-Şeybânî’den öğrenmiş ve rivâyet etmiştir. Ebû Abdurrahmân es-Sülemî’nin vefat etmesinden sonra reisü’l-kurrâlık görevi kendisine geçmiştir.⁶⁸

‘Âsım kırâati, Hz. Osman, Ali b. Ebû Tâlib, Übey b. Kâ’b, Zeyd b. Sâbit, Abdullah b. Mes’ûd adlı sahâbeler aracılığıyla Hz. Peygamber’e ulaşmaktadır.⁶⁹ ‘Âsım’ın remzi “ن” harfidir.⁷⁰ Râvîleri, Ebû Bekr Şû’be ve Hafs’tır. Ebû Bekr Şû’be’nin remzi “ص” harfi, Hafs’ın remzi ise “ع” harfidir.⁷¹

Hamza

Kûfe kırâat imamıdır. Hamza’nın asıl ismi Ebû Umâre Hamza b. Habîb b. Umâre ez-Zeyyât el-Kûfî’dir. 80/699 yılında doğmuş ve 156/773 yılında günümüzde Irak sınırları içerisinde bulunan Hulvân şehrinde vefat etmiştir.⁷² Zeytinyağı ticareti ile meşgul olduğu için “ez-Zeyyât” ismi ile tanınmıştır. İslâmî ilimlerde uzman bir kişidir. Hamza, kırâat okuttuğu talebelerinden bir ücret ve hediye almazdı. Öyleki kırâat dersi verdiği evden su bile içmeyi uygun görmezdi.

⁶⁷ Dâni, *et-Teysîr fi’l-kırâati’s-seb’a*, 6; İbnü’l-Bâziş, *Kitâbü’l-ikna’ fi’l-kırâati’s-seb’a*, 1/114; Mehmet Ali Sarı, “Âsım b. Behdele”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 3/475; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi’l-beşer*, 1/25.

⁶⁸ İbnü’l-Cezerî, *Gâyetü’n-nihâye*, 1/316-317; *Zurkânî, Menâhilü’l-irfân*, 1/458-459; Husarî, *Ehsenü’l-eser fi târihi’l-kurrâi erbeate aşer*, 40; Mehmet Ali Sarı, “Âsım b. Behdele”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 3/475.

⁶⁹ Mehmet Dağ, *Geleneksel Kırâat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2011), 281.

⁷⁰ Muhaysin, *el-Hâdî Şerhu Tayyibeti’n-Neşr*, 1/67; İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti’n-Neşr fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 20; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu’l-hullân*, 121.

⁷¹ Muhaysin, *el-Hâdî Şerhu Tayyibeti’n-Neşr*, 1/67; İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti’n-Neşr fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 20; Pâluvî, *Zubdetu’l-irfân*, 5; Tayyar Altıkulaç, “Hafs b. Süleyman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 15/118.

⁷² Dâni, *Camiü’l-beyan fi’l-kırâati’s-seb’a*, 63-66; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi’l-beşer*, 1/26.

Hamza, A‘meş üzerinden Abdullah b. Mes‘ûd kırâatini, İbn Ebi Leyla ve Abdurrahman es-Sülemi üzerinden de Hz. Ali kırâatini almıştır.⁷³ Kırâatte remzi “ف” harfidir.⁷⁴ Râvîleri; ise şunlardır Halef ve Hallâd’dır. Halef’in kırâatte remzi “ض” harfi, Hallâd’ın remzi ise “ق” harfidir.⁷⁵

Kisâî

Kisâî’nin asıl ismi Ebû’l-Hasen Ali b. Hamza el-Kisâî el-Kûfî’dir. 120/738 senesinde Bağdat’ta doğan Kisâî, 189/805 senesinde Rey’in Renbûye köyünde vefat etmiştir. Bağdat ve Kûfe’de tahsil görmüştür. Kırâat sahasında pek çok talebe yetiştiren Kisâî, Hârûn Reşîd ve çocukları Emîn ve Me‘mûn’u da okutmuştur. Kisâî, kırâati imam Hamza’dan alsa da ondan farklı okumuştur. Hamza’dan sonra Kisâî, Kûfe’nin kırâat imamı olmuştur. Me‘mûn zamanında Kisâî, yedi kırâat imamına Ya‘kûb el-Hadramî’nin yerine İbn Mücâhid tarafından ilave edilmiştir.⁷⁶

Kırâatini Hamza, Muhammed b. Ebî Leylâ, Ebû Hayve Şüreyh b. Yezîd, Ebû Bekr b. Ayyâş, ve İsâ b. Ömer el-Hemedâni’den almıştır. Bu kanaldan kırâati Osman b. Affân, Ali b. Ebî Tâlîb, Abdullah b. Mes‘ûd, Übey b. Kâ‘b ve Muaz b. Cemel kanalıyla Hz. Peygamber’e ulaşmaktadır.⁷⁷ Kisâî’nin kırâatte remzi “ر” harfidir.⁷⁸

Râvîleri de Ebû’l-Hâris ve Dûrî’dir. Ebu’l-Hâris’in kırâatte remzi “س” harfi, Dûrî’nin kırâatte remzi “ت” harfidir.⁷⁹

---

⁷³ İbnü’l-Cezerî, *Gâyetü’n-nihâye*, 1/236-238; İbn Mihrân en-Nîsâbüri, *el-Gâye fi’l-kırâati’l-‘aşr*, 97; Husarî, *Ehsenü’l-eser fi târihi’l-kurrâi erbeate aşer*, 49-51; Çetin, *Yedi Harf ve Kırâatlar*, 248.

⁷⁴ Muhaysin, *el-Hâdî Şerhu Tayyibeti’n-Neşr*, 1/67; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu’l-hullân*, 121.

⁷⁵ Muhaysin, *el-Hâdî Şerhu Tayyibeti’n-Neşr*, 1/67; İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti’n-Neşr fi’l-Kırâati’l-‘aşr*, 20; Pâluvî, *Zubdetu’l-‘irfân*, 5; Tayyar Altıkulaç, “Halef b. Hişâm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 15/237; Tayyar Altıkulaç, “Hallâd b. Hâlid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 15/381.

⁷⁶ İbnü’l-Cezerî, *Gâyetü’n-nihâye*, 1/474-476; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi’l-beşer*, 1/27-28. Dâni, *Camiü’l-beyan fi’l-kırâati’s seb’a*, 68-70.

⁷⁷ İbnü’l-Cezerî, en-Neşr, 1/138; Tayyar Altıkulaç, “Kisâî, Ali b. Hamza”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 16/69-70; Ünal, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında Kırâat Farklılıklarının Rolü*, 40.

⁷⁸ İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti’n-Neşr fi’l-Kırâati’l-‘aşr*, 20; Pâluvî, *Zubdetu’l-‘irfân*, 5.

⁷⁹ İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti’n-Neşr fi’l-Kırâati’l-‘aşr*, 20; Pâluvî, *Zubdetu’l-‘irfân*, 5; Tayyar Altıkulaç, “Ebû’l-Hâris”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 10/322

Kırâat-i Seman

İbnü Ğalbûn (ö. 399/1008) *et-Tezkire fi'l-Kırâati's-Semân*⁸⁰ isimli eserinde kırâat-i seb'aya, sekizinci bir kırâat olarak Ebu Muhammed Yâ'kûb el-Hadramî'nin⁸¹ kırâatini eklemiştir. Bu şekilde oluşan kırâate, kırâat-i seman ismi verilmiştir. Böyle yapmakla yedi harf ile yedi kırâat karışıklığının gidermeyi amaçlanmış hem de yedi sayısının bir nas olmadığını vurgulamaya çalışmıştır.

Kırâat-i Aşere

Kırâat-i seb'aya ilave edilen üç kırâat ile birlikte on kırâat imamına nispet edilen kırâatlere denir.⁸²

İbn Mücâhid'in yedi kırâate dair çalışmasından önce ve sonra kırâat alanında pek çok eser yazılmış ve eserlerde kırâatler tasnife tabi tutulmuş fakat İbn Mücâhid bu alanda otorite olarak benimsenmesinden dolayı yedi kırâati sistemli hale getiren kişi olmuştur. On kırâate dair İlk tasnif çalışmasını İbn Mihran en-Nisâbûrî (ö. 381/992), *el-Gaye fi'l kırâati'l-'aşr* adlı eseri ile yapmıştır. Daha sonra Ebû Abdillâh el-Enderâbî (ö. 470/1077) tarafından kaleme alınan *Kırâ'âtu'l-kurrâ'i'l- mâ'rûfîn bi rivâyâti'r ruvâti'l-meşhûrîn* adlı çalışma ve Ebû'l-'Alâ el-Hemedânî (ö. 569/1173)'nin yazmış olduğu *Gâyetu'l-ihtisâr fi'l kırâati'l-'aşr* adlı eserlerde on kırâati tasnif etmeye çalışmışlar. Fakat İbnü'l- Cezerî'den önce eser kaleme alan bu âlimlerin yaptığı çalışmalar yedili tasnife alternatif olamamıştır. On kırâate dair kabul gören ve yaygınlaşan tasnifi yapan alim, İbnü'l-Cezerî'dir. Onun on kırâate dair yazmış olduğu "en-Neşr fi'l kırâati'l-'aşr" adlı eseri ile onun özeti niteliğindeki nazım olarak yazdığı "Tayyibetu'n-Neşr" adlı eseri kırâat alanında kabul görmüş ve bu eserleriyle on kırâat sistemli hale gelmiştir. Yedi kırâat imamına ilave edilen üç kırâat imamı şunlardır.⁸³ Yedi kırâat imamına ilave edilen üç kırâat imamı şunlardır.

Ebû Ca'fer

Medîne'nin kırâat imamı olan Ebû Ca'fer'in asıl ismi, Ebû Ca'fer Yezid b. El-Ka'ka' el-Mahzûmî el-Medenî'dir. Tâbiîn'dan olup Medîne'de doğan, Ebû Ca'fer, doğum tarihi bilinmemekle birlikte doksan yaşının üzerinde iken Medîne'de 130/747-

---

⁸⁰ Ebu'l-Hasen Tâhir b. Abdulmun'im İbnü Ğalbûn, *et-Tezkire fi'l-Kırâati's-Semân*, thk. Eymen Rüşdî Süveyd, Cidde, Dâru'l-Ğarbi'l-Arabî, 1991. s. 196.

⁸¹ Biyografisine *Kırâat-i Aşere* başlığında yer verilecektir.

⁸² Temel, *Kırâat ve Tecvid İstilahları*, 103; Akdemir, *Kırâat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 64.

⁸³ Birişik, *Kırâat İlmi ve Tarihi*, 93-94; Akdemir, *Kırâat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 64.

748 senesinde vefat etmiştir, Ebû Ca'fer Medîne kırâat imamı ve kurrâsı olarak meşhur olmuştur.⁸⁴ Küçük yaşta iken Hz. Peygamber'in muhtereme hanımı Ümmü Seleme'nin yanına götürülmüş ve Ümmü Seleme başını okşayarak kendisine dua etmiştir. Ebû Ca'fer, kırâat imamlarından Nâfi' ve Ebû 'Amr'ı okutmuştur. Uzun zaman Mescid-i Nebevî'de talebelere Kur'an dersleri vermiştir. Hatta Ebû Ca'fer, Zeyd b. Sâbit'ten doğrudan kırâat okuduğu söylenir. Ayrıca Hadis ilminde de uzmandır.⁸⁵ Kırâatı; Abdullah b. Ayyâş b. Ebî Rebîa, Abdullah b. Abbas ve Ebû Hüreyre'den; bunlarda Übey b. Kâ'b'dan; ayrıca Ebû Hüreyre ve Abdullah b. Abbas, Zeyd b. Sâbit'ten; Zeyd b. Sâbit ve Übey b. Kâ'b da Hz. Peygamber'den almışlardır.⁸⁶ Ebû Ca'fer'in kırâatte remzi “جمع” harfleridir.⁸⁷ Râvîleri, Îsâ b. Verdân ve Süleymân b. Cemmâz'dır. Îsâ b Verdân'ın kırâatte remzi “عي” harfleri, Süleymân b. Cemmâz'ın remzi ise “جم” harfleridir.⁸⁸

Ya'kûb

İmam Ya'kûb'un asıl adı Ebû Muhammed Ya'kûb b. İshâk b. Zeyd el-Hadramî el-Basrî'dir. 117/735 senesinde Basra'da doğan Ya'kûb el-Hadramî, seksen sekiz yaşında 205/821 senesinde vefat etmiştir. Ebû 'Amr'dan sonra Basra'nın kırâatte imamı olmuştur. Küçük yaşlarda ilimle uğraşmaya başlamış, birçok önemli hocadan ders almış, çok sayıda talebe yetiştirmiş ve zamanının en önemli âlimlerinden birisi olmuştur.⁸⁹

Ya'kûb'un, kırâatinin bir kanalı Sellam b. Süleyman, 'Âsım b. Behdele, Ebû Abdurrahman es-Sülemi, Şihab b. Şürnüfe, Mesleme b. Muhârîb, Ebû'l-Esved ed-Düeli'den Ali b. Ebû Tâlib'e ondan da Hz. peygamber'e ulaşır. Diğer kanalı da Ebu'l-Eşheb el-Utâridî, Ebû Recâ el- Utâridî'den Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'ye ondan da Hz.

⁸⁴ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2/333-334; İbn Mihrân en-Nisâbü'rî, *el-Gâye fi'l-kırâati'l-'aşr*, 37; Husarî, *Ehsenü'l-eser fi târihi'l-kurrâi erbeate aşer*, 66-68; Dimyâtî, *İthâfu fudalai'l-beşer*, 1/29.

⁸⁵ Husarî, *Ehsenü'l-eser fi târihi'l-kurrâi erbeate aşer*, 66; Tayyar Altıkulaç, “Ebû Ca'fer el-Kârî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 10/116.

⁸⁶ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/142-143; Çetin, *Yedi Harf ve Kırâatlar*, 251.

⁸⁷ İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kırâati'l-'Aşr*, 20; Pâluvî, *Zubdetu'l-'irfân*, 5.

⁸⁸ İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kırâati'l-'Aşr*, 20; Pâluvî, *Zubdetu'l-'irfân*, 5; Tayyar Altıkulaç, “İbn Cemmâz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 19/395;

⁸⁹ Husarî, *Ehsenü'l-eser fi târihi'l-kurrâi erbeate aşer*, 71-72; Tayyar Altıkulaç, “Ya'kûb el-Hadramî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 43/282-283.

Peygamber'e ulaşır. Bir diğer bir kanalı ise Mehdi b. Meymûn el-Moğolî, Şuayb b. Habbâb ve Ebû'l-Âliye er-Riyâhî'den Übey b. Kâ'b'a ondan da Hz Peygamber'e ulaşır.⁹⁰Kırâatte remzi “بع” harfleridir.⁹¹ Râvîleri ise Ruveys ve Ravh'dır. Ruveys'in remzi “يس” harfleri, Ravh'ın remzi ise “حه” harfleridir.⁹²

Halefü'l-Âşir

Kûfe kırâat imamı Halefü'l-Âşir'in esas ismi Ebû Muhammed Halef b. Hişâm b. Sa'leb el-Esedî el-Bağdâdî el-Bezzâr olup 150/767 yılında doğmuş ve 229/844 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir. Halefü'l-Âşir hem imam Hamza'nın râvîsi hemde onuncu kırâat imamıdır. Kırâat imamlarının sonuncusu olduğu için bu isimle anılmıştır. Ders okutmaya önce Kur'an talebelerinden başlar daha sonra diğer dersleri okuyacak olanlardan devam ederdi.⁹³ Halefü'l-Âşir'in remzi “حل” harfleridir.⁹⁴

Pek çok kurrâdan ders okuyan Halefü'l-Âşir kırâatini yedi imamdan üçüne bağlayan senedi şöyledir: Kırâati Süleym b. Îsâ kanalıyla İmam Hamza'dan; Ya'kûb b. Muhammed b. Halîfe el-A'sâ ve Yahyâ b. Âdem kanallarıyla Ebû Bekr Şû'be, onun kanalıyla da 'Âsım'dan; İshak b. Muhammed el-Müseyyebî kanalıyla da İmam Nâfi'den almıştır. Ayrıca İmam Kisâî'den de rivâyette bulunmuştur.⁹⁵ Râvîleri, İshâk ve İdrîs'dir. İshâk'ın remzi “سح” harfleri, İdrîs'in remzi ise “سه” harflerinden oluşmaktadır.⁹⁶

Kırâat-ı Erbe'ate 'Aşere

Kimi bilginler; yedili, sekizli ve onlu kırâat tasnif geleneğine ilaveten kırâatleri sıhhat şartlarını taşıyıp taşımadıklarına bakmaksızın ilk dönem kurrâlarının kırâatlerini

⁹⁰ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/148-149; Çetin, *Yedi Harf ve Kırâatlar*, 253; Ünal, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Kırâat Farklılıklarının Rolü*, 41.

⁹¹ İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, 20; Pâluvî, *Zubdetu'l-'irfân*, 5.

⁹² İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, 20; Tayyar Altıkulaç, “Ruveys”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 35/274; Tayyar Altıkulaç, “Ravh b. Abdülmü'min”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 34/472;

⁹³ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/246-247; *Zurkânî, Menâhilu'l-'irfân*, 1/464.

⁹⁴ İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, 20; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu'l-hullân*, 121.

⁹⁵ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/152; Tayyar Altıkulaç, “Halef b. Hişâm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 15/237; Çetin, *Yedi Harf ve Kırâatlar*, 254.

⁹⁶ Muhammed Emin Efendi, *Umdetu'l-hullân*, 121; Tayyar Altıkulaç, “Verrâk, İshak b. İbrâhim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 43/61.

belli bir sistem içerisine alıp kategorize etmek istemişlerdir. Şâz kırâatleri toplayan çalışmaların tarihi çok eskilere kadar gitmektedir. Fakat bu İbnü'l-Cezerî'nin onlu kırâat tasnifine dört kırâat imamını (İbn Muhaysın, Yahyâ el-Yezîdî, Hasan-ı Basrî ve el-A'meş'i) daha ekleyerek bunu, ilk defa sistemli bir şekilde ele alıp işleyen Kastallânî (ö. 923/1517) olmuştur. Kastallânî'nin yapmış olduğu bu çalışmadan sonra onu Dimyâtî (ö. 1117/1705) takip etmiştir. Bu imamlardan gelen okuyuşlarda şâz olarak kabul edilenlerin yanında, tamamen sahih okuyuş vecihleri de gelmiştir ve bunlar kabul edilmiştir. Fakat bu kırâatler sahih kırâatın şartlarını ihtiva etse de rivâyetlerinin senet zinciri problemlili olduğu için çok dikkate alınmamıştır. Bu kırâatler özellikle Arap dili bakımından zenginlikler barındırmasına karşın gerekli şartları taşımadıkları için delil olarak kabul edilmemiş ve Kur'ân tedrisinde kullanılmamıştır.⁹⁷

Hasan el-Basrî

Asıl adı Ebû Saîd Hasen b. Yesâr el-Basrî, 21/642 yılında Medîne'de doğmuş ve 110/728 tarihinde Basra'da vefat etmiştir.⁹⁸ Basra'da uzun yıllar ders halkasını devam ettirmiştir. Dönemin en meşhur âlim ve zâhidlerinden biri olduğu herkes tarafından kabul edilmiştir. Yaşadığı dönemde pekçok fikir adamı kendisini Hasan el-Basrî ile ilişkilendirmektedir.⁹⁹ Hasan-ı Basrî'nin kırâati sahih kırâat şartlarına uymayan birtakım özellikler içermesi sebebiyle sahih kırâatler içerisinde yer almayıp şâz olarak kabul edilmiştir. Kırâat ilmini Hittân b. Abdullah er-Rakkâşî ve Ebü'l-Âliye'den almıştır.¹⁰⁰ Râvileri ise Şücâ' b. Ebû Nasr ve Dûrî'dir.¹⁰¹

İbn Muhaysın

Asıl adı, Ebû Hafs Ömer b. Abdîrrahmân b. Muhaysın es-Sehmî el-Mekkî'dir. Mekkenin kırâat imamlarından olan İbn Kesîr ile Mekke halkına Kur'ân öğretmiştir. 123/741 yılında vefat etmiştir.¹⁰²

⁹⁷ Birışık, *Kırâat İlmi ve Tarihi*, 97; Akdemir, *Kırâat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 66.

⁹⁸ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/213; Zurkânî, *Menâhilü'l-'irfân*, 1/465; Seyyid Rızk, *et-Tavîl fî ulûmi'l-kırâat medhal, dirâse ve tahkik* (Mekke: el-Faysaliyye, 1405/1985), 99; Sindî, *Safahât fî ulûmi'l-kırâat*, 253- 254; Birışık, *Kırâat İlmi ve Tarihi*, 143.

⁹⁹ Sindî, *Safahât fî ulûmi'l-kırâat*, 253-254; Abdulhamit Birışık "Hasan-ı Basrî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 16/301-303.

¹⁰⁰ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/213; Abdulhamit Birışık "Hasan-ı Basrî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 16/301-303.

¹⁰¹ Abdulhamit Birışık "Kırâat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 25/428.

¹⁰² Zurkânî, *Menâhilü'l-'irfân*, 1/465; Tayyar Altıkulaç, "İbn Muhaysın", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 20/209-210.

İbnü'l-Cezerî İbn Muhaysın'ın seb'a ve aşerede yer almayarak şâz kırâat kabul edilmesinin sebebini şöyle açıklar; kırâatında sahih kırâat şartlarından biri olan mushaf hattına uymayan bazı unsurların olduğunu vurgulamaktadır. Halbuki Mekke kırâat ulemasından olan İbn Kesîr mütevâtir derecesine ulaşmış şöhret bulmuş fakat iyi bir dilci olduğu halde İbn Muhaysın kırâati şâz kırâat olarak kalıp şöhret bulamamıştır.¹⁰³ Râvîleri: Bezzî ve İbn Şenebûz'dur.¹⁰⁴

Yahyâ el-Yezîdî

Adı, Ebû Muhammed Yahyâ b. Mübârek b. el-Muğîre el-Yezîdî el-Adevî el-Basrî, 128/745 tarihinde doğmuş ve 202/817 tarihinde Merv ya da Bağdat'ta vefat etmiştir.¹⁰⁵

El-Yezîdî, kırâatını arz yoluyla Basra kırâat imamlarından olan Ebû 'Amr b. Alâ ve Kûfe kırâat imamı olan Hamza'dan almıştır. Semâ yoluyla ise Abdulmelik b. Cüreyc ve büyük dil âlimi olan Halîl b. Ahmed'den almıştır.¹⁰⁶ Râvîleri Suleyman b. Hakem, Ahmed b. Ferah'tır.¹⁰⁷

A'meş

Ebû Muhammed Süleymân b. Mihrân el-A'meş el-Esedî el-Kûfî, Taberîstan asıllı olup 61/680 yılında Rey bölgesinde doğmuş ve 148/765 tarihinde Kûfe'de vefat etmiştir.¹⁰⁸ A'meş kırâatını Yahya b. Vessâb, Zeyd b. Vehb, Zir b. Hubeys, İbrâhim en-Nehaî, Mücâhid b. Cebr, Ebü'l-Âliye er-Riyâhî ve 'Âsım b. Behdele'den okumuştur.¹⁰⁹ Râvîleri; Ebu'l-Abbas el-Muttavviî ve Şenebûzî'dir.¹¹⁰

1.1.3. Kırâat farklılıkları

Kırâat farklılıkları incelendiğinde bu farklılıkların iki başlık etrafında toplandığını görülür. Bunlardan birisi usûlî farklılıklar diğeri ise ferşî farklılıklardır.

---

¹⁰³ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2/148; Husarî, *Ehsenü'l-eser fî târîhi'l-kurrâi erbeate aşer*, 81; Abdulhekîm Ağırbaş, *Kırâat Eğitimi-Öğretimi Geleneği ve Günümüzdeki Uygulamalar (Türkiye-Suudi Arabistan-Mısır Örneği)* (Ankara: TDV YayınMatbaacılık, 2022), 88,89.

¹⁰⁴ Birişik, "Kırâat", 25/429.

¹⁰⁵ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2/327; Zurkânî, *Menâhilü'l-'irfân*, 1/465; Sindî, *Safahât fî ulûmi'l-kırâat*, 250, 251; M.Suat Mertoğlu, "Yezîdî, Yahyâ b. Mübârek", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 43/524.

¹⁰⁶ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2/327; Sindî, *Safahât fî ulûmi'l-kırâat*, 251; Birişik, *Kırâat İlmi ve Tarihi*, 142.

¹⁰⁷ Abdulhamit Birişik "Kırâat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 25/428-429.

¹⁰⁸ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/286; Sindî, *Safahât fî ulûmi'l-kırâat*, 116; Mücteba Uğur "A'meş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 3/54.

¹⁰⁹ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/286; Birişik, *Kırâat İlmi ve Tarihi*, 146.

¹¹⁰ Birişik, "Kırâat", 25/429.

Bu farklılıklara burada genel hatlarıyla değinilecek ikinci bölümde ayrıntılarıyla işlenecektir.

Kırâat ilmi; “Kur’ân kelimelerinin edâ keyfiyetlerini ve ihtilaflarını, nakledenlere nispet ederek bilmektir.” Bu tanıma göre edâ keyfiyetinden maksat, usûlî farklılıklar; ihtilaflardan maksat ise ferş-î hurûf farklılıklarıdır.¹¹¹

1.1.3.1. Usûlî farklılıklar

Usûl, sözlükte dayanak, temel esas, üslûp, prensipler, kaideler anlamına gelmektedir. Usûl, kelimesi “asl” kelimesinin çoğuludur.¹¹² Usûl, bir ilim dalının kendine has kuralları ve bu ilim dalının terminolojisi demektir. Kurrâların kullandığı ıstılahi mânası ise; *Kur’ân-ı Kerîm’in kelime ve harflerinde çokça karşılaşılan, kendi içinde alt kategorileri olan ve kırâat ilminde tatbik edilen düzenli kurallardır.*¹¹³ Bu da külli hükümler ve altında benzer cüziyatın sınıflandığı, gruplandığı süregelen farklılıklardır.¹¹⁴

Bu usûlî farklılıkların sayısı farklı olmakla beraber bunlar, şu isimlerle: “İzhar, idğâm, ihfâ, iklâb, med, sıla, tevassut, işbâ, kasr, tahkîk, ibdâl, teshîl, nakl, iskat, tahfif, fetih, taklîl, imâle, tefhîm, terkîk, tağlîz, tetmîm, ihtilâs, irsal, teşdid, teskil, vakıf, sekte, iskân, revm, işmâm, hazif, izâfet yâ’sı, zâid yâ” en çok kullanılmaktadır.¹¹⁵

1.1.3.2. Ferşî Farklılıklar

Ferş kelimesi, sözlükte “yayma, döşeme, serme”¹¹⁶ anlamlarına gelmektedir. Ferş kelimesi harf kelimesinin çoğulu olan “huruf” kelimesiyle birlikte bir terkip oluşturarak “ferş-î hurûf” kavramı ortaya çıkmıştır.¹¹⁷

İstılah anlamı olarak *ferş-î hurûf, okunuşunda ihtilaf varolan, farklı okunuşu belirli bir kurala tabi olmayan ve üzerinde kıyas yapılamayıp ancak rivâyetle*

¹¹¹ Dimyâtî, *İthâfu fudalâ’i’l-beşer*, 1/74.

¹¹² İbn Manzûr, “u-s-l” maddesi *Lisânu’l-‘Arab*, 1/89; Şa’bân Muhammed İsmâîl, *el-Medhâl ilâ İlmi’l-Kırâat*, (Mekke: Mektebetü Sâlim, 2. Baskı, 1424/2003), 35.

¹¹³ Bekir Çetintaş, *Kırâat-ı Seb’a Usûl Ve Kâideleri*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, 2018), 24.

¹¹⁴ Dabba’, *el-İdâe fi beyâni usûli’l-kirâe*, 10; Sindî, *Safahât fi ulûmi’l-kirâat*,12; Muhammed İsmâîl, *el-Medhâl*, 35.

¹¹⁵ Dabba’, *el-İdâe fi beyâni usûli’l-kirâe*, 10.

¹¹⁶ İbn Manzûr, “f-r-ş” *Lisânu’l-‘Arab*, 3/3382; Halîl b. Ahmed, *Kitâbu’l-ayn*. 3/311; Sindî, *Safahât fi ulûmi’l-kirâat*,13; Muhammed İsmâîl, *el-Medhâl*, 35.

¹¹⁷ Yener Aydın, *A’râf Ve Hüd Sûrelerindeki Kırâat Farklılıkları Ve Tefsire Etkisi* (Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı, 2019), 58.

*bilinebilen Kur'ân âyetlerindeki kelimelerle ilgili cüz'iyata denir.*¹¹⁸ Başka bir ifade ile kırâat imamlarının arasındaki farklılıklardır. Bu türden farklılıklar, ilgili kırâat imamına nispet edilir. Söz konusu farklılıklar belli bir kurala göre değil de sûrelerde dağınık halde bulunduğu için ferş diye isimlendirilmiştir. Bu farklı okuyuşlar harflerde, kelimelerde veya cümle diziminde olabilir.¹¹⁹

Ferşî farklılıklar, Kur'ân'a anlam zenginliği katmaktadır. Bu kategorideki kelimelerin en önemli özelliği belli bir kurala dayalı olmadığından her geçtiği yerde aynı şekilde okunmaya müsait olmamalarıdır. Bu durumdaki kırâat farklılıklarının kaynağı Hz. Peygamber'den gelen sahih nakildir.

1.2. Kırâat İlminin Tarihi Serüveni

1.2.1. Oluşum Dönemi

Kur'ân öğretiminde esas alınan yöntem Hz. Peygamber'e ulaşıncaya kadar güvenilir bir râvînin yine güvenilir bir râvîden, bir imamın diğer bir imamdan şifahi olarak öğrenmesidir. İlk dönemde mushafklar dayanak olmamıştır. Hz. Osman döneminde çoğaltılan Mushafklar bir beldeye, o Mushafın içerdiği kırâat vecihlerini öğretecek bir kişiyle birlikte gönderilmişti. Mushafkların gönderildiği bu belde halkı, kırâat vecihlerini bizzat Hz. Muhammed (s.a.v.)'den alan sahâbîlerden almışlar ve aldıkları gibi okumuşlardır.¹²⁰

Bu mushafkların harekeden ve noktadan yoksun olmaları, aynı şekilde kelimelerinin yazılış biçimlerinin de farklı kırâat vecihlerine ihtimalli olması, Kur'ân-ı Kerîm'in okuyuşunda farklılıklara yol açmıştır.¹²¹

Mâlum olduğu üzere sahâbenin Hz. Peygamber'den kırâati alma şekilleri birbirinden farklıydı. Bunlar arasında Hz. Peygamber'den sadece bir kırâat öğrenen olduğu gibi, iki veya daha çok kırâat alanlar da bulunmaktaydı. İşte bu sebepten dolaydır ki sahâbeden kırâati alan tâbiîn ve bunlardan da kırâati alan etbâ'u't-tâbiîn'in de kırâatlerinde farklılık devam etmiştir.¹²²

---

¹¹⁸ Sindî, *Safahât fî ulûmi'l-kırâat*, 12; Muhammed İsmâîl, *el-Medhâl*, 35; Dr. Yunus İşeri, *Kırâat-Tefsir İlişkisi Açısından Nisâbüri'nin Tefsir Yönteminde Kırâat Olgusu* (Ankara: Sonçağ Akademi, 2022), 181.

¹¹⁹ Sindî, *Safahât fî ulûmi'l-kırâat*, 13; Şa'bân Muhammed İsmâîl, *el-Medhâl*, 32.

¹²⁰ Zurkânî, *Menâhîlu'l-'irfân*, 1/413; İsmail Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûlü ve Kırâati*, (İstanbul: İFAV Yayınları, 5. Basım, 2016), 243-244.

¹²¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/13; Zurkânî, *Menâhîlu'l-'irfân*, 1/561; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûlü ve Kırâati*, 243-244.

¹²² Zurkânî, *Menâhîlu'l-'irfân*, 1/413; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûlü ve Kırâati*, 243-244.

Kırâat farklılıklarının doğuş nedenlerinden birisi de Hz. Osman'ın çoğalttığı Mushafların durumudur. Her ne kadar bu Mushaflarda yedi harfin tümünün bulunup bulunmadığı tartışma konusu olsa da, bir kısım alim bulunduğu kanaatini taşımaktadır. Böylece her sahâbî, götürdüğü mushafın içerdiği kırâatleri o belde halkına okumuş, okutmuş ve öğretmiştir. Bu uygulama ashaptan sonraki dönemlerde de devam edegelmiştir. Öyle ki bunlar içerisinde hayatını Kur'ân eğitim öğretimine vakfetmiş ve halk tarafından kendilerine tâbi olunmuş insanlar çıkmıştır. On kırâat imamı ve râvîleri olarak bildiğimiz kişiler bu takip edilen zümredendi. Bu kırâat imamlarından sonra kırâat âlimleri çoğalmış ve farklı beldelere dağılmışlardır.¹²³ Bu iş, bu şekilde liyakatlı insanlar tarafından yürütülürken bu esnada ehil olmayan kimseler ortaya çıkmış ve bu kimseler sahih olmayan kırâat vecihleriyle okumalarından dolayı Müslümanların ihtilafa düşmelerine neden olmuşlardır. İşte bu sebepten ötürü kırâat ilminde öne çıkmış şahsiyetler bu duruma müdahale ederek, sahih kırâatlerle sahih olmayan kırâatleri birbirinden ayıracak usûller ihdas etmişlerdir. Böylece kırâatlerin senetleri, rivâyetleri, tarîkleri ve vecihleri teayyün etmiştir.¹²⁴

1.2.2. Gelişim Dönemi

Kırâat kitaplarındaki bilgilere göre kırâat ilmiyle ilgili ilk eser yazan kişi Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm'dır (ö. 224/838). Onu Ebû Hâtim es-Sicistâni (ö. 255/868), İbnü Cerîr et-Taberî (ö. 310/922) takip etmişlerdir.¹²⁵ Bu âlimler kırâat ilmi konusunda çok şeyler yazdıkları gibi yedi imamın kırâatinden başka diğer rivâyetlere de yer vermişlerdir.

Hicrî ikinci asrın başlarında İslâm coğrafyasında yedi imamın kırâatinin şöhret bulmaya başladığını görmekteyiz. Medîne'de Nâfi'nin (ö. 169/785), Mekke'de İbn Kesir'in (ö. 210/737), Basra'da Ebû 'Amr (ö. 154/770) ve Ya'kûb'un (ö. 205/810), Şam'da İbn 'Âmir'in (ö. 118/736), Kûfe'de Asım'ın (ö. 127/744) ve Hamza'nın (ö. 188/803) kırâatleri meşhur olmuştur.¹²⁶

---

¹²³ Zurkânî, *Menâhilü'l-'irfân*, 1/560-561.

¹²⁴ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/15; Zurkânî, *Menâhilü'l-'irfân*, 1/414; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Nüzûlü ve Kırâati*, 245.

¹²⁵ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/40; Sâbûni, *et-Tibyan fi ulûmi'l-Kur'ân*, 316; Zurkânî, *Menâhilü'l-'irfân*, 1/416; Dağ, *Geleneksel Kırâat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*, 57.

¹²⁶ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/40; Sâbûni, *et-Tibyan fi ulûmi'l-Kur'ân*, 317; Zurkânî, *Menâhilü'l-'irfân*, 1/416-417.

Hicrî üçüncü asırda kırâatleri yediye tahsis eden İbn Mücâhid (ö. 324/935) olmuştur. Yalnız İbn Mücâhid'in bu tasnifinde yedinci imam Ya'kûb değil Kisâî'dir. İbn Mücâhid'in bu yedi kırâat imamıyla yetinmesi herhangi bir kasıt olmaksızın tamamen tevafuktan ibaretti. Öyleki kırâat âlimleri arasında öyle şahıslar vardı ki, bu yedi imamdan daha değerli ve önemli konumda idi. Bu yüzdendir ki İbn Mücâhid'in yedi kırâat imamıyla iktifa etmesi kırâatçileri tesbit etmede sınırlayıcı bir özellik taşımaz.¹²⁷

Kırâat âlimleri bu yedi imamın kırâatlerinin sıhhati konusunda ittifak etmişlerdir. Bu yedi imama Ebû Ca'fer, Ya'kûb ve Halefû'l-Âşir olmak üzere üç imamı daha katarak bu üç imamın kırâatinin de diğerleri gibi sahih olduğunu isbat eden İbnü'l-Cezerî'dir.¹²⁸

Bu on kırâate dört şâz kırâatin ilave edilmesiyle kırâatlerin sayısı on dörte ulaşmıştır. Sözü edilen şâz kırâatler ise şunlardır. İbn Muhaysın, Yahyâ el-Yezîdî, Hasan el-Basrî ve A'meş'tir.¹²⁹

1.2.3. Yayılma Dönemi

Kırâat ilmiyle ilgili kitaplar tasnif edilinceye kadar kırâat vecihleri kırâat âlimleri tarafından birbirlerine aralıksız olarak nakledilmiştir. Doğu ve Endülüste ki kırâat âlimleri, bu ilme önem vermişler ve bu alanda birçok eser yazmışlardır.¹³⁰

Kırâat ilmi hicrî dördüncü asırda Batı ve Endülüs'e Muhammed b. Abdillâh et-Telamnekî (ö. 429/1037) tarafından getirildiği ifade edilmektedir. Sonra bunu Mekkî b. Ebî Tâlib el-Kaysî (ö. 437/1045) ve Ebû 'Amr ed-Dânî takip etmiştir. Dânî, bu ilmin taliplileri tarafından çokça tutulan *et-Teyşîr*, *Câmiu'l-beyân*, *el-Muhkem fî Nakdi'l-mesâhif* ve *el-Muknî fî Resmi'l-mesâhifi'l-emsâr* gibi eserlerini yazmıştır.¹³¹

eş-Şâtîbî tarafından Dânî'nin çokça rağbet gören *et-Teyşîr* adlı eseri, öğretilmesi ve ezberlenmesi daha kolay olsun diye "*Hurzü'l-emânî*" ismiyle manzum olarak yazılmıştır.¹³²

¹²⁷ Zurkânî, *Menâhilu'l-irfân*, 1/564; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûlü ve Kırâati*, 245.

¹²⁸ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/50; Sâbûni, *et-Tibyan fî ulûmi'l-Kur'ân*, 316.

¹²⁹ Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/75; Zurkânî, *Menâhilu'l-irfân*, 1/417; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûlü ve Kırâati*, 247.

¹³⁰ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûlü ve Kırâati*, 247; Dağ, *Geleneksel Kırâat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*, 287.

¹³¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/44; Dağ, *Geleneksel Kırâat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*, 287.

¹³² Abdulfettâh, Abdulganî el-Kâdi, *el-Vağî fî Şerhi's-Şâtibiyye fî'l-Kırâati's-Seb'a*. (Mektebetü's-Sevadî, 1412/1992), 3.

Kırâat ilmi şam bölgesine sahâbi olan Ebû'd Derdâ (ö. 32/652) ile girip yedi kırâat imamından biri olan İbnu 'Âmir ile devam etmiştir. Kırâat ilmi Basra'ya Ebû Abdillâh Hârûn b. Mûsâ el-Ezdî el-A'ver el-Atekî (ö. 170/786) tarafından girmiştir. Mâverâü'n-Nehir ve Gazne bölgelerine Endülüsten buralara geçen Yûsûf b. Ali b. Cebbâre (ö. 465/1072) tarafından yayıldığı ifade edilmektedir.¹³³

Anadoluda ise kırâat ilmi eskiden beri okunup okutulmakla beraber Yıldırım Beyazîd (ö. 805/1403)¹³⁴ döneminde İbn'ül Cezerî'nin Bursa'ya gelmesiyle daha da yaygınlık kazanmıştır.¹³⁵

---

¹³³ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/45; Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Nüzülü ve Kırâati*, 248.

¹³⁴ Halil İncılık, "Bayezid I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 1992), 5/231-233; Yüksel, *İbnü'l-Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*, 161.

¹³⁵ Halil İncılık, "Bayezid I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/231-233; Ali Osman Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2016), 161; Dağ, *Geleneksel Kırâat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*, 287.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÂL-İ İMRÂN SÛRESİNİN KİRÂAT FARKLILIKLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Bu bölümde Âl-i İmrân sûresinin genel tanıtımı ve bu sûrede bulunan usûlî ve ferşî kırâat farklılıkları tesbit edilip bunların analizi yapılacaktır. Usûlî farklılıklarla ilgili başlıkta sûrede geçen kırâat terimleri hakkında kısa ve öz bilgi verilip örneklendirme yapılmak suretiyle bu kısmın tamamlanması hedeflenmektedir. Ferşî huruf farklılıklarıyla ilgili önce kırâat imamlarının okuyuşları daha sonra da farklılıkların anlama etkisi tefsir kaynaklarından faydalanılarak incelenecektir.

2.1. Âl-i İmrân Sûresinin ve Genel Muhtevası

Âl-i İmrân sûresinin kırâat farklılıkları açısından incelenmesine geçmeden önce bu sûrenin kimliğinden kısaca bahsedilecektir. Sûrenin ismi, nüzûl yeri, nüzûl sebebi, temel konuları ve fazileti ile ilgili tefsir kaynaklarından ve hadislerden istifade edilerek kısaca ele alınacaktır.

2.1.1. Sûrenin İsmi

Sûrenin ismi, “Âl” ve “İmrân” kelimelerinin izâfet terkibiyle bir araya getirilmesinden oluşmuş ve “Âl-i İmrân” şeklini almıştır. “Âl-i İmrân” terkibi “İmrân âilesi” anlamına gelmektedir.¹³⁶ Hz. Mûsâ ile Hz. Meryem’in her ikisinin babasının adı da İmrân’dır. İmrân âilesi, içinden Peygamberlerin çıktığı mübarek bir âiledir. Bu sûrede İmrân’dan, Hz. Meryem’den, Hz. Zekeriyâ’dan (as) ve Hz. Meryem’in Hz. İsmâ’ı babasız olarak dünyaya getirmesinden bahsedilmiş ve muhtemelen bu âilenin ismine izâfeten bu sûreye “Âl-i İmrân” denilmiştir.¹³⁷ Sûrenin diğer isimleri ise “Kenz”, “Emân”, “Ma’niyye”, “Mücâdele”, Sûre-i İstiğfar” ve “Tayyibe”dir. Bakara sûresi ile bu sûreye “Zehrâveyn” (iki çiçek; nurlu, parlak iki sûre) ismi de verilmiştir.¹³⁸

---

¹³⁶ *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, çev. Hayrettin Karaman “vd.” (Ankara: DİB Yayınları, 2014); 1/457; Ebü’l A’la Mevdûdî, *Tefhimü’l Kur’ân*, trc. Muhammed Han Kayanî vd., (İstanbul İnsan yayınları, 1996), 1/231.

¹³⁷ Mehmet Yaşar Kandemir “vd.” *Âyet ve Hadislerle Açıklamalı Kur’ân-ı Kerim Meâli*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi yayınları, 2010); 1/164. Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, thk. Asım Cüneyt Köksal - Murat Kaya, 2/9; *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, çev. Hayrettin Karaman “vd.” (Ankara: DİB Yayınları, 2014); 453.

2.1.2. Nüzûl Yeri

Âl-i İmrân sûresi, İkrime ve Hasan-ı Basrî'ye göre Mekkî, ancak müfessirlerin çoğunluğuna göre ise Medenî'dir. Enfâl sûresinden sonra, Ahzâb sûresinden önce nâzil olmuştur. Mushaftaki sıralamada üç, iniş sırasına göre seksen dokuzuncu sûredir.¹³⁹ İki yüz âyetten meydana gelmektedir ki bunda ittifak vardır. Sûrede üç bin dört yüz seksen kelime ve on dört bin altı yüz otuz altı harf bulunmaktadır.¹⁴⁰

2.1.3. Nüzûl Sebebi

Sûrenin, Yahûdî ve Hıristiyan milletleri hakkında indiğine dair farklı rivâyetler söz konusudur. Sûrenin sebab-i nüzûlünün Yahûdîlerden ziyâde Hıristiyanların olduğu ifade edilmektedir.¹⁴¹ Mukâtil b. Süleyman, sûrenin başında geçen bazı âyetlerin sebab-i nüzûlünün Hıristiyanlar değil Yahûdîler olduğunu söylemiştir.¹⁴² Muhammed b. İshâk ise sûrenin başından “mübâhele” âyetinin sonuna kadar¹⁴³ olan kısmın sebebi nüzûlün Hıristiyanlar olduğunu söylemiştir. Müfessirlerin çoğunluğunun kanaati de bu doğrultudadır.¹⁴⁴

Hz. Peygamber'e (s.a.s) Necran'dan bir heyet gelmişti. Heyet, on dördü ileri gelenlerden olmak üzere toplam yetmiş altı kişiden oluşuyordu. Bu on dört kişi içerisinde “Âkıb” adını verdikleri Abdülmesîh adlı liderleri; “Seyyid” diye isimlendirdikleri kervanlarını idare eden Eyhem ve psikoposları, âlimleri aynı zamanda manastırlarının yöneticisi olan Bekir b. Vâil'in kardeşi Ebû Hârise b. Alkame vardı. Bizans kralları Hıristiyanlık konusunda Alkame'ye ilmi ve gayretinden dolayı değer vermişler, mal verip ikramlarda bulunmuşlardır. Bu Necranlı Hıristiyanlar Hz. Peygamber'e doğru hareket ettiklerinde Ebû Hârise ve kardeşi Kürz b. Alkame beraber yolculuk yapıyorlardı. Ebû Hârise'nin bineği tökezleyince Kürz, Hz. Peygamber'i kastederek “Uzaktaki adam helâk olsun.” dedi. Hârise ona “senin anan helâk olsun” diye karşılık verdi. Kürz neden böyle söylediğini sorunca Hârise: “Hakkında ileri geri konuştuğun kişi, bizim beklediğimiz Peygamber'dir.” dedi. Bunun üzerine Kürz: “öyleyse bunu bildiğin halde onun dinine girmekten seni alıkoyan nedir?” diye sordu.

¹³⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, thk. Asım Cüneyt Köksal - Murat Kaya; 2/9; Ömer en-Neseî, *et-Tefsîr fi't-Tefsîr*, 2/830.

¹⁴⁰ Ömer en-Neseî, *et-Tefsîr fi't-Tefsîr*, 2/830.

¹⁴¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, thk. Asım Cüneyt Köksal - Murat Kaya; 2/9-10.

¹⁴² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, thk. Asım Cüneyt Köksal - Murat Kaya; 2/11.

¹⁴³ “إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ” (3/62) âyetinin başına kadar.

¹⁴⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, thk. Asım Cüneyt Köksal - Murat Kaya; 2/11.

Hârîse bu soruya şöyle cevap verdi: “Bizanslılar bize şan, şeref, mal verdiler ve bize bağışlarda bulundular. Başka bir şey yapmadılar. Eğer Müslüman olsaydım gördüğün her şeyi elimizden alırlardı.” Bu sözleri kardeşi Kürz hiç unutmadı ve bu olaydan sonra müslüman oldu.

Heyet’de bulunanlardan Ebû Harise, Akıb ve Seyyid, Hz. Peygamber ile konuştular. Hz. İsâ’nın durumu konusunda hepsi farklı görüşlere sahiptiler. Bir kısmı Hz. İsâ’nın İlah olduğunu, bir kısmı Allah’ın oğlu olduğunu ve bir kısmı ise üçün üçüncüsü olduğunu söylüyorlardı. Bahsettikleri bu konuların ve şüphelerin hepsi hakkında âyetler inmiştir.¹⁴⁵

Rasûlüllah (s.a.s.) onlara “İslâm’a giriniz” dediğinde onlar da “Müslüman olduk” dediler. Hz. Peygamber (s.a.s.): “Yalan söylediniz. Allah’ın bir oğlu olduğunu söylemeniz, haça ibadet etmeniz ve domuz eti yemeniz İslâm’â girmenize engel oluyor.” buyurdu. Onlar “Peki, öyleyse İsâ’nın babası kimdir? Diye sordular. Hz. Peygamber sustu ve onlara cevap vermedi. İşte bu olay üzerine onların iddiaları ve görüş ayrılıkları hakkında Âl-i İmrân sûresinden seksen âyet, yani sûrenin başından mübâhele âyetine kadar olan kısım indirildi.¹⁴⁶

2.1.4. Sûrenin Temel Konuları

Sûrede iki önemli konu dile getirilmiştir. Bunlardan birincisi, inanç konularıdır ki bunların başında Allah’ın varlığına ve birliğine dair getirilen deliller gelmektedir. İkincisi ise dinî ve hukukî hükümlerdir. Özellikle de gazâ ve Allah yolunda cihad ile ilgili hükümlerdir.¹⁴⁷ Aynı zamanda sûrede, Allah’ın birliğinden, peygamberlerin varlığından, Kur’ân’ın doğruluğundan ve isbatından bahseden âyetler de vardır. Yine sûredeki bazı âyetler, Ehl-i kitâbın, İslâm, Kur’ân ve Hz. Peygamber ile ilgili ortaya attıkları şüpheleri reddetmek için inmiştir.¹⁴⁸

Bakara sûresi daha çok Ehl-i kitâbın ilk halkasını oluşturan Yahûdîlerden bahsederken Âl-i İmrân sûresi ise ikinci halkasını oluşturan Hıristiyanlardan söz etmektedir.¹⁴⁹

---

¹⁴⁵ Ömer en-Nesefî, *et-Teyisîr fi’t-Tefsîr*, 2/830-836.

¹⁴⁶ Ömer en-Nesefî, *et-Teyisîr fi’t-Tefsîr*, 2/830-836.

¹⁴⁷ Muhammed Ali, *es-Sâbûnî, Safvetü’t-Tefsîr*, (Beyrut: Camiatü’l Melik Abdülaziz Dâru’l-Kur’ân-i’l-Kerîm, 1402/1981), 1/182.

¹⁴⁸ es-Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefsîr*, 1/182; Mevdûdî, *Tefhimü’l Kur’ân*, 1/231.

¹⁴⁹ Mevdûdî, *Tefhimü’l Kur’ân*, 1/231.

Yine sûrede, Hıristiyanların, Hz. İ̇sâ'nın durumu hakkındaki Őüphelerine, Hz. Peygamber'i yalanlamalarına ve Kur'an'ı inkâr etmelerine karşı cevaplar verilmiş, Ehl-i kitâbın yanlış hal ve hareketlerinden dolayı müslümanların takınması gereken tavırlara değinilmiştir.¹⁵⁰ Ayrıca sûrede, haccın farz olmasının yanı sıra, cihad, fâizli muameleler, zekâtı vermeyenlerle ilgili dinî ve hukuki hükümlerden bahsedilmiştir. Sûrede değinilen hususlardan biri de Bedir ve Uhud savaşlarından alınması gereken dersler, zafer ve musibet anında Müslümanların takınması gereken tavır ve davranışlardır.¹⁵¹

2.1.5. Sûrenin Fazileti

Sûrenin fazileti hakkında pek çok hadis rivâyet edilmiş olup. bu hadislerden bir kaç şöyledir. Hz. Peygamber Yüce Allah'ın ism-i a'zamının Bakara sûresinin 163. âyeti ile Âl-i İmrân'ın başında bulunduğunu belirtmiştir¹⁵² Nevvâs İbnî Sem'ân (ö.) derki: Rasûlullah'ın şöyle dediğini işittim: “Kıyamet gününde Kur'an ve dünyadaki hayatlarını ona göre tanzim eden Kur'an ehli kimseler mahşer yerine getirilirler. Bu sırada Kur'an'ın önünde Bakara ve Âl-i İmrân sûreleri vardır. Her ikisi de kendilerini okuyanları müdafaa için birbirleriyle yarışır .”¹⁵³

Hz. Peygamber, Bakara ve Âl-i İmrân sûrelerinin okunmasını tavsiye ederek “Onlar iki nurdur, onları okuyanlar kıyamet gününde gölgeleneceklerdir.” diye buyurduğu rivâyet edilmiştir.¹⁵⁴

---

¹⁵⁰ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 1/182.

¹⁵¹ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 1/182.

¹⁵² Ebû İ̇sâ Muhammed b. İ̇sâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *el-Câmi'u's-Őaħîh/es-Sünen*, Thk. BeşŞâr Avvâd Ma'ruf (Beyrut: Daru'l-Ēarbi'l-İslâmî, 1996), “Daavât”, 64

¹⁵³ Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. Müslim, *el-Câmi'u's-Sahih*, Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. (Kahire: y.y., 1374/1954.) “müsâfirîn” 253; Tirmizî, *el-Câmi'u's-Őaħîh/es-Sünen*, “Fedâilü'l-Kur'an”, 5.

¹⁵⁴ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel., *el-Müsned*. Thk. Şuayb el-Arnaûd - Adil Mürşid. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2000.), 5/348, 352, 361

2.2. Âl-i İmrân Sûresindeki Usûlî Farklılıklar

Bu bölümde Âl-i İmrân sûresinde bulunan fakat anlama etkisi olmayan usûlî farklılıklar ele alınacaktır. Usûlî farklılıkların her ne kadar anlama etkisi olmasa da kırâat vecihlerinden olduğu kabul edilir. Aşağıda her bir usûl farklılığı için Âl-i İmrân sûresinden misal olarak birer âyet verilecektir.

Usûlî farklılıklar; ferşu'l-huruf vecihlerinin dışında kalan yani anlama etkisi olmayan sadece telaffuz yönünden farklılıkları gösteren vecihlere denir. Her bir kırâat imamının veya râvîsinin usûl yönünden kendilerine has uyguladığı belli kaide ve kurallar vardır. Bu usûlî farklılıklardaki kuralları şive ve tecvid ilmine has özellikler olarak iki kısımda inceleyebiliriz. Med, idğâm, kasr, izhâr, nakil, sekt, ibdâl, hazif, terkîk, tefhim ve teshîl gibi farklılıklar tecvid yönündeden usûlî farklılıklar oluştururken imâle ve beyne gibi farklılıklar da şive yönünden usûlî farklılıkları oluşturmaktadır.

İbdâl

Sözlükte, “bir şeyin yerine başka bir şeyi koymak” anlamına gelmektedir. Zira birincinin değiştirilip onun yerine ikincisi konulduğunda “أبدلت كذا بكذا إذا نحيت الأول” “و جعلت الثاني مكانه”¹⁵⁵ denir.

İbdâl'in terim anlamına gelince kırâat ilminde ister harekeli ister sakin olsun hemzenin yerine elif, vâv ve yâ harflerinden birini getirip hemzenin telaffuzundan hiçbir eser kalmadan okumaktır.¹⁵⁶ Yani hemzeden önceki harfin harekesinin durumuna göre bu üç harften birisi getirilir. Hemzeden önce fetha varsa hemze elif'e, kesra varsa yâ'ya, damme varsa vâv'a ibdâl edilir. Örneğin “تَأْوِيلِهِ” (Âl-i İmrân 3/7) kelimesi (تَأْوِيلِهِ), “وَبَيْسَ” (Âl-i İmrân 3/151) kelimesi (وَبَيْسَ) ve “تُؤْتِي” (Âl-i İmrân 3/26)

¹⁵⁵ Dabba', *el-İdâe fî beyâni usûli 'l-kirâe*, 24.

¹⁵⁶ Dâni, *et-Teyisîr fî 'l-kirâati 's-seb'a*, 247; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr* 1/302; Dabba', *el-İdâe fî beyâni usûli 'l-kirâe*, 24; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi 'l-beşer*, 1/31. Muhammed Emin Efendi, *Umdetu 'l-hullân*, 130.

kelimesi (توتى) şeklinde okununca ibdâl yapılmış olmaktadır.¹⁵⁷ Sûrede takriben yetmiş dokuz adet ibdâl örneği bulunmaktadır.

Bu sâkin hemzelerin ibdâl okuyuşunu Kırâat-i aşere imam ve râvîlerinden vaslen ve vakfen Verş, Sûsî ve Ebû Câ'fer yapar. Fakat aynı şartlar meydana geldiği zaman Hamza sadece vakıf halinde okur.¹⁵⁸ Örnek "الْمُؤْمِنِينَ" (Âl-i İmrân 3/28). Sâkin hemze, vakıf halinde kelimenin son harfi olduğu yerlerde Hişâm da ibdâl ile okur.¹⁵⁹ Örneğin "فِي السَّمَاءِ" (Âl-i İmrân 3/5) Takrîbde ise Ezrak, Isbehânî, Ebû Câ'fer vaslen ve vakfen hulsüz Ebu 'Amr ise hulfle (bir kelimenin iki farklı şekilde okunması)¹⁶⁰ ile ibdâl okur. Hamza bu imamlara sadece vakıf halinde muvâfakat eder.¹⁶¹ Bu zikredilen ve diğer kurrânın da sâkin ve harekeli hemzelerde bazı kelimelere has ibdal vecihleri vardır.¹⁶² Örnek olarak "هُزُوا"¹⁶³, "مُؤَصَّدَةٌ"¹⁶⁴, "كُفُّوا"¹⁶⁵ kelimeleri verilebilir.

İzhâr

Sözlükte, "ortaya çıkarmak ve izah etmek" mânalarına gelmektedir.¹⁶⁶ "Açıkça yapmak, iki harfin arasını ayırmak, uzaklaştırmak" demektir.¹⁶⁷

Terim mânasına gelince birinci harfî, üzerinde sekte yapmadan ikinci harften ayırmak demektir. Başka bir tarife göre her iki harften her ikisini de kendi suretinde

---

¹⁵⁷ Dâni, *et-Teysîr fi'l-kirâati's-seb'a*, 247-248; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr* 1/302; Kastallânî, *Letâifü'l-işârât*, 819-837; Ebû Şâme Abdurrahman b. İsmâil b. İbrâhîm el-Makdisî, *İbrâzî'l-Meânî min Hirzî'l-Emânî fi Kirâati's-Seb'a*, thk. İbrahim Atve İvaz, (Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiye, 1402/1981), 148.

¹⁵⁸ Muhammed Emin Efendi, *Umdetu'l-hullân*, 131.

¹⁵⁹ Dâni, *et-Teysîr fi'l-kirâati's-seb'a*, 247; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu'l-hullân*, 207.

¹⁶⁰ Temel, *Kirâat ve Tecvid İstilahları*, 63.

¹⁶¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/303-305; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/194-195.

¹⁶² İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 103-106; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/196.

¹⁶³ Bakara 2/67.

¹⁶⁴ Hümeze 104/8.

¹⁶⁵ İhlas 112/4.

¹⁶⁶ Dabba, *el-Idâe fi beyâni usûli'l-kirâe*, 11; Sindî, *Safahât fi ulûmi'l-kirâat*, 112; Abdurrahman Çetin, *Kur'an Okuma Esasları* (İstanbul: Emin Yayınları, 2018), 167.

¹⁶⁷ Temel, *Kirâat ve Tecvid İstilahları*, 99. Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, 167.

ve sıfatlarını eksiksiz yerine getirerek yapısına uygun bir şekilde okumaktır.¹⁶⁸ Kırâat ilminde izhâr çeşitleri yaygın olarak şu dört grupta olmaktadır:¹⁶⁹

Dil izhârı (izhâr-i lisani veya izhâr-i halki) مِنْهُمْ (Âl-i İmrân 3/23).

Dudak izhârı (izhâr-ı şefevi) مِنْهُمْ تُقِيَّةً (Âl-i İmrân 3/28).

İzhâr-ı kameriyye; الْمُؤْمِنُونَ (Âl-i İmrân 3/28).

İzhâr-ı kelime-i vâhîde (izhâr-ı mutlak) أَلَدُّنِيَا (Âl-i İmrân 3/22).

Genel itibariyle izhâr, tenvîn ve sâkin nûn'dan sonra boğaz harfleri olan altı harf geldiği zaman nûn'u normal bir şekilde okumaktan ibarettir. İzhâr ile okuyuşta sâkin nûn veya tenvîn'in ğunnesi bâkî kalır duyurulur.¹⁷⁰ Ebû Ca'fer dışında bütün imamlar bu harflerde izhâr ile okurken Ebû Ca'fer şu iki harfte (خ غ) de ihfâ ile okur.¹⁷¹ Ebû Ca'fer şu üç kelimedede (فَسَيُغَضُّونَ)¹⁷² (إِنْ يَكُنْ غَنِيًّا)¹⁷³ (وَالْمُنْحَنَّةُ)¹⁷⁴ aşerede diğer kurrâ gibi izhâr ile Takrîbde ise ihtilaf olmakla beraber diğer kurrâ gibi okumaktadır.¹⁷⁵

İdğâm

Sözlükte, “katmak, örtmek, kaplamak” anlamına gelmektedir. “Bir şeyin içine bir şeyi katmak, çiğnmeden yutmak ve burnundan konuşmak” anlamında da kullanılmaktadır. Araplar, biri atın ağzına gem taktığı zaman “أَدَغَمَتِ اللَّحَامَ فِي فَمِ الْفَرَسِ” derler.”¹⁷⁶

¹⁶⁸ Dabba', *el-İdâe fî beyâni usûli'l-kırâe*, 11; Abdulfettâh Seyyid Acmi Mersafî, *Muhtasaru'l-Vâfi Hidâyetü'l-Kârî ilâ Tecvidi Kelâmi'l-Bârî*, (Dımeşk: Dâru'l-Ğavsânî, 1341/2010), 44; İbrahim b. Said Devserî, *Muhtasaru'l-İbârât li Mu'cemi Mustalahâti'l-Kırâat*, (Riyad: Dâru'l-Hadâre, 1429/2008), 28.

¹⁶⁹ Mahmud b. Ali Besseti'l-Mısri, *el-Amîd fî İlmi't-Tecvid*, thk. Mahmud es-Sâdik Kamhâvî (el-iskenderiye: Dâru'l-akîde, 1425/2004), 17.

¹⁷⁰ Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yûsuf İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd fî İlmi't-Tecvid*, thk. Ğânim Kaddûrî Hamed (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001), 165.

¹⁷¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/18; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/146.

¹⁷² İsrâ 17/51.

¹⁷³ Nisâ 4/135.

¹⁷⁴ Mâide 5/3.

¹⁷⁵ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/18; Pâluvî, *Zubdetu'l-'irfân*, 24; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu'l-hullân*, 165. Ali Osman Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*; 383.

¹⁷⁶ İbn Manzûr, “dğm”, *Lisânü'l-Arab*, 2/1391; Dabba', *el-İdâe fî beyâni usûli'l-kırâe*, 11; Mersafî, *Muhtasaru'l-Vâfi Hidâyetü'l-Kârî ilâ Tecvidi Kelâmi'l-Bârî*, s.47; Mehmet Ali Sarı, “İdğâm” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 21/471.

İstilah mânası ise ikinci harf (müdğamün fih) şeddeliymiş gibi iki harfi (müdğam, müdğamün fih) tek bir harf olarak okumaktır. Yani birinci harfi ikinci harf'e katarak okumaktır.¹⁷⁷

İdğâmın unsurları iki tanedir. Müdğam ve müdğamün fih olarak isimlendirilir. Müdğam'ın sâkin ve harekeli olması bakımından idğâm-ı sağîr “رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا” (Âl-i İmrân 3/147) ve idğâm-ı kebîr “الرُّعْبَ بِمَا” (Âl-i İmrân 3/151) olmak üzere ikiye ayrılır.¹⁷⁸ Müdğam sâkin olursa idğâm-ı sağîr, müdğam harekeli olursa idğâm-ı kebîr diye isimlendirilir.¹⁷⁹ İdğâm-ı sağîr kırâat imamlarının hepsi tarafından uygulanır. İdğâmı kebîr ise aşerede daha çok Ebû ‘Amr’ın râvîsi Sûsi tarafından yapılır. Bazı yerlerde de Ruveys ona muvâfakat eder.¹⁸⁰ Takrîbde ise Ebû ‘Amr ve Ya’kûb hulûfle idğâm yapar.¹⁸¹ Hamza ve bazı kırâat imamlarının da hem aşerede hem de takrîbde idğâm-ı kebîr uygulamaları vardır.¹⁸² “بَيْتَ طَائِفَةٍ”¹⁸³ kelimesi gibi. Âl-i İmrân sûresinde otuzbeş adet idğâm-ı kebîr örneği vardır.

İdğâm uygulamasında müdğam müdğamün fih içerisinde mahreç ve sıfatlarıyla tam olarak kaybolursa bu idğâm çeşidine tam idğâm denir.¹⁸⁴ Misal “مِنْ رَبِّهِمْ” (Âl-i İmrân 3/136) gibi. Fakat müdğam müdğamün fih içerisinde mahreç olarak kaybolup idğâma mani olmayan sıfatlarından birisinin baki kalmasıyla yapılan idğâm çeşidine de nâkıs idğâm denir.¹⁸⁵ Misal “وَمَنْ يُرِدْ” (Âl-i İmrân 3/145) gibi.

¹⁷⁷ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/214; Kastallânî, *Letâifü'l-işârât*, 2/672; Suyûtî, *el-İtkân*, 1/199.

¹⁷⁸ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/215; İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, 62.

¹⁷⁹ İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, 62; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu'l-hullân*, 130; 130; Osman Bostan, *Ahmed er-Rüşdî ve Mürşidü't-Talebe Adlı Eserinin Kırâat İlmindeki Yeri* (Ankara: Fecr Yayınları, 2022), 270-281.

¹⁸⁰ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/215-216; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu'l-hullân*, 130.

¹⁸¹ Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/339; İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, 62.

¹⁸² İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/188; İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, 75.

¹⁸³ Nisâ 4/81.

¹⁸⁴ Mersafî, *Hidâyetü'l-Karî ilâ Tecvidi Kelâmi'l-Bârî*, 201.

¹⁸⁵ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/22; Mersafî, *Hidâyetü'l-Karî ilâ Tecvidi Kelâmi'l-Bârî*, 269.

Aşere ve Takrîb tarîkinde bütün kurrânın nâkıs idğâm yaptığı dört kelime (الْمَ نَخْلُقُكُمْ)¹⁹⁰ (فَرَطْتُ)¹⁸⁹ (فَرَطْتُمْ)¹⁸⁸ (أَحَطْتُ)¹⁸⁷ (بَسَطْتُ)¹⁸⁶ vardır.¹⁹⁰ kelimesinde kırâat imamları arasında ihtilaf olsada sahih olan tam idğâm ile okunmasıdır.¹⁹² Nâkıs idğâmda ittifak edilen kelimelerin dışında tenvin ve sâkin nûndan sonra vâv, yâ gelirse hem aşerede hem takrîbde Hamza'nın râvîsi Halef; tam idğâm diğer kurrâ ise nâkıs idğâm yapar.¹⁹³ Bu sûrede Halef'in nâkıs idğâm çeşidi olarak kabul ettiği takriben yetmiş altı adet yer bulunmaktadır.

Sadece takrîb tarîkinde tenvin ve sâkin nûndan sonra gelen “yâ” harfinde Ebû Osmân ed-Darîr nâkıs idğâm ile okur.¹⁹⁴ Yine sadece takrîb tarîkinde tenvin veya sâkin nûn'un akabinde gelen “lâm” ve “râ” harfinde Kâlûn, İsbehânî, İbn-i Kesîr, Ebû ‘Amr, İbn ‘Âmir, Hafs, Ebû Ca‘fer, Ya’kûb gibi imamlar tam idğâm (ğunnesiz) ile bir de nâkıs idğâm “ğunne” ile okurlar.¹⁹⁵ İdğâm konusu çok geniş bir mesele olduğu için bu kadar ile yetinmek istiyoruz.

İhfâ

Sözlükte, “örtmek, gizlemek” mânasına gelmektedir.¹⁹⁶

Terim anlamı ise ihfâ harflerinden önce gelen tenvin veya sâkin nûn'u idğâm ile ihfâ arasında ğunnenin bâki kalmasıyla şeddeden uzak bir şekilde okumaktır.¹⁹⁷ Bazı âlimler tarafından ihfâ “idğâm ile izhâr arası bir okuyuş”¹⁹⁸ olarak tarif edilmiştir.

¹⁸⁶ Mâide 5/28.

¹⁸⁷ Neml 28/22.

¹⁸⁸ Yûsuf 12/80.

¹⁸⁹ Zümer 39/56.

¹⁹⁰ İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, 2/16; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/149; Mersafî, *Muhtasaru'l-Vâfi Hidâyetü'l-Kârî ilâ Tecvidi Kelâmi'l-Bârî*, 201.

¹⁹¹ Mürselât 77/20.

¹⁹² Mersafî, *Muhtasaru'l-Vâfi Hidâyetü'l-Kârî ilâ Tecvidi Kelâmi'l-Bârî*, 202; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu'l-hullân*, 64.

¹⁹³ Dâni, *et-Teyisîr fi'l-kirâati's-seb'a* 265; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/147; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu'l-hullân*, 148.

¹⁹⁴ İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, 2/20, 156; İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 135; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/147.

¹⁹⁵ Muhaysin, *el-Hâdî Şerhu Tayyibeti'n-Neşr*, 1/286; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/147.

¹⁹⁶ İbn Manzûr, “hfe”, *Lisânü'l-Arab*, 2/1216; Mersafî, *Hidâyetü'l-Kârî ilâ Tecvidi Kelâmi'l-Bârî*, 52; Temel, *Kırâat ve Tecvid Istılahları*, 88.

¹⁹⁷ İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 135; Dabba', *el-İdâe fi beyâni usûli'l-kirâe*, 14; Suyûtî, *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân*, 1/204.

¹⁹⁸ Dâni, *et-Teyisîr fi'l-kirâati's-seb'a* 265; İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, 2/21; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/149; Mersafî, *Hidâyetü'l-Kârî ilâ Tecvidi Kelâmi'l-Bârî*, 52.

Ebû Ca'fer, diğer imamlardan farklı olarak tenvin ve sâkin nûn, خ (hâ) ve غ (ğayn) harflerine uğradığında da ihfâ ile okur. Ebû Ca'fer'in bu ihfa örneği sûrede dokuz yerde geçmektedir.

Başka bir ihfâ uygulaması da harekeli “mîm” harfinden sonra “bâ” harfi gelirse harekeli “mîm” sâkin kılınarak “bâ” harfinden önce ğunneli bir şekilde ihfâ edilerek okunur.¹⁹⁹ ”لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ“ ”لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ“ (Âl-i İmrân 3/23) gibi. Aşere tarîkinde Sûsî²⁰⁰

Takrîb tarîkinde ise Ebû 'Amr ve Ya'kûb hulf (aynı kelimenin iki farklı şekilde okunması) ile okur.²⁰¹ Harekeli “mîm” harfinin “bâ” harfinde ihfa örneği bu sûrede beş yerde vardır.

Nakil

Sözlükte, bir şeyi yerinden alıp başka bir yere taşımak olarak geçmektedir.²⁰² Terim mânası ise sakin bir harften sonra gelen harekeli “hemze”nin harekesini hemzeden önceki sakin harfe nakledip hemzeyi de hafzederek okumaktır.²⁰³ Aşere ve Takrîb tarîkinde vasıl ve vakıf halinde Verş,²⁰⁴ vakıf halinde ise Hamza, nakil ile okur.²⁰⁵ ”وَالْإِنْجِيلَ“ (Âl-i İmrân 3/3) kelimesinin nakil ile okunuşu ”وَالْإِنْجِيلَ“ şeklinde olur. Zikri geçen sûrede yüz otuz yedi adet nakil uygulaması örneği vardır. Verş'in dışında diğer imamların da bazı kelimelerde nakil ile okuduğu kelimeler mevcuttur.

Örneğin; ”الْمَآءِ اللَّهُ“ (Âl-i İmrân 3/1-2) birinci âyetten Allah lafzına geçişte

Ebû Ca'fer, hariç bütün kurrâ, tul ve kasır ile nâkil ”الف لَام مِيمَ اللَّهُ“ okur.²⁰⁶

Sıla

¹⁹⁹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/231; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu'l-hullân*, 175.

²⁰⁰ İbn Mücâhid, *Kitâbu's-seb'a*, 117; Pâluvî, *Zubdetu'l-irfân*, 29;

²⁰¹ İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 63-71; Ali Osman Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*;325.

²⁰² İbn Manzûr, “nkl”, *Lisânü'l-Arab*, 6/4529; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu'l-hullân*, 175; Temel, *Kirâat ve Tecvid Istılahları*, 135.

²⁰³ Dâni, *et-Teysîr fi'l-kirâati's-seb'a*, 249; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/316; Devserî, *Muhtasarü'l-İbârât*, 85; el-Hamevî, *el-Kavâid ve'l-İşârât fi Usûli'l-Kirâat*, 49.

²⁰⁴ Dâni, *et-Teysîr fi'l-kirâati's-seb'a*, 249; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/231; Pâluvî, *Zubdetu'l-irfân*, 12.

²⁰⁵ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/331; Ebu'l-Kasım Muhammed Nüveyrî, b. Ali. *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*. thk. Mecdî Muhammed Surûr Sa'd Baslûm. (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 1/470.

²⁰⁶ Muhammed Emin Efendi, *Umdetu'l-hullân*, 120.

Sıla kelimesi sözlükte, “ziyade etmek ve artırmak”²⁰⁷ anlamlarının yanısıra “ulaşmak, geçmek ve yetişmek”²⁰⁸ anlamında kullanılmaktadır. İstilah mânası ise müfred müzekker ğâib zamirini, vasıl halinde harekesine uygun bir med harfî ile uzatarak telaffuz etmektir. Bu med harfî “vâv” veya “yâ” olur.²⁰⁹ “مِنَهُ” (Âl-i İmrân 3/7) “فِيهِ” (Âl-i İmrân 3/97) gibi. Zamir’den önce ve sonra hareke varsa bütün imamlar istisnalar hariç uzatır. “تَأْوِيلُهُ إِلَّا اللَّهُ” (Âl-i İmrân 3/7) Fakat sâkinden sonra ve harekeliden önce olursa “بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنْزَلَ” (Âl-i İmrân 3/3) sadece İbn Kesîr sıla okur.²¹⁰ Diğer bir istilah mânası ise cem’i mim’ini vasıl halinde “vâv” harfî ile uzatarak okumak mânasında kullanılmıştır.²¹¹ “فِي قُلُوبِهِمْ” (Âl-i İmrân 3/151) “فِي قُلُوبِهِمْ” gibi. İbn Kesîr ve Ebû Ca’fer sadece sıla ile Kâlûn ise hulf ile okur. Sıla vasıl halinde olur, vakıf halinde olmaz.²¹² Verş cem’i mîminden sonra hemze-i katı gelirse hem aşerede hem takrîbde med sıla ile okur.²¹³ “عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ” (Âl-i İmrân 3/10) “عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ” gibi. Sıla okuyuşu Medîne ve Mekke kırâat imamlarının özelliklerindedir. Sıla örneği bu sûrede yaklaşık olarak üç yüz adet bulunmaktadır.

Med

Sözlükte, “ziyade etmek, artırmak, uzatmak ve akmak” gibi anlamlarda kullanılmıştır.²¹⁴ İstilah mânası ise lîn ve med harflerinden biri ile ya da sadece lîn

²⁰⁷ Dabba’, *el-İdâe fi beyâni usûli’l-kirâe*, 14;

²⁰⁸ Temel, *Kırâat ve Tecvid İstilahları*, 147.

²⁰⁹ Dâni, *et-Teyisîr fi’l-kirâati’s-seb’a*, 236; İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/239; Muhaysin, *el-Hâdî Şerhu Tayyibeti’n-Neşr*, 1/159; Devserî, *Muhtasaru’l-İbârât*, 78.

²¹⁰ Dâni, *et-Teyisîr fi’l-kirâati’s-seb’a*, 236; İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/239-240; Muhaysin, *el-İrşâdâtü’l-celiyye*, 30.

²¹¹ Dâni, *et-Teyisîr fi’l-kirâati’s-seb’a*, 219; İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti’n-Neşr fi’l-Kirâati’l-Aşr*, 60; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu’l-hullân*, 125.

²¹² İbn Mücâhid, *Kitâbu’s-seb’a*, 107-108; Kâdî Abdülfettâh, *el-Büdûru’z-zâhira*, 15; Pâluvî, *Zubdetu’l-irfân*, 7-8.

²¹³ İbn Mücâhid, *Kitâbu’s-seb’a*, 219; İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/215; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu’l-hullân*, 133.

²¹⁴ Dâni, *et-Teyisîr fi’l-kirâati’s-seb’a*, 238; Dabba’, *el-İdâe fi beyâni usûli’l-kirâe*, 15; Mersafî, *Hidâyetü’l-Karî ilâ Tecvidi Kelâmi’l-Bârî*, 75.

harflerinden biri ile sesi uzatmaya denir.²¹⁵ “قَالَ” (Âl-i İmrân 3/37) “قِيلَ” (Âl-i İmrân 3/167) gibi.

Med terimi iki anlamda kullanılmaktadır. Birincisi, meddî tabîî üzerine ziyâde edilmek sûretiyle meydana gelen med olup ikincisi ise bir kelimedeki med harfini isbat etmektir.²¹⁶ Med çeşitleri çok fazla olduğu için detaya girmeyeceğiz. Fakat farklı olarak, “بَايَاتِنَا” (Âl-i İmrân 3/11) ve benzeri hemzeden sonra med harfinin geldiği (meddi bedel) kelimeleri Verş dışındaki imamlar aslı üzerine bir elif ile okurken o, tul (beş med), tevassut (üç elif), ve kasr (bir elif) ile okumaktadır. Meddi bedel örnekleri bu sûrede takriben yüz yerde bulunmaktadır.

Tevassut

Sözlük anlamı, “ortalamak” demektir. İki tarafın ortası anlamında kullanılmaktadır.²¹⁷ Med ile Kasr arasındaki mertebeyi ifade eden bir durumdur.²¹⁸ “شَيْءٌ” (Âl-i İmrân 3/10) ve benzeri kelimeleri aşerede Verş, tul ve tevassut ile okur.²¹⁹ Sûrede on yedi yerde geçmektedir. Takrîbde ise Ezrak, tul ve tevassut ile okurken Hamza, tevassut ile okumaktadır.²²⁰ Diğer kurrâ ise kasr ile okumaktadır.

İmâle

Sözlükte, “bir şeye yönelmek, bir tarafa çekmek, bükülmek, zikzak etmek”²²¹ anlamlarının yanı sıra “sapmak, eğilmek ve bir şeyden dönmek”²²² anlamlarına gelmektedir. İstilah mânasına bakıldığında “fetha harekeyi kesraya, elif harfini yâ

²¹⁵ Dâni, *et-Teysîr fi'l-kirâati's-seb'a*, 238; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/157; Mersafî, *Hidâyetü'l-Karî ilâ Tecvîdi Kelâmi'l-Bârî*, 75.

²¹⁶ Muhaysin, *el-Hâdî Şerhu Tayyibeti'n-Neşr*, 1/169; Nüveyrî, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 2/81.

²¹⁷ İbn Manzûr, “vst”, *Lisânü'l-Arab*, 6/4831.

²¹⁸ Kasr, ziyade etmeksizin med ve lîn harflerini veya sadece lîn harflerini isbat etmektir. Bkz. Dâni, *et-Teysîr fi'l-kirâati's-seb'a*, 238; Dabba', *el-İdâe fi beyâni usûli'l-kirâe*, 15; Mersafî, *Hidâyetü'l-Karî ilâ Tecvîdi Kelâmi'l-Bârî*, 75; Dabba', *el-İdâe fi beyâni usûli'l-kirâe*, 15; Devserî, *Muhtasarü'l-İbârât*, 50.

²¹⁹ Muhammed Emin Efendi, *Umdetu'l-hullân*, 144.

²²⁰ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/270; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/169, 353.

²²¹ İbn Manzûr, “myl” maddesi, *Lisânü'l-Arab*, 6/4309; Kastallânî, *Letâifü'l-işârât*, 3/1037. Dabba', *el-İdâe fi beyâni usûli'l-kirâe*, 28.

²²² Muhammed Sâlim Muhaysin, *el-Hâdî Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr Velkeşf an 'İleli'l-Kirâati veTevcihihâ* (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1997), 1/293.

harfine tam bir dönüştürme ve doyurma olmaksızın yaklaştırmaktır.²²³ İmâle kendi arasında İmâle-i kübrâ/imâle-i şedîde ve imâle-i suğrâ/imâle-i mutavassıta olmak üzere iki kısma ayrılır. İmâle-i kübrâ/imâle-i şedîde fetha harekeyi kesraya veya elif'i yâ'ya meylettirerek fethayı tamamen kesraya elif'i de tamamen yâ' harfine dönüştürmeksizin okumaktır. Kırâatte imale ile okumak câiz görülmüştür.²²⁴ Aşerede ve takrîbde özellikle Kûfe kırâat imamlarından Hamza, Kisâî ve Halefû'l-Âşir'in imâle okuyuşları vardır.²²⁵ “مُوسَى” (Âl-i İmrân 3/84) “الْقِيَامَةَ” (Âl-i İmrân 3/77) kelimelerinde olduğu gibi. Bu sûrede takriben yüz otuz yedi yerde imâle vardır.

Taklîl

Sözlük anlamı, “azaltmak”²²⁶ olan taklîl kelimesi Kırâat ıstılahında fetha harekeyi ya da elif'i fetha hareke ile imâle-i kübrâ arasında okuma şeklidir.²²⁷ Aşere tarîkinde daha çok Verş ve Ebû 'Amr;²²⁸ Takrîb tarîkinde ise Ezrak ve Ebû 'Amr kelimenin durumuna göre taklil (İmâle-i Suğrâ) ile okur.²²⁹ “وَأُخْرَى” (Âl-i İmrân 3/13) “يَتَوَلَّى” (Âl-i İmrân 3/23) gibi. Âl-i İmrân sûresinde yaklaşık olarak seksen üç tane taklil yapılan yer vardır. Bazı kelimelerde ve durumlarda diğer imamların da taklîl (İmâle-i Suğrâ) okuyuşları vardır.²³⁰ Örneğin; “التَّورِثُ” (Âl-i İmrân 3/3) kelimesi gibi.

Teshîl

Sözlük anlamı, “kolaylaştırmak, müsâmaha göstermek ve tamamen değiştirmek”²³¹ anlamlarına gelen bu kelime beyne beyne ismi ile de anılmaktadır.²³²

²²³ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/24; Kastallânî, *Letâifü'l-işârât*, 3/1037; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/242; İbnü'l-Bâziş, *Kitâbü'l-ikna' fi'l-kırâati's-seb'a*, 1/268.

²²⁴ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/24; Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzü'l-Meânî*, 203, 204; Bedreddin Muhammed b. Abdullah ez-Zerkeşî, *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm (Beirut, Lübnan: Dâru İhyâi'l-Kütüb, 1376/1957), 1/320

²²⁵ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/28; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/240; Pâluvî, *Zubdetu'l-'irfân*, 18.

²²⁶ Dabba', *el-İdâe fi beyâni usûli'l-kırâe*, 28; İbrâhîm Muhammed el-Ceremi, *Mu'cemü Ulûmi'l-Kur'ân*, (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1422/2001), 50; Temel, *Kırâat ve Tecvid Istilahları*, 156.

²²⁷ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/30; Muhaysin, *el-Hâdi Şerhu Tayyibeti'n-Neşr*, 1/293; Dabba', *el-İdâe fi beyâni usûli'l-kırâe*, 28;

²²⁸ Pâluvî, *Zubdetu'l-'irfân*, 17; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu'l-hullân*, 150.

²²⁹ İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, 136-157; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/241.

²³⁰ Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/255; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi'l-Kırâati'l-Aşr*, 1/65.

²³¹ İbn Manzûr, “shl” maddesi, *Lisânü'l-Arab*, 3/2135; Temel, *Kırâat ve Tecvid Istilahları*, 165.

²³² Nüveyrî, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, 2/416; Ünal, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Kırâat Farklılıklarının Rolü*, 106.

Kırâat ilminde ise teshîl edilen hemzeyi, hemze ile hemzenin harekesi cinsinden bir med harfî arasında okumaktır. Fakat bu sesi hâ sesine benzetmeden okumaktır.²³³ Yani hemzenin harekesi fetha ise hemzeyi, tahkîk hemzesi ile elif arasında; teshîl edilecek olan hemze esre ise hemzeyi tahkîk hemzesi ile yâ harfî arasında; teshîl edilecek olan hemze ötre ise tahkîk hemzesi ile vâv harfî arasında bir sesle okumaktır.²³⁴ Örnek olarak “ءَأَسَلْتُمْ” (Âl-i İmrân 3/20) “أَوْ نَبِّئْتُمْ” (Âl-i İmrân 3/15) (أَنْتُمْ)²³⁵ gibi kelimelerin ikinci hemzelerinde teshil okuyuşu vardır.²³⁶ Bu sûrede on altı yerde teshil uygulaması bulunmaktadır.

Teshîl ile kırâat daha çok Kâlûn Verş, İbn Kesîr, Ebû ‘Amr, Hişâm, Hamza, Ebû Ca‘fer ve Ruveys, gibi kurrâlar tarafından yapılmaktadır.²³⁷

Aşere ve takrîb tarîkinde imamlar arasında çok fark yoktur. Fakat (كَأَنَّهُمْ)²³⁸ ve benzeri kelimelerde aşerede teshil yok iken Takrîbte İsbehâni teshîl ile okumaktadır.²³⁹

Sekte

Sekte kelimesi sözlükte, “susmak, konuşmayı veya okuyuşu kesmek, nutk’un yani telaffuz’un zıddı” anlamına gelir.²⁴⁰

Sekte; kırâat ilminde vakıf halindeki duruştan daha az bir müddet nefes almaksızın sesi kesmektir.²⁴¹

Sahih olan görüşe göre sekte semâ ve nakille kayıtlanmıştır. Ancak sekte, kastedilen anlam için rivâyetin sahîh olduğu durumda câiz olur.²⁴² Sektenin zamanı iki

²³³ Dabba‘, *el-İdâe fi beyâni usûli’l-kırâe*, 23; Muhaysin, *el-Hâdî Şerhu Tayyibeti’n-Neşr*, 1/187; Çetin, *Kur’ân Okuma Esasları*, 91.

²³⁴ Muhaysin, *el-Hâdî Şerhu Tayyibeti’n-Neşr*, 1/187; Ünal, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında Kırâat Farklılıklarının Rolü*, 107.

²³⁵ En‘Âm 6/19.

²³⁶ Dâni, *et-Teyisîr fi’l-Kırâati’s-Seb’a*, 241; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi’l-beşer*, 1/184; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 1/47; Pâluvî, *Zubdetu’l-‘irfân*, 40.

²³⁷ Dâni, *et-Teyisîr fi’l-Kırâati’s-Seb’a*, 242; İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/283; Nüveyrî, *Şerhu Tayyibeti’n-Neşr fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 1/419.

²³⁸ Bakara 2/101.

²³⁹ İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti’n-Neşr fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 107; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi’l-beşer*, 1/201;

²⁴⁰ İbn Manzûr, “skt”, *Lisânü’l-Arab*, 3/2046; Mersafî, *Hidâyetü’l-Karî ilâ Tecvîdi Kelâmi’l-Bârî*, 223; Temel, *Kırâat ve Tecvid İstilahları*, 145.

²⁴¹ Muhaysin, *el-Hâdî Şerhu Tayyibeti’n-Neşr*, 1/243; Devserî, *Muhtasarü’l-İbârât*, 71; Ebû Bekr Ahmed b. Mûsâ b. el-Abbâs et-Temîmî İbn Mücâhid, *Kitâbu’s-seb’a*, nşr. Ahmed b. Sâid b. el-Mudayrî (Suud: Camiatü Melik, 1436/2014), 237.

²⁴² İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/190; Ceremi, *Mu‘cemü Ulûmi’l-Kurân*, 166; Abdurrahman Çetin, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri* (İstanbul: İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2010), 345.

hareke miktarı kadardır.²⁴³ Sekte vasıl halinde yapılır. Sekte ancak sâkin harf üzerinde uygulanır, harekeli harf üzerinde sekte yapılmaz.²⁴⁴

Sakin harften sonra hemze'nin geldiği yerlerde sekte uygulaması aşerede Hamza,²⁴⁵ takrîbde ise İbn Zekvân, Hafs, Hamza ve İdrîs tarafından yapılır.²⁴⁶ “ فِي ” (Âl-i İmrân 3/110) “ وَكَلَّوْا أَمِنْ ” (Âl-i İmrân 3/101) “ عَلَيْكُمْ آيَاتٌ ” (Âl-i İmrân 3/5) “ الْأَرْضِ ” (Âl-i İmrân 3/5) gibi. Bu sûrede bu şekilde sekte uygulaması yüz otuz iki yerde geçmektedir. Ayrıca iki sûre arasında besmele çekmeden Aşerede sekte ile okuyan imamlar Verş, Ebû 'Amr, İbn 'Âmir ve Ya'kûb²⁴⁷ iken takrîb tarîkinde ise sekte okuyanlar Ezrak, Ebû 'Amr, İbn 'Âmir, Ya'kûb ve Halefü'l-Âşîr'dir.²⁴⁸ Bütün Hurûf-ı mukattaa ile başlayan “ اَلْمَمَّ ” (Âl-i İmrân 3/1) gibi sûre başlarındaki harfleri hem aşerede hem de takrîbde Ebû Câ'fer sekte ile okur.²⁴⁹ Meddi munfasıl ve meddi muttasıl olan kelimeler sadece takrîbde Hamza tarafından diğer okuyuşlarla beraber bir de sekte ile okunmaktadır.²⁵⁰

İşmâm

İşmâm kelimesi sözlükte, “koklamak ve koklatmak” anlamına gelmektedir.²⁵¹ Kırâat ilminde genel anlamıyla işmâm, harekeye işaret etmekten ibarettir.²⁵² İşmâm çeşitleri dört adet olmak üzere şunlardır:²⁵³

²⁴³ Muhaysin, *el-İrşâdâtü'l-celiyye*, 34; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 1/43; Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, 250.

²⁴⁴ Mersafî, *Hidâyetü'l-Karî ilâ Tecvidi Kelâmi'l-Bârî*, 222.

²⁴⁵ İbn Mücâhid, *Kitâbu's-seb'a*, 146; Dâni, *et-Teysîr fi'l-kirâati's-seb'a*, 292; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu'l-hullân*, 135.

²⁴⁶ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/328; İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 116, 117.

²⁴⁷ Dâni, *et-Teysîr fi'l-kirâati's-seb'a*, 217-218; Pâluvî, *Zubdetu'l-'irfân*, 7;

²⁴⁸ Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/336; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 1/33, 34.

²⁴⁹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/155; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/344; Pâluvî, *Zubdetu'l-'irfân*, 10.

²⁵⁰ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/325-326; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/347.

²⁵¹ İbn Manzûr, “şmm”, *Lisânü'l-Arab*, 4/2333; Dabba', *el-İdâe fi beyâni usûli'l-kirâe*, 47.

²⁵² İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/90; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/297; Temel, *Kirâat ve Tecvid Istilahları*, 97.

²⁵³ Muhammed Emin Efendi, *Umdetu'l-hullân*, 359; Muhammed Mekkî Nasr el-Cüreysî, *Nihâyetü'l-Kavlü'l-Müfîd fi'lmi Tecvidi'l-Kur'âni'l-Mecîd*; zabt ve tashih: Abdullah Mahmud - Muhammed Ömer, (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İmiyye, 1424/2003), 225; Fatih Çollak, “İşmâm” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 35/31-32; Bostan, *Ahmed er-Rüşdî ve Mürşidü't-Talebe Adli Eserinin Kiraat İlmindeki Yeri*, 203-204.

a) Hareke'nin harekeye işmâmı: (فَيْلٌ, غَيْضٌ, جَائٍ)²⁵⁴ Hişam, Kisâi ve Ruveys tarafından işmam ile okunmaktadır. Bu işmam çeşidi bu sûrede bir yerde geçmektedir.

b) Harf'in harf'e işmâmı: (الصَّرَاطُ, يَصْدِفُونَ, أَصْدَقُ)²⁵⁵ Hamza, Kisâi, Ruveys ve Halefû'l-Âşir okunmaktadır. Bu işmam çeşidi bu sûrede iki yerde geçmektedir.

c) idğâm ile birlikte İşmâm: (لَاتَأْمَنَّا)²⁵⁶ Ebû Ca'fer dışındaki bütün imamlar okunmaktadır.

d) Sükûn'dan sonra yapılan işmâm: (قَبْلُ, نَسْتَعِينُ)²⁵⁷. Kurrâlar arasında farklılık olmadan şartları taşıyan her kelimenin vakıf halinde yapılmaktadır.

İhtilâs

Sözlük anlamı, “kapıp kaçmak, bir şeyi elinden almak ve beyaz ile siyahı birbirine karıştırmak” demektir.²⁵⁸ İstilah mânası ise vasıl halinde kısık bir ses ile harekenin üçte ikisini okumaktır.²⁵⁹ İhtilâs harekede ve zamirde olmak üzere iki kısma ayrılır. Harekedeki ihtilâs her üç harekede de yapılır.²⁶⁰ Bunların misalleri şunlardır. Fetha harekede ihtilâs; (لَا تَعْدُوا)²⁶¹ Kesra harekede ihtilâs; (بَارِكُمْ)²⁶² Damma harekede ihtilâs; (يَنْصُرْكُمْ)²⁶³ olmak üzere sûrede üç adet bulunmaktadır. Zamirde ihtilâs ise

²⁵⁴ İbn Mücâhid, *Kitâbu's-seb'a fi'l-kirâat*, 1/141; Dâni, *et-Teyisr fi'l-Kirâati's-Seb'a* 304; Zurkânî, *Menâhîlu'l-'irfân*, 1/162-163; Ceremi, *Mu'cemü Ulûmi'l-Kurân*, 37-38; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu'l-hullân*, 359.

²⁵⁵ Muhaysin, *el-İrşâdâtü'l-celiyye*, 35; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu'l-hullân*, 359.

²⁵⁶ Zurkânî, *Menâhîlu'l-'irfân*, 1/163; Ebû Bekr Ahmed İbnü'l-Hüseyn İbn Mihrân, *el-Mebsût fi'l-Kirâati'l-Aşr*, thk. Hamza Hâkimî, (Dimeşk: Matbuatu Mecmai'l-Lugati'l-Arabiyye, 1401/1908), 244-245.

²⁵⁷ Dâni, *et-Teyisr fi'l-Kirâati's-Seb'a* 285; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/495; Çetin, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 270.

²⁵⁸ İbn Manzûr, “rvm”, *Lisânü'l-Arab*, 2/1226; Temel, *Kirâat ve Tecvid Istılahları*, 90.

²⁵⁹ Devserî, *Muhtasarü'l-İbârât*, 74; Muhaysin, *el-İrşâdâtü'l-celiyye*, 47; Fatih Çollak, *Âsım Kirâatı*, (İstanbul: Üsküdar Yayınevi, 2006), 64.

²⁶⁰ İbn Mücâhid, *Kitâbu's-seb'a fi'l-kirâat*, 1/154-155; Dâni, *et-Teyisr fi'l-Kirâati's-Seb'a*, 306; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/297;

²⁶¹ Nisâ 4/154; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/190; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/297; Pâluvî, *Zubdetu'l-'irfân*, 23.

²⁶² Bakara 2/54; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/362; Pâluvî, *Zubdetu'l-'irfân*, 23.

²⁶³ Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/372; İbn Mihrân, *el-Mebsût fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 129; Pâluvî, *Zubdetu'l-'irfân*, 24.

zamiri uzatmamak demektir. (يُرَدُّ).²⁶⁴ (Âl-i İmrân 3/110). Bu ihtilas çeşidinin örnekleri bu sûrede dört yerde geçmektedir.

Zamirin ihtilasında pek çok imam kanalıyla farklılık meydana gelirken harekenin ihtilasında Ebû ‘Amr tarafından farklı okuyuş yapılmaktadır.

İşbâ‘

Sözlükte, “doymak, yerine getirmek ve bir şeyi tam olarak yapmak” gibi anlamlara gelmektedir.²⁶⁵ İstilah mânasına gelince talep edilen hükmü med ve lîn harfiyle tamamlamaktır.²⁶⁶ Diğer bir anlamı ise Yani (لَرَوْفُ)²⁶⁷ gibi kelimelerde bazı imamlar med ile okurken bazı imamlar med yapmadan okurlar.²⁶⁸

Tahkîk

Sözlük anlamı, “fazlalık ve eksiltme yapmadan bir şeyi gerçeğe ulaştırmada mübâlağa yapmak” anlamına gelir.²⁶⁹ İstilah mânası ise; medleri tam doyurma yönüyle harflerin hakkını vermek, hemzelerin hakkını tam vermek, harekeleri tam hakkıyla okumak, izhâr ve ğunneleri tam yapmak, bir harfi diğerine karıştırmaksızın fakat sekte de yapmadan tane tane okumaktır.²⁷⁰

Terkîk

Sözlük anlamı, “sözü güzelleştirmek ve bir şeyi zayıflatmak” mânalarına gelmektedir.²⁷¹

İstilah mânasına gelince terkîk “herhangi bir harfin ince ses tonuyla okunması”dır.²⁷² Terkîk kavramının “râ” ile kullanımında zıddı tefhîm, lâm ile kullanımında zıddı tağlîz’dir.²⁷³ Râ harfinin ince okunması genel kaidenin dışında

²⁶⁴ Dimyâtî, *İthâfu fudalâi ‘l-beşer*, 1/411; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu ‘l-hullân*, 74-75; Fatih Çollak, *Âsım Kırâati*, 65.

²⁶⁵ İbn Manzûr, “şba”, *Lisânü ‘l-Arab*, 4/2186; Dabba‘, *el-İdâe fi beyâni usûli ‘l-kirâe*, 22;

²⁶⁶ Dabba‘, *el-İdâe fi beyâni usûli ‘l-kirâe*, 22.

²⁶⁷ Bakara 2/143.

²⁶⁸ Temel, *Kırâat ve Tecvid İstilahları*, 97.

²⁶⁹ İbnü ‘l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/162; Dabba‘, *el-İdâe fi beyâni usûli ‘l-kirâe*, 23; Temel, *Kırâat ve Tecvid İstilahları*, 205.

²⁷⁰ İbnü ‘l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/162; İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti ‘n-Neşr fi ‘l-Kırâati ‘l-Aşr*, 38; Ali Osman Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü ‘n-Neşr*, 287.

²⁷¹ İbn Manzûr, “rkk”, *Lisânü ‘l-Arab*, 3/1706; Mersafî, *Muhtasarü ‘l-Vâfi Hidâyetü ‘l-Kârî ilâ Tecvidi Kelâmi ‘l-Bârî*, s,166.

²⁷² Dimyâtî, *İthâfu fudalâi ‘l-beşer*, 1/181; Dabba‘, *el-İdâe fi beyâni usûli ‘l-kirâe*, 30; Mersafî, *Muhtasarü ‘l-Vâfi Hidâyetü ‘l-Kârî ilâ Tecvidi Kelâmi ‘l-Bârî*, s,166.

²⁷³ Dâni, *et-Teysîr fi ‘l-Kırâati ‘s-Seb‘a*, 279-284; İbnü ‘l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/68; İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti ‘n-Neşr fi ‘l-Kırâati ‘l-Aşr*, 159; Mersafî, *Muhtasarü ‘l-Vâfi Hidâyetü ‘l-Kârî ilâ Tecvidi Kelâmi ‘l-Bârî*, s,166.

aşerede Verş takrîbde ise Ezrak tarafından okunmaktadır.²⁷⁴ Tefhîm sıfatının zıddı olan terkîk “râ” harfinde genel olarak şu durumlarda meydana gelmektedir:

Râ, kesre-i lâzîmeden sonra meftûh ve mazmûm olursa “يُصَوِّرُكُمْ” (Âl-i İmrân 3/6).

Râ, sâkin “yâ” harfinden sonra meftûh ve mazmûm olursa “خَيْرٌ” (Âl-i İmrân 3/54).

Kesre-i lâzîme ile meftûh ve mazmûm “râ” arasına isti’lâ harflerinin dışında sahih sâkin harf gelirse ²⁷⁵ (بَكَرٌ).²⁷⁶

Sûrede takriben altmış adet terkik örneği bulunmaktadır.

Tefhîm/Tağlîz

Sözlükte, “bir şeyi kalın yapmak” mânasına gelmektedir.²⁷⁷ İstilah mânasına gelince tefhîm, kalın harfleri telaffuz ederken dil kökünün üst damağa kaldırılmasından dolayı harfte bir kalınlık meydana gelmesi ve ağız içinin dolmasıdır.²⁷⁸ Tefhîm/tağlîz kaideleri genel kuralların dışında aşere tarîkinde Verş’in takrîb tarîkinde ise Ezrak’ın tağlîz okuduğu yerler şunlardan ibarettir:

Harekesi üstün olan “sâd”, “tâ”, “zâ” harflerinin akabinde “lâm” harfi fethalı gelirse tağlîz (kalın) okunur.²⁷⁹ “وَأَصْلِحُوا” (Âl-i İmrân 3/89)

Keza bu harfler, sâkin olup bunlardan sonra “lâm” harfi fethalı gelirse yine tağlîz (kalın) okunur.²⁸⁰ “لَا يُظْلَمُونَ” (Âl-i İmrân 3/161).

²⁷⁴ Dâni, *et-Teyisîr fi'l-Kirâati's-Seb'a*, 279; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/282; Pâluvî, *Zubdetu'l-irfân*, 13.

²⁷⁵ Dâni, *et-Teyisîr fi'l-Kirâati's-Seb'a*, 279; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/71-75; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/285; Pâluvî, *Zubdetu'l-irfân*, 13.

²⁷⁶ Bakara 2/68.

²⁷⁷ İbn Manzûr, “fhm”, *Lisânü'l-Arab*, 5/3362; Mersafî, *Muhtasaru'l-Vâfi Hidâyetü'l-Kârî ilâ Tecvidi Kelâmi'l-Bârî*, s.166; Temel, *Kirâat ve Tecvid İstilahları*, 155.

²⁷⁸ Temel, *Kirâat ve Tecvid İstilahları*, 155.

²⁷⁹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/83-85; Nüveyrî, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 2/36.

²⁸⁰ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/84; Muhaysin, *el-Hâdî Şerhu Tayyibeti'n-Neşr*, 1/352-352; Pâluvî, *Zubdetu'l-irfân*, 12.

Eğer bu harfler ile fetha harekeli “lâm” harfi arasına elif gelirse tağlîz (kalın) hulf ile okunur. Tefhîm mukaddemdir.²⁸¹ (حَتَّى طَالَ)²⁸²

Bu “sâd”, “tâ”, “zâ” harflerinden sonra gelen fetha harekeli “lâm” harfi üzerinde vakıf yapılırsa tağlîz (kalın) hulf ile okunur. Tefhîm mukaddemdir.²⁸³ (أَنْ يُوصَلَ)²⁸⁴

Bazı istisnaların dışında Takrîb tarîkinde “lâm” harfi “sâd” ile gelirse hulfsüz yani sadece tağlîz “tâ” ve “zâ” harfleri ile gelirse hulflü yani hem tağlîz hem terkîk okunur. Bu sûrede söz konusu usûlî farklılık yedi yerde geçmektedir.

İskân

Sözlük anlamı harekenin zıddıdır. Bir şeyi sâkin kılmaktır.²⁸⁵ Kırâat ilminde ise harfi üç harekeden ve onun parçalarından hâlî kılmaktır.²⁸⁶ “وَهُوَ” (Âl-i İmrân 3/150) kelimesi ve benzeri kelimeler Kâlûn, Ebû ‘Amr, Kisâi ve Ebû Ca‘fer tarafından hâ harfinin iskanıyla okur. Başka kurrâlarında iskan ile okuduğu farklı kelimeler mevcuttur. Örneğin; “لَا يُعْرَتُكَ” (Âl-i İmrân 3/196) kelimesi gibi. Sûrede on beş adet iskan örneği bulunmaktadır.

Hazif /İskât

Birbirinin yerine kullanılan iskât ve hazif, “düşürmek, kaldırmak, bir bütünden bir bölüm kesmek ve koparmak” mânasına gelmektedir.²⁸⁷ İstilah mânası ise bazı kelimelerden bazı kurallar dahilinde bir harfin ortadan kaldırılmasıdır.²⁸⁸

Örneğin “وَسَارِعُوا” (Âl-i İmrân 3/133) kelimesinde Nâfi‘, İbn ‘Âmir ve Ebû Ca‘fer vâv harfi olmaksızın okumaktadır.

İzâfet Yâ’sı

İsim, fiil ve harfe bitişen mütekellim yâ’larına izâfet yâ’sı denir. İzâfet yâ’sı aslında kelimenin son harfi değil, ayrı bir kelimedir. Bu izâfet yâ’sı, kelimenin sonuna

²⁸¹ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/85; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu’l-hullân*, 132.

²⁸² Enbiyâ 21/44.

²⁸³ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/85; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu’l-hullân*, 132.

²⁸⁴ Bakara 2/27.

²⁸⁵ İbn Manzûr, “skn”, *Lisânü’l-Arab*, 3/2052; Dabba‘, *el-İdâe fi beyâni usûli’l-kirâe*, 45.

²⁸⁶ Devserî, *Muhtasaru’l-İbârât*, 22; Dabba‘, *el-İdâe fi beyâni usûli’l-kirâe*, 45.

²⁸⁷ Devserî, *Muhtasaru’l-İbârât*, 23; Dabba‘, *el-İdâe fi beyâni usûli’l-kirâe*, 49. Temel, *Kırâat ve Tecvid Istilahları*, 75.

²⁸⁸ Dabba‘, *el-İdâe fi beyâni usûli’l-kirâe*, 49; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu’l-hullân*, 250-251.

gelen (نَفْسُهُ، نَفْسِكَ) zamirleri gibi zamirdirler.²⁸⁹ Örneğin “وَإِنَّ يَ” (Âl-i İmrân 3/36) kelimesinde Nâfi‘, Ebû Ca‘fer “إِجْعَلْ لِي آيَةً” (Âl-i İmrân 3/41) kelimesinde ise Nâfi‘, Ebû ‘Amr ve Ebû Ca‘fer bu izâfet yâ’sını fetha hareke ile okurken diğer kurrâ sâkin okur. Sûrede üç yerde örneği vardır.

Zâid Yâ’lar

Resm-i Osmânî Mushaf’ta sâkıt olan fakat sahih rivâyetlerle Kur’ân tilâvetinde yer alan ve Kur’ân ehl-i tarafından okunan kelimenin aslından olan yâ’lara denir. Mushaf hattında okunuş esnasında telaffuz edilen bu zâid yâ’lar hem “مَنْ أَنْصَارِي” (Âl-i İmrân 3/52) gibi bazı isimlerde ve hem “وَاطِيعُونَ” (Âl-i İmrân 3/50) gibi bazı fiillerde söz konusu olmaktadır.²⁹⁰ Bu zâid yâ’lar her ne kadar resmi mushaf gereği hafzedilmiş olsalar bile sahih senetlerle vasıl ve vakıf halinde İbn Kesîr, Hişâm ve Ya‘kûb tarafından okunmaktadırlar. Al-i İmrân sûresinde iki yerde örneği geçmektedir.

---

²⁸⁹ Dâni, *et-Teysîr fi'l-Kırâati's-Seb'a*, 295; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/120; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/313; Nüveyrî, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, 2/81; Muhaysin, *el-Hâdî Şerhu Tayyibeti'n-Neşr*, 1/383; Kastallânî, *Letâifü'l-işârât*, 3/125; Ebû Şâme Makdisî, *İbrâzü'l-Meânî*, 274

²⁹⁰ Dâni, *et-Teysîr fi'l-Kırâati's-Seb'a*, 300; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/135; Muhaysin, *el-Hâdî Şerhu Tayyibeti'n-Neşr*, 1/409.

2.3. Âl-i İmrân Sûresindeki Ferşî Farklılıklar ve Anlama Etkisi

Çalışmanın bu başlığında Âl-i İmrân sûresindeki ferşî farklılıklar ele alınarak ilgili âyetteki anlam boyutu incelenecektir. Bu inceleme yapılırken âyet sıralamasına göre hareket edilecektir. Sûrenin tamamını değil; sadece farklı kırâatlerin olduğu âyetin bazen tamamı bazen de bir kısmı alınacaktır. Bir ferşî farklılık başka âyetlerde de tekrar ediyorsa anlama yapmış olduğu etki üzerinde kısaca durulacaktır. Bu bölümde önce sahih kırâatlerin anlama etkisi incelenecek daha sonraki bölümde de şâz kırâatlerin anlama etkisi üzerinde durulacaktır.

2.3.1. Sahih Kırâatlerdeki Farklılıklar ve Anlama Etkisi

Sûrede geçen ferşî kırâat farklılıklar, tespit edildikten sonra tasnife tabi tutulmuştur. Tasnif işlemi sırasında ona zemin teşkil edebilecek türden daha önce yapılan çalışmalar²⁹¹ incelenip onlardan yararlanmıştır. Sonuç olarak da bu sûrede geçen ferşî farklılıklar, altılı bir taksime tabi tutularak incelenmiştir. Bu altılı taksimde i‘rab ile ilgili kırâat farklılıkları, kelime formu ile ilgili kırâat farklılıkları, kelime türü ile ilgili kırâat farklılıkları hareke ve noktalamayla ilgili kırâat farklılıkları, harf/kelime ilavesi veya düşürülmesi ile ilgili kırâat farklılıkları ve farklı bir kelimenin kullanımıyla ilgili kırâat farklılıkları olarak isimlendirilmiştir.

2.3.1.1. İ‘rab İle İlgili Kırâat Farklılıkları

Bütün dillerin kendine özgü özellikleri olduğu gibi Arap dilinin de kendini diğer dillerden ayırt edici özellikleri vardır. Bu özelliklerinden birisi de i‘rab sistemidir. İ‘rab sistemi, bazı harflere müdahale olmadan hareke değişmesiyle veyahut bazı sembolik harflerle kelime üzerinde anlam değişmesi mümkün olmaktadır. Arap dilinin bu özelliği, Arap lisanıyla inen Kur‘ân‘ın kırâatinde ortaya çıkan kırâat farklılıklarıyla ilişkilidir. Fakat kırâat farklılıklarını tamamen i‘rab sistemiyle ilişkilendirmekte doğru değildir. Çünkü kırâatte rivâyet esastır. İ‘rab ile ilgili olduğu düşünülen kırâat farklılıklarıyla alakalı yapılan incelemede sûrede sekiz âyette sekiz ayrı kelimedede i‘rab ile ilgili farklılık mevcut olduğu değerlendirilmiştir. Bunlar;

---

²⁹¹ Mehmet Zülfi Cennet-Abdullah Bedeva, “Kıraat Farklılıklarının Dilbilimsel İmkân Zeminine Dair Bir İnceleme”, *Akev Akademi Dergisi* 25/87 (Ağustos 2021), 363-385.

1- إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ -”²⁹²Şüphesiz Allah katında din İslâm’dır.”

Âyette geçen “إِنَّ” kelimesini Kisâî “أَنَّ” şeklinde okumuş olup diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okur.²⁹³

a) “إِنَّ” kırâatine göre bu âyet bağımsız bir cümle olmaktadır. Çünkü bu âyetten önceki sözün tamamlanmış olduğu anlaşılmaktadır.²⁹⁴

b) “أَنَّ” kırâatine göre ise bu âyet önceki cümlenin niteliğinde olup anlamı; “Allah kendisinden başka Allah olmadığına, Allah katında gerçek dinin İslâm olduğuna şehâdet etmiştir.”²⁹⁵ şeklinde olmaktadır. Yüce Allah’ın varlığı ve bir olması gerçek dinin İslâm olmasını gerektirir. Çünkü İslâm dini Allah’ın varlığını ve birliğini de içine alır. Allah katında İslâm dışında bir dinin hiçbir şey ifade etmediğini gösterir.

2- اِتَّقِ اللَّهَ رَبُّهَا بِقَبُولِ حَسَنٍ وَأَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا -”²⁹⁶Bunun üzerine Rabbi onu güzel bir şekilde kabul buyurdu ve onu güzel bir şekilde yetiştirdi. Zekeriyâ’yı da onun bakımıyla görevlendirdi.”

Âyette geçen “وَكَفَّلَهَا” kelimesini Nâfi‘, İbn Kesîr, Ebû ‘Amr, İbn ‘Âmir, Ebû Ca‘fer ve Ya‘kûb “وَكَفَّلَهَا” şeklinde okurken, diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okur.²⁹⁷

Aynı âyette geçen “زَكَرِيَّا” kelimesini Nâfi‘, İbn Kesîr, Ebû ‘Amr, İbn ‘Âmir, Ebû Ca‘fer ve Ya‘kûb dammeli hemze ile “زَكَرِيَّاءُ” şeklinde okurken Ebû Bekr Şû‘be fethalı hemze ile “زَكَرِيَاءَ” şeklinde okur.²⁹⁸ Yine aynı âyette geçen ikinci “زَكَرِيَّا” kelimesini

²⁹² Âl-i İmrân 3/19.

²⁹³ İbn-i Mihrân el-İsbehânî, *el-Ğâye fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 209; İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti’n-Neşr fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 251; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu’l-hullân*, 233.

²⁹⁴ Ömer en-Nesefî, *et-Teysîr fi’t-Tefsîr*, 2/897-899; Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 6/211; Beydâvî, *Envârü’t-Tenzîl ve Esrârü’t-Te’vîl*, 2/9.

²⁹⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/895; Kurtubî, *el-Câmi’li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 5/63-68; Beydâvî, *Envârü’t-Tenzîl ve Esrârü’t-Te’vîl*, 2/9; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr, Dâr li’n-Neşri*, 3/188.

²⁹⁶ Âl-i İmrân 3/37.

²⁹⁷ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/180; Pâluvî, *Zubdetu’l-irfân*, 40.

²⁹⁸ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/180; Pâluvî, *Zubdetu’l-irfân*, 40.

Ebû Bekr Şû‘be hemzeli ve merfû okuyan imamlara muvâfakat ederek onlar gibi okur.²⁹⁹.

a) “وَكَفَّلَهَا” şeddesiz kırâate göre anlam; “Hz. Zekeriyâ Hz. Meryem’in bakımını kendiliğinden üzerine aldı.” şeklinde olur. Yani, Allah tarafından Hz. Zekeriyâ’ya bir vazife verilmeden kendisi bu vazifeyi yükledi anlamına gelmektedir.

b) “وَكَفَّلَهَا” şeddeli okunan kırâate göre ise mâna; “Allah, Hz. Zekeriyâ’yı Hz. Meryem’e bakmaya vazifelendirdi.”³⁰⁰

“وَكَفَّلَهَا” şeddesiz kırâate göre “زَكَرِيَّا” “Zekeriyâ” kelimesi âyette fâil konumundadır ve merfû olur.

“وَكَفَّلَهَا” şeklinde şeddeli okunan kırâate göre “زَكَرِيَّا” “Zekeriyâ” kelimesi âyette mef’ûl konumundadır ve mansub olur.³⁰¹

3- *“Haberin / أَنَّ اللَّهَ يُشْرِكُ بِحَبِيبِي مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِّنَ اللَّهِ وَسَيِّدًا وَحَصُورًا وَنَبِيًّا مِّنَ الصَّالِحِينَ”* olsun Allah sana Allah'tan bir kelimeyi doğrulayacak hem bir efendi, hem de son derece zâhit ve iyilerden bir peygamber olarak Yahya'yı müjdeliyor.”³⁰²

Âyette geçen “أَنَّ اللَّهَ” kelimesinin hemzesi İbn ‘Âmir ve Hamza tarafından kesre ile okunur. Diğer kurrâ tarafından hemzenin harekesi fetha ile okunur.³⁰³

Âyette geçen “يُشْرِكُ” kelimesini Hamza ve Kisâi “يُشْرِكُ” şeklinde okurken diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okur.³⁰⁴

²⁹⁹ İbn Mihrân, *el-Mebsût fi'l-Kırâati'l-Aşr*, 162; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/180; Dimyâtî, *İthâfu fudâlâi'l-beşer*, 1/442; Pâluvî, *Zubdetu'l-'irfân*, 40.

³⁰⁰ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 5/345; İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-vecîz*, 1/425, 426; Râzî, *Meâtihu'l Ğayb*, 6/280. Neseî, *Medâriku't-tenzil ve hakaiku't-te'vil*, 1/252; İbn-i Mihrân *el-İsbehânî*, *el-Ğâye fi'l-Kırâati'l-Aşr*, 210.

³⁰¹ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 5/345, Ömer *en-Neseî*, *et-Teysîr fi't-Tefsîr*, 2/958; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/926, Râzî, *Meâtihu'l Ğayb*, 6/280.

³⁰² Âl-i İmrân 3/39.

³⁰³ İbn Zencele, *Hucetu'l-kırâat*, 162; İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, 252.

³⁰⁴ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/180; Pâluvî, *Zubdetu'l-'irfân*, 40, 41.

a) “أَنَّ اللَّهَ” kelimesini kesra ile okuyanlar orada bir “kavl” mastarından mahzup bir fiil “قَالَ” olduğunu, ya da “نِدَاءٌ” fiilinin de bir çeşit kavl olduğunu düşünerek; bu şekilde okumuşlardır.³⁰⁵

b) “أَنَّ اللَّهَ” kelimesini fetha ile okuyanlar ise bu ifadenin takdirinin فَنَادَتْهُ الْمَلَائِكَةُ “Melekler, ‘Allah seni müjdeliyor.’ diye ona nida ettiler.” şeklinde olduğunu düşünerek böyle okumuşlardır.³⁰⁶

“يُشْرِكُ” ve “يُشْرِكُ” iki farklı kırâate göre mâna birbirinin aynısıdır. Fakat “يُشْرِكُ” kırâatinde çokluk ve mübâlağa mânası vardır.

وَرَسُولًا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنِّي قَدْ جِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ أَنِّي أَخْلُقُ لَكُمْ مِّنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ 4-
الطَّيْرِ فَأَنْفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ “Allah, Hz. İsa’yı İsrâiloğullarına bir Peygamber olarak gönderecek (ve Hz. İsa’da onlara şöyle diyecek): Şüphesiz ben size Rabbinizden bir mucize getirdim. Ben çamurdan kuş şeklinde bir şey yapar, ona üflerim. O da Allah’ın izniyle hemen kuş oluverir.”³⁰⁷

Âyette geçen “أَنِّي أَخْلُقُ لَكُمْ” kelimesini Nâfi‘ ve Ebû Ca‘fer, “إِنِّي أَخْلُقُ لَكُمْ” şeklinde yani hemzeyi kesre ile izâfet yâ’sını da fetha ile, diğer kurrâ ise yukarıda geçtiği gibi okur.³⁰⁸

a) “أَنِّي أَخْلُقُ لَكُمْ” fetha okuyanlara göre mâna; “Ben size, çamurdan kuşa benzer bir şey yapma mu’cizesini getirdim” şeklinde olur. Böyle meftûh okuyanlar kelimeyi “بِآيَةٍ” sözünden bedel yapmışlardır.³⁰⁹

³⁰⁵ Ömer en-Nesefî, *et-Teyisîr fî t-Tefsîr*, 2/964; Nesefî, *Medâriku t-tenzîl ve hakaiku t-te’vîl*, 1/253.

³⁰⁶ Taberî, *Câmi’u l-beyân*, 5/366; Râzî, *Mefâtihu l-Ğayb*, 6/290.

³⁰⁷ Âl-i İmrân 3/49.

³⁰⁸ Muhaysin, *el-Mühezzeb fî l-Kırâati l-Aşr*, 1/122; İbn Mihrân, *el-Mebsût fî l-Kırâati l-Aşr*, 164; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi l-beşer*, 1/445; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu l-hullân*, 245.

³⁰⁹ Râzî, *Mefâtihu l-Ğayb*, 1099; Beydâvî, *Envârü t-Tenzîl ve Esrârü t-Te’vîl*, 2/15; Nesefî, *Medâriku t-tenzîl ve hakaiku t-te’vîl*, 1/257.

b) “إِنِّي أَخْلُقُ لَكُمْ” Kesre okuyanlara göre ise mâna iki şekilde izah edilebilir:

Birincisi bu, müste’nef (geriye atfedilmeyen müstakil) bir sözdür.³¹⁰ Yani “Şüphesiz ben size Rabbinizden bir mûcize getirdim” sözü bir durumu, “Ben çamurdan kuş şeklinde bir şey yapar, ona üflerim.” sözü ayrı bir durumu dile getirmektedir. Dolayısıyla ikinci ifadenin öncesiyle yapı bakımından bir ilgisi kalmamıştır.

İkincisi ise bu ifadenin “Şüphesiz ben size Rabbinizden bir mûcize getirdim” ifadesinin tefsiri olmasıdır. Dolayısıyla “Ben çamurdan kuş şeklinde bir şey yapar ona üflerim.” ifadesi getirilen mûcîzeyi açıklamaktadır.³¹¹

وَلَا يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلَائِكَةَ وَالنَّبِيِّينَ أَرْبَابًا أَيَأْمُرُكُمْ بِالْكَفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ 5-

Allah’ın size, “Melekleri ve peygamberleri ilâhlar edinin” Diye emir vermesi de düşünülemez. Siz islam’a girdikten sonra, o size hiç inkâr etmeyi emreder mi?³¹²

Nâfi, İbn Kesîr, Ebû ‘Amr, Kisâî ve Ebû Ca’fer âyette yer alan “وَلَا يَأْمُرُكُمْ”

ifadesini “وَلَا يَأْمُرُكُمْ” şeklinde okurken diğer kurrâ ise “وَلَا يَأْمُرُكُمْ” şeklinde okumuşlardır.³¹³

a) “وَلَا يَأْمُرُكُمْ” kırâatine göre anlam; “Size emretmesi mümkün değildir.”

şeklinde olur.³¹⁴

b) “وَلَا يَأْمُرُكُمْ” kırâatine göre ise anlam; “Peygamberler size bunu emretmez

ya da Allah size bunu emretmez.” şeklinde olmaktadır.³¹⁵

Bu âyette geçen “وَلَا يَأْمُرُكُمْ” kelimesi “ثُمَّ يَقُولُ” kelimesine atfedilerek mansub

olarak okunmuştur. Mâtuf olduğunu kabul edenlere göre bu durum şöyle izah

³¹⁰ Neseî, *Medâriku’t-tenzîl ve hakaiku’t-te’vîl*, 1/257.

³¹¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/945, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 1099; Beydâvî, *Envârü’t-Tenzîl ve Esrârü’t-Te’vîl*, 2/18.

³¹² Âl-i İmrân 3/80.

³¹³ İbn Mihrân, *el-Mebsût fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 167; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi’l-beşer*, 1/345, İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti’n-Neşr fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 255.

³¹⁴ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 5/533; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/984, Ömer en-Neseî, *et-Teyisîr fi’t-Tefsîr*, 2/1026.

³¹⁵ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 5/533; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/984, Ömer en-Neseî, *et-Teyisîr fi’t-Tefsîr*, 2/1026.

edilebilir. Birincisi “لا” lâ harfi, مَا كَانَ لِبَشَرٍ ifadesinde varolan olumsuzluk anlamını tekid için gelmiş olup zâit bir ifadedir. Buna göre anlam şöyle olmaktadır. “Hiçbir beşerin, putları terkedip sadece Allah’a kulluk etmeye çağırmak üzere Allah tarafından peygamber olarak seçilip de, sonra insanları kendisine kul olmaya çağırması ve Melekleri ve Peygamberleri Rab edinin.’ demesi söz konusu değildir.”³¹⁶

İkinci değerlendirmeye göre buradaki “لَا” lâ harfi zâit değildir. Hz. Peygamber, Kureyşlileri meleklerle kulluktan; Yahûdî ve Hıristiyanları da Üzeyir ve Mesih’e kulluktan sakındırıyordu. Hz. Peygamber’e; “Seni mi Rab edinelim?! dediklerinde onlara şöyle denildi: Allah tarafından nebî seçilen hiçbir beşerin, daha sonra insanlara kendisine kulluk etmelerini emretmesi söz konusu değildir; hele meleklerle ve peygamberlere kulluk etmekten sizi men ederken...” şeklinde olmaktadır.³¹⁷

Üçüncü bir değerlendirmeye göre de bazı müfessirler “وَلَا يَأْمُرُكُمْ” kelimesini “أَنْ يُؤْتِيَهُ” (versin de) ifadesine atıf olmak üzere mansub okumuşlardır.³¹⁸

İkinci kırâate göre ise “وَلَا يَأْمُرُكُمْ” kelimesi cümle-i isti’nâfiye olarak “وَلَا يَأْمُرُكُمْ” şeklinde ref ile okunmaktadır. Yani bu şekilde okunması önceki âyet veya buyruklarla ilişkisi olmaksızın yeni bir cümle olarak başladığını göstermektedir.³¹⁹

6- قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ / De ki: “Bütün iş, Allah’ındır.”³²⁰

Âyette geçen “كُلُّهُ” kelimesini Ebû ‘Amr ve Ya’kûb “كُلُّهُ” şeklinde okurken diğer kurrâ ise yukarıda geçtiği gibi okumuşlardır.³²¹

³¹⁶ Taberî, *Câmi ‘u’l-beyân*, 5/534; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/984, Râzî, *Mefâtihu’l Ğayb*, 6/427; Nesefî, *Medâriku’t-tenzil ve hakaiku’t-te’vil*, 1/269.

³¹⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, çev. 1/984, Râzî, *Mefâtihu’l Ğayb*, 6/427.

³¹⁸ Ömer en-Nesefî, *et-Teysîr fi’t-Tefsîr*, 2/1084; İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-vecîz*, 1/463; Kurtubî, *el-Câmi’li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 5/187;

³¹⁹ Taberî, *Câmi ‘u’l-beyân*, 5/533; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/984, Kurtubî, *el-Câmi’li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 5/187.

³²⁰ Âl-i İmrân 3/154.

³²¹ İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti’n-Neşr fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 257; Kâdî Abdülfettâh, *el-Büdüru’z-zâhira*, 72; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi’l-beşer*, 1/458.

a) Bu âyetteki “كَلِمَةً” kelimesini bazı kurrâlar mübtedâ olarak merfu okumuşlardır. Haberi ise “لِلَّهِ” ifadesidir. Mübteda haberiyle birlikte “إِنَّ” kelimesinin haberidir.³²²

b) Nasb okuyanlara gelince “كُلُّ” lafzı te’kîd içindir. Burada “أَجْمَعٌ” kelimesi gibi te’kîd için gelmiştir.³²³

فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ 7-
“Arkalarından kendilerine ulaşamayan (henüz şehit olmamış) kimselere de hiçbir korku olmayacağına ve onların üzülmeceklerine sevinirler.”³²⁴

Âyette geçen “أَلَّا خَوْفٌ” kelimesini burada ve Kur’ân’ın her yerinde Ya’kûb “أَلَّا خَوْفٌ” şeklinde okur diğer kurrâ ise yukarıda geçtiği gibi okur.³²⁵ Her iki okuyuş arasında mâna yönünden bir fark yoktur.

8- اِسْتَبْشِرُوا بِنِعْمَةِ اللَّهِ وَفَضْلِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ 8-
“(Şehitler) Allah’ın nimetine, keremine ve Allah’ın, mü’minlerin ecrini zayi etmeyeceğine sevinirler.”³²⁶

Bu âyette geçen “وَأَنَّ اللَّهَ” lafzının hemzesini Kisâî, “وَإِنَّ اللَّهَ” hemze’nin harekesini kesre ile okurken diğer kırâat imamları yukarıda geçtiği gibi okur.³²⁷

a) “وَإِنَّ اللَّهَ” kırâate göre mâna; “Müjde-sevinme” Allah’ın rahmeti, fazlı ve mükâfat elde etmekten dolayı olmuştur. Dolayısıyla mâna “Onlar Allah’ın nimetine,

³²² Taberî, *Câmi’u l-beyân*, 6/168; İbn Hâleveyh, *İ’râbü l-kirâati’s seb’i ve ilelühe*, 1/120-121; Kurtubî, *el-Câmi’li Ahkâmi l-Kur’ân*, 5/370-371; Neseî, *Medâriku t-tenzil ve hakaiku t-te’vil*, 1/303.

³²³ İbn Hâleveyh, *İ’râbü l-kirâati’s seb’i ve ilelühe*, 1/120-121; İbn Atıyye, *el-Muharraru l-vecîz*, 1/528; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi l-Kirâati l-Aşr*, 1/140; Kurtubî, *el-Câmi’li Ahkâmi l-Kur’ân*, 5/370-371; Neseî, *Medâriku t-tenzil ve hakaiku t-te’vil*, 1/303; Ebû Hayyân, *el-Bahrü l-muhît*, 3/95.

³²⁴ Âl-i İmrân 3/170.

³²⁵ İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti n-Neşr fi l-Kirâati l-Aşr*, 210; Pâluvî, *Zubdetu l-irfân*, 44; Muhammed Emin Efendî, *Umdetu l-hullân*, 248.

³²⁶ Âl-i İmrân 3/171.

³²⁷ İbn-i Mîhrân el-İsbehânî, *el-Ğâye fi l-Kirâati l-Aşr*, 219; İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti n-Neşr fi l-Kirâati l-Aşr*, 258; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi l-beşer*, 1/462; Pâluvî, *Zubdetu l-irfân*, 44.

lütfunu sevinirler. Şüphesiz Allah, müminlerin ecrini zâyi etmeyecektir.” şeklinde olmaktadır.³²⁸

Hemze'nin kesresiyle okunduğu zaman müste'nef (başlayan) bir cümle olarak “وَإِنَّ اللَّهَ” diye başlanmış olur.³²⁹

b) “وَإِنَّ اللَّهَ” kırâatine göre ise mâna; “Onlar, Allah'tan bir nimetin müjdesiyle sevindikleri gibi, şüphesiz yüce Allah'ın mü'minlerin mükafatını boşa çıkarmayacağı müjdesi ile de sevinirler.” Bu kırâatte hemze, geride geçen “nimet” ve “lütfa” atıf olarak fethalı okunmuştur.³³⁰

2.3.1.2. Kelime Formu İle İlgili Kırâat Farklılıkları

Arap lisanında kelimenin kök yapısında gerçekleştirilen bazı küçük hamlelerle anlam konusunda değişiklikler ortaya çıkarılmaktadır. Kırâat farklılıklarının bir kısmında da ortaya çıkan farklılıkların arap dilinin bu özelliğinin bir neticesi olduğu düşünülmektedir. Bu başlıkta sûrede varolan bazı kırâat farklılıklarının bu hususla ilgili olduğu yorumu yapılarak farklılıklar, bab değişikliği ve siga değişikliği olmak üzere iki bölümde irdelenecektir.

a) Bab değişikliği

Bu başlıkta sülasi mücerred ve sülasi mezid diye adlandırılan bab değişikliklerinden kaynaklanan kırâat farklılıklarından bahsedeceğiz. Bab değişikliği ile alakalı kırâat farklılığı, sûrede takriben on altı âyette on üç kelimedede bulunmaktadır.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيَّ بِغَيْرِ حَقٍّ وَيَقْتُلُونَ الَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنْ-

النَّاسِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ / “Şüphesiz Allah'ın âyetlerini inkâr edenleri, haksız yere

Peygamberleri öldürenleri, insanlar içinde adaleti emredenleri öldürenleri acıklı bir azapla müjdele!”³³¹

³²⁸ Kurtubî, *el-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 5/418; Beydâvî, *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vîl*, 2/48; Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhît*, 3/121-122.

³²⁹ Râzî, *Mefâtihu'l Ğayb*, 7/209; Kurtubî, *el-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 5/417; Neseî, *Medâriku't-tenzil ve hakaiku't-te'vîl*, 1/311.

³³⁰ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 6/239; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/1130; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi'l-Kırâati'l-Aşr*, 1/143; Kurtubî, *el-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 5/318;

³³¹ Âl-i İmrân 3/21.

Âyette geçen “وَيَقْتُلُونَ” kelimesini, Hamza “وَيَقَاتِلُونَ” şeklinde, diğer kurrâ ise yukarıdaki şekilde okumuşlardır.³³²

a) “وَيَقَاتِلُونَ الَّذِينَ يَأْمُرُونَ” kırâatine göre anlam; “Adâleti emredenlerle savaşır” şeklinde olmaktadır.

b) “وَيَقْتُلُونَ الَّذِينَ يَأْمُرُونَ” kırâatine göre ise anlam; “Adâleti emredenleri öldürürler.” şeklinde olmaktadır.³³³

Her iki kırâat birlikte düşünüldüğünde “Peygamberleri öldürenler, bazen savaş yapmak suretiyle bazen de savaş yapmadan Peygamberleri doğrudan öldürürlerdi.” gibi geniş bir anlam elde edilmektedir. Akabinde ise “Peygamberleri cezalandıranlar onunla beraber hak için savaşan iyiliği emredip kötülükten nehyeden kimseleri de aynı ceza ile uyarmış olmaktadır. Dolayısıyla onlar, Peygamber ile birlikte olanları da öldürmüşlerdir” mânaları anlaşılmaktadır.³³⁴

2- /فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا- “*Bunun üzerine Rabbi onu güzel bir şekilde kabul buyurdu ve onu güzel bir şekilde yetiştirdi. Zekeriyâ’yı da onun bakımıyla görevlendirdi.*”³³⁵

Âyette geçen “وَكَفَّلَهَا” kelimesini Nâfi‘, İbn Kesîr, Ebû ‘Amr, İbn ‘Âmir, Ebû Ca‘fer ve Ya‘kûb “وَكَفَّلَهَا” şeklinde okurken, diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okur.³³⁶

Aynı âyette geçen “زَكَرِيَّا” kelimesini Nâfi‘, İbn Kesîr, Ebû ‘Amr, İbn ‘Âmir, Ebû Ca‘fer ve Ya‘kûb dammeli hemze ile “زَكَرِيَّاءُ” şeklinde okurken Ebû Bekr Şû‘be fethalı hemze ile “زَكَرِيَّاءَ” şeklinde okur.³³⁷

³³² İbn Mihrân, *el-Mebsût fi'l-Kırâati'l-Aşr*, 162; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/179; Pâluvî, *Zubdetu'l-irfân*, 40.

³³³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/900; Râzî, *Mefâtihu'l Ğayb*, 6/224; Neseî, *Medâriku't-tenzil ve hakaiku't-te'vil*, 1/244.

³³⁴ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 5/289; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/901; Râzî, *Mefâtihu'l Ğayb*, 6/225.

³³⁵ Âl-i İmrân 3/37.

³³⁶ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/180; Pâluvî, *Zubdetu'l-irfân*, 40.

³³⁷ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/180; Pâluvî, *Zubdetu'l-irfân*, 40.

a) “وَكَفَّلَهَا” şeddesiz kırâate göre anlam; “Hz. Zekeriyâ Hz. Meryem’in bakımını kendiliğinden üzerine aldı.” şeklinde olur. Yani, Allah tarafından Hz. Zekeriyâ’ya bir vazife verilmeden kendisi bu vazifeyi yükledi anlamına gelmektedir.

b) “وَكَفَّلَهَا” şeddeli okunan kırâate göre ise mâna; “Allah, Hz. Zekeriyâ’yı Hz. Meryem’e bakmaya vazifelendirdi.”³³⁸

“وَكَفَّلَهَا” şeddesiz kırâate göre “زَكْرِيَّا” “Zekeriyâ” kelimesi âyette fâil konumundadır ve merfû olur.

“وَكَفَّلَهَا” şeklinde şeddeli okunan kırâate göre “زَكْرِيَّا” “Zekeriyâ” kelimesi âyette mef’ûl konumundadır ve mansub olur.³³⁹

3- اِذْ قَالَتِ الْمَلَكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ يُشْرِكُ بِكَلِمَةٍ 3- *Hani melekler şöyle bir ifade de bulunmuştu: “Ey Meryem! Allah, seni kendi tarafından bir kelime ile müjdeliyor”*³⁴⁰

Âyette geçen “يُشْرِكُ” kelimesini Hamza ve Kisâ’î “يُشْرِكُ” şeklinde okurken diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okur.³⁴¹ Her iki kırâat anlam yönünden benzerlik gösterse de “يُشْرِكُ” kırâatine göre bir önceki âyette denildiği üzere şeddeli okuyuşta çokluk ve mübâlağa mânası vardır.³⁴²

4- وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلُونِ أَلْسِنَتَهُم بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ 4- *“Onlardan (Kitap ehlinde) bir grup var ki, Kitap’tan olmadığı hâlde Kitap’tan zannedesiniz diye (okudukları) Kitap’tanmış gibi dillerini eğip bükürler.”*³⁴³

³³⁸ Taberî, *Câmi ‘u’l-beyân*, 5/345, İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-vecîz*, 1/425, 426; Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 6/280. Neseî, *Medâriku’t-tenzîl ve hakaiku’t-te’vîl*, 1/252; İbn-i Mihrân el-İsbehânî, *el-Ğâye fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 210.

³³⁹ Taberî, *Câmi ‘u’l-beyân*, 5/345, Ömer en-Neseî, *et-Teysîr fi’t-Tefsîr*, 2/958; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/926, Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 6/280.

³⁴⁰ Âl-i İmrân 3/39-45.

³⁴¹ İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti’n-Neşr fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 253-254; Pâluvî, *Zubdetu’l-irfân*, 41.

³⁴² Neseî, *Medâriku’t-tenzîl ve hakaiku’t-te’vîl*, 1/257; Kurtubî, *el-Câmi’li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 5/135.

³⁴³ Âl-i İmrân 3/78.

Âyetteki “لَتَحْسَبُوهُ” kelimesini Nâfi‘, İbn Kesîr, Ebû ‘Amr, Kisâî, Ya‘kûb ve Halefû'l-’Âşîr “لَتَحْسَبُوهُ” (altıncı bab formunda); geri kalan imamlar ise yukarıda geçtiği gibi (dördüncü babın formunda) okumuşlardır.³⁴⁴ Her iki kırâat de aynı anlama gelmektedir.³⁴⁵

5- /وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ-
öldürülenleri sakın ölüler sanma. Bilakis onlar diridirler, Rableri katında Allah'ın, lütfundan kendilerine verdiği nimetlerin sevincini yaşayarak rızıklandırılmaktadırlar.”³⁴⁶

Âyette geçen “وَلَا تَحْسَبَنَّ” âyetini Nâfi‘, İbn Kesîr, Ebû ‘Amr, Kisâî, Ya‘kûb ve Halefû'l-’Âşîr “وَلَا تَحْسَبَنَّ” formunda okurken Hişâm, hem “وَلَا يَحْسَبَنَّ” hem de diğer kurrâ gibi yukarıda geçtiği şekliyle okur. Hişâm yine bu âyette geçen “قُتِلُوا” kelimesini de “قُتِلُوا” şeklinde okur.³⁴⁷

a) “وَلَا تَحْسَبَنَّ” kırâatine göre mâna; “Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanma”³⁴⁸ şeklinde olmaktadır. Bu kırâat muhâtab sigasıyla okunmuş olup hitâbın Peygamber olduğu anlaşılmaktadır. Veya Peygamber şahsında herkes kastedilmektedir. Aynı zamanda “الَّذِينَ قُتِلُوا” lafzı mef’ûl konumunda olur.³⁴⁹

³⁴⁴ Muhaysin, *el-Mühezzeb fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 1/128; İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 248; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu'l-hullân*, 188,189.

³⁴⁵ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 5/521; Beydâvî, *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vîl*, 2/24.

³⁴⁶ Âl-i İmrân 3/169.

³⁴⁷ İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 259; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/462; Pâluvî, *Zubdetu'l-irfân*, 44.

³⁴⁸ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 6/227-228; Kurtubî, *el-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 5/408-416; Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhît*, 3/117.

³⁴⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/1129; İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-vecîz*, 1/540; Râzî, *Mefâtihu'l Ğayb*, 7/204; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 1/142; Nesefî, *Medâriku't-tenzil ve hakaiku't-te'vîl*, 1/310; Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhît*, 3/117.

b) “وَلَا يَحْسَبَنَّ” kırâatine göre mâna; “Allah yolunda öldürülenler; sakın kendilerinin ölü olduklarını sanmasın.” Ğâib sigasıyla okunduğu zaman fâil Allah yolunda öldürülenlerin “الَّذِينَ قُتِلُوا” bizatihi kendileri olmaktadır.³⁵⁰

c) “وَلَا تَحْسَبَنَّ” kırâatine göre mâna birinci kırâatte geçen “وَلَا تَحْسَبَنَّ” kırâati ile aynıdır. Aralarında sadece fiilin geldiği bâblarda farklılık vardır. Başka bir fark yoktur. “قُتِلُوا” kelimesinin şeddeli okuyuşunda mubalağa ve çokluk anlamıyla birlikte “Kesilip doğrandılar.” mânası da vardır.³⁵¹

6- /وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّمَا نُمَلِّي لَهُمْ خَيْرٌ لَّأَنفُسِهِمْ 6- *“İnkâr edenler, kendilerine vermiş olduğumuz mühletin, sakın kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar.”*³⁵²

Âyette geçen “وَلَا يَحْسَبَنَّ” kelimesini Hamza “وَلَا تَحْسَبَنَّ”, Nâfi‘, İbn Kesîr, Ebû ‘Amr, Kisâî, Ya‘kûb ve Halefû’l-’Âşir “وَلَا يَحْسَبَنَّ” şeklinde, diğerleri ise yukarıda geçtiği gibi okur.³⁵³

a) “وَلَا يَحْسَبَنَّ” kırâatine göre mâna; “İnkârcılar, kendilerine vermiş olduğumuz mühletin, kendileri için hayırlı olduğunu asla sanmasınlar.”³⁵⁴ şeklinde olup buna göre “yâ” ile okunan kırâatte fâil de “الَّذِينَ كَفَرُوا” ifadesidir.³⁵⁵

³⁵⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/1129; İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-vecîz*, 1/540; Râzî, *Mefâtihu’l Ğayb*, 7/204; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 1/142; Neseî, *Medâriku’t-tenzil ve hakaiku’t-te’vil*, 1/310; Ebû Hayyân, *el-Bahrü’l-muhît*, 3/117.

³⁵¹ İbn Hâleveyh, *İ’râbü’l-kırâati’s seb’i ve ilelühe*, 1/122; Râzî, *Mefâtihu’l Ğayb*, 7/204; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 1/142; Neseî, *Medâriku’t-tenzil ve hakaiku’t-te’vil*, 1/310;

³⁵² Âl-i İmrân 3/178.

³⁵³ İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti’n-Neşr fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 258-259; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 1/145; Pâluvî, *Zubdetu’l-irfân*, 44.

³⁵⁴ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 6/260; Neseî, *Medâriku’t-tenzil ve hakaiku’t-te’vil*, 1/314; İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-vecîz*, 1/545; Râzî, *Mefâtihu’l Ğayb*, 1277;

³⁵⁵ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 6/260; İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-vecîz*, 1/545; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 1/144; Kurtubî, *el-Câmi’li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 5/432; Ebû Hayyân, *el-Bahrü’l-muhît*, 3/128.

b) “وَلَا تَحْسَبَنَّ” kırâatine göre mâna; “İnkâr edenleri ve kendilerine mühlet verdiklerimizi bunun onların kendileri için hayır olacağını sanma.”³⁵⁶ Bu mânaya göre hitâp Hz. Muhammed’e (s.a.s.) yapılmaktadır.³⁵⁷

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَّهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ سَيُطَوَّقُونَ 7-

“Allah’ın, lütfundan kendilerine verdiği nimette cimrilik edenler, bunun, kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar. Bilâkis! O kendileri için (daha) kötüdür. Cimrilik ettikleri şey kıyamet gününde boyunlarına dolacaktır.”³⁵⁸

Âyette geçen “وَلَا يَحْسَبَنَّ” kelimesini Nâfi‘, İbn Kesîr, Ebû ‘Amr, Kisâî, Ya‘kûb ve Halefû’l-‘Aşîr “وَلَا يَحْسَبَنَّ” kalıbında okumuşlardır. Yine bu “وَلَا يَحْسَبَنَّ” kelimesini Hamza ise “وَلَا تَحْسَبَنَّ” şeklinde okumuştur. Diğer kurrâ ise yukarıda geçtiği gibi okumuştur.³⁵⁹

a) “وَلَا تَحْسَبَنَّ” kırâatine göre mâna; “Cimrilik edenlerin cimriliklerinin onlar için hayır olacağını sanma.”³⁶⁰ şeklinde olur. Fâil Hz. Peygamber olur.³⁶¹

b) “وَلَا يَحْسَبَنَّ” kırâatine göre mâna; “Allah’ın Resûlü veya herhangi bir kimse, cimrilik edenlerin cimriliğinin onlar için hayır olacağını sanmasın”³⁶² şeklinde olur. Fâil peygamber veya herhangi bir kimse ya da cimrilik edenlerdir “الَّذِينَ يَبْخُلُونَ”. İki okuyuş arasında sadece bâblar değişmiştir.³⁶³

³⁵⁶ Râzî, *Mefâtihu’l Ğayb*, 1277; Kurtubî, *el-Câmi’li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 5/432; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, 4/174-175.

³⁵⁷ İbn Zencele, *Huccetu’l-kirâat*, 182; İbn Muhaysin, *el-Mühezzeb fi’l-Kirâati’l-Aşr*, 1/144; Kurtubî, *el-Câmi’li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 5/432; Beydâvî, *Envârü’t-Tenzil ve Esrârü’t-Te’vîl*, 2/50.

³⁵⁸ Âl-i İmrân 3/180.

³⁵⁹ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/184; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi’l-Kirâati’l-Aşr*, 1/145; Pâluvî, *Zubdetu’l-irfân*, 44.

³⁶⁰ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 6/268; Râzî, *Mefâtihu’l Ğayb*, 7/235; Kurtubî, *el-Câmi’li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 5/438; Neseî, *Medâriku’t-tenzil ve hakaiku’t-te’vîl*, 1/315.

³⁶¹ İbn Zencele, *Huccetu’l-kirâat*, 183; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi’l-Kirâati’l-Aşr*, 1/144-145.

³⁶² Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 6/269; İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-vecîz*, 1/547; Râzî, *Mefâtihu’l Ğayb*, 7/235; Kurtubî, *el-Câmi’li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 5/438; Beydâvî, *Envârü’t-Tenzil ve Esrârü’t-Te’vîl*, 2/51.

³⁶³ İbn Zencele, *Huccetu’l-kirâat*, 183- 184.

لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوْا وَيُحِبُّونَ أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ 8-

”لَا يَحْسَبَنَّ“ / مِنْ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ
sevenlerin, sakın azaptan kurtulacaklarını sanma. Onlar için elem dolu bir azap vardır.”³⁶⁴

Bu âyette geçen ”لَا تَحْسَبَنَّ“ kelimesini Nâfi‘, İbn Kesîr ve Ebû ‘Amr ”لَا يَحْسَبَنَّ“ olarak İbn ‘Âmir ve Ebû Ca‘fer, ”لَا يَحْسَبَنَّ“ olarak Kisâî, Ya‘kûb ve Halefû’l-’Âşir ”لَا تَحْسَبَنَّ“ şeklinde ‘Âsım ve Hamza ise ”لَا تَحْسَبَنَّ“ şeklinde okumuşlardır.³⁶⁵

Bu âyette geçen ”فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ“ kelimesini ise Nâfi‘, Kisâî, Ya‘kûb, Halefû’l-’Âşir ”فَلَا يَحْسَبَنَّهُمْ“ olarak İbn Kesîr ve Ebû ‘Amr ”فَلَا يَحْسَبَنَّهُمْ“ şeklinde İbn ‘Âmir, ‘Âsım, Hamza ve Ebû Ca‘fer ise ”فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ“ şeklinde okumuşlardır.³⁶⁶

a) ”لَا تَحْسَبَنَّ“ kırâatine göre mâna; ”Zannetmeyesin” şeklinde olur. Muhâtab Hz. Peygamberdir.³⁶⁷

b) ”فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ“ kırâatine göre de mâna; ”Zannetmeyesin” şeklinde olur ve birincinin ”لَا تَحْسَبَنَّ“ te’kidi olur.³⁶⁸

³⁶⁴ Âl-i İmrân 3/188.

³⁶⁵ İbn-i Mihrân el-İsbehânî, *el-Ğâye fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 220; İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/184; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi’l-beşer*, 1/462.

³⁶⁶ İbn-i Mihrân el-İsbehânî, *el-Ğâye fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 220; İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/184; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi’l-beşer*, 1/462.

³⁶⁷ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 6/308; İbn Hâleveyh, *Î’râbü’l-kırâati’s seb’i ve ilelihe*, 1/125; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/1159; Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 7/263; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 1/147; Kurtubî, *el-Câmi’li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 5/461; Neseî, *Medâriku’t-tenzîl ve hakaiku’t-te’vil*, 1/319-320.

³⁶⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, çev. 1/1159; Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 7/263, Kurtubî, *el-Câmi’li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 5/461; Neseî, *Medâriku’t-tenzîl ve hakaiku’t-te’vil*, 1/320.

c) “لَا يَحْسَبَنَّ” kırâatine göre mâna; “Zannetmesinler” şeklinde olur. Fâil sevinen kişiler “الَّذِينَ يَفْرَحُونَ” dir.³⁶⁹

d) “فَلَا يَحْسَبَنَّ” kırâatine göre mâna; “Zannetmesinler” şeklinde olur. Buna göre birinci “لَا يَحْسَبَنَّ” fiilin te’kidi olur. Fâil sevinen kişilerdir. Yani “الَّذِينَ يَفْرَحُونَ” ifadesidir.³⁷⁰

مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنَّبُوءَةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ 9-
/اللَّهُ وَلَكِنْ كُونُوا رَبَّيْنَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ
*Kitâb’ı, hükmü (hikmeti) ve peygamberliği verdiği hiçbir insanın, ‘Allah’ı bırakıp bana kullar olun’ demesi düşünülemez. Fakat (şöyle öğüt verir:.) “Öğretmekte ve derinlemesine incelemekte olduğunuz Kitap uyarınca rabbâniler (Allah’ın istediği örnek ve dindar kullar) olun.”*³⁷¹

Nâfi‘, İbn Kesîr, Ebû ‘Amr, Ebû Ca‘fer, ve Ya‘kûb âyetteki “تُعَلِّمُونَ” ifadesini, “تُعَلِّمُونَ” şeklinde okurken diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okur.³⁷²

a) “تُعَلِّمُونَ” diye okuyan kırâatlere göre anlam; “öğrenmekte olduğunuz kitap...” şeklinde olur.³⁷³

b) “تُعَلِّمُونَ” kırâatine göre ise anlam; “öğretmekte olduğunuz kitap...” şeklinde olur.³⁷⁴

³⁶⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/1159; Râzî, *Mefâtihu’l Ğayb*, 7/263; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 1/147; Kurtubî, *el-Câmi’li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 5/461.

³⁷⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/1159; İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-vecîz*, 1/553; Râzî, *Mefâtihu’l Ğayb*, 7/263.

³⁷¹ Âl-i İmrân 3/79.

³⁷² Muhaysin, *el-Mühezzeb fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 1/128; İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/181; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi’l-beşer*, 1/450; Pâluvî, *Zubdetu’l-‘irfân*, 42.

³⁷³ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 5/531; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/983; Râzî, *Mefâtihu’l Ğayb*, 6/425; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi’l-beşer*, 1/450.

³⁷⁴ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 5/532; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/983; Râzî, *Mefâtihu’l Ğayb*, 6/425; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi’l-beşer*, 1/450.

Bu âyeti “تَعْلَمُونَ” diye okuyan kırâatlere göre “ilim” kökünden gelen bukeline sülasi mücerred formuyla kullanılmıştır. Bu durumda mâna “biliyorsunuz” şeklinde olur.

Fakat “تُعَلِّمُونَ” diye okuyanlara göre aynı kökten tef’il babından gelmektedir. Bu durumda anlam “öğretiyorsunuz” şeklinde olur. Her iki kırâat şekli de birbirine yakın olmuş olsa da “تُعَلِّمُونَ” kırâati daha kapsayıcı olmaktadır. Çünkü öğretmek öğrenmeyi de gerekli kılmakta ve içermektedir.³⁷⁵

كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حَلَالًا لِّنَبِيِّ إِسْرَائِيلَ إِلَّا مَا حَرَّمَ إِسْرَائِيلُ عَلَى نَفْسِهِ مِنْ قَبْلِ أَنْ تُنَزَّلَ التَّوْرَةُ -10

/ “Tevrat indirilmeden önce, İsrail’in (Yakub’un) kendisine haram kıldığıının haricinde, yiyeceklerin tamamı İsrailoğullarına helâl idi.”³⁷⁶

Âyette varolan “تُنَزَّلُ” kelimesini İbn Kesîr, Ebû ‘Amr ve Ya’kûb “تُنَزَّلُ” formunda şeddesiz okur, diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okur.³⁷⁷ Her iki kırâtte de söz konusu kelime “indirilme” anlamına gelmek ile birlikte “نَزَلَ” fiilinin if’âl babı toptan indirmeyi ifade ederken tenzil formu peyderpey indirmeyi ifade etmektedir.

11- “Hani اِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ اَلَنْ يَكْفِيَكُمْ اَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلَاثَةِ اَلْفٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُنَزَّلِينَ -11” *“Hani sen mü’minlere, “Rabbinizin, indirilmiş üç bin melek ile yardım etmesi size yetmez mi?” diyordun.*³⁷⁸

Âyette geçen “مُنَزَّلِينَ” kelimesini İbn ‘Âmir, “مُنَزَّلِينَ” şeklinde okur. Diğer kurrâ ise yukarıda geçtiği gibi okumuşlardır.³⁷⁹ Zira bu kalıp çokluk ifade etmektedir.

³⁷⁵ Râzî, *Meîâtihu'l Ğayb*, 6/425, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, çev. 1/982, Kurtubî, *el-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 5/185; Neseî, *Medâriku't-tenzîl ve hakaiku't-te'vîl*, 1/268, 269.

³⁷⁶ Âl-i İmrân 3/93.

³⁷⁷ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/167; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 1/129; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu'l-hullân*, 246.

³⁷⁸ Âl-i İmrân 3/124.

³⁷⁹ Dâni, *et-Teyisîr fi'l-Kirâati's-Seb'a*, 327; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 1/134; İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 256; Pâluvî, *Zubdetu'l-irfân*, 43.

a) “مُنزَلِينَ” kırâati, hem meleklerin gönderilmesini hem de onların çokça gönderildiğini ifade etmektedir.³⁸⁰

b) “مُنزَلِينَ” kırâati ise sadece meleklerin gönderilmesini ifade etmektedir.³⁸¹

Şeddeli kırâate göre teksîr (çokluk) ve tedrîc (kademe kademe) mânasına gelmektedir. Bu durumda meleklerin bir anda değil de aşama aşama ve çok indirildiği mânası ortaya çıkmakla birlikte bazı kaynaklarda her ikisini aynı anlamda kullanıldığını ifade etmiştir.³⁸²

12- يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً -12

arttırılmış olarak faiz yemeyin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki kurtuluşa eresiniz”³⁸³

Âyette geçen “مُضَاعَفَةً” kelimesini İbn Kesîr, İbn Amîr, Ebû Ca'fer ve Ya'kûb “مُضَاعَفَةً” kalıbında, diğerleri ise yukarıda geçtiği şekliyle okumuşlardır.³⁸⁴

Her iki kırâat aynı anlama gelmekle beraber şeddeli kırâat, teksir anlamı için de kullanılmaktadır.³⁸⁵

13- وَكَأَيِّنْ مِنْ نَبِيِّ قَاتَلَ مَعَهُ رِيبُونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا

وَكَأَيِّنْ مِنْ نَبِيِّ قَاتَلَ مَعَهُ رِيبُونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا

Nice peygamberler var ki, kendileriyle beraber birçok Allah dostu çarpıştı da bunlar Allah yolunda başlarına gelenlerden yılmadılar, zaafa düşmediler, boyun eğmediler. Allah, sabredenleri sever.”³⁸⁶

³⁸⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/1060; Râzî, *Mefâtihu'l Ğayb*, 7/51; Kurtubî, *el-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'an*, 5/300.

³⁸¹ Neseî, *Medâriku't-tenzîl ve hakaiku't-te'vîl*, 1/289.

³⁸² İbn Zencele, *Hucetu'l-kırâat*, 172; İbn Hâleveyh, *Î'râbü'l-kırâati's seb'i ve ilelühe*, 1/118; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi'l-Kırâati'l-Aşr*, 1/134; Kurtubî, *el-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'an*, 5/174.

³⁸³ Âl-i İmrân 3/130.

³⁸⁴ Beydâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, 2/38, Kurtubî, *el-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'an*, 5/311; Neseî, *Medâriku't-tenzîl ve hakaiku't-te'vîl*, 1/291.

³⁸⁵ Muhaysin, *el-Mühezzeb fi'l-Kırâati'l-Aşr*, 1/135;

³⁸⁶ Âl-i İmrân 3/146.

Âyette geçen “قَاتِلَ” kelimesini İbn ‘Âmir, ‘Âsım, Hamza, Kisâî, Ebû Ca‘fer ve Halefû'l-‘Âşir yukarıdaki gibi diğer kurrâ ise “قَاتِلَ” şeklinde okumuşlardır.³⁸⁷

Yine âyette geçen “وَكَايْنِ” kelimesini İbn Kesîr ve Ebû Ca‘fer “وَكَايْنِ” şeklinde okumuş olup Ebû Ca‘fer aynı zamanda hemze de tûl ve kasr ile birlikte teshîl okumuştur.³⁸⁸

a) “قَاتِلَ” kırâatine göre anlam; “Nice Peygamber vardır ki, onunla birlikte çok sayıda ashabı savaşmıştır.”³⁸⁹ şeklinde olur.

b) “قَاتِلَ” kırâatine göre ise anlam; “Nice Peygamber vardır ki, yanında birçok kendilerini rablerine adanmış (rıbbî) bulunduğu halde, o Peygamberler öldürülmüşlerdir”³⁹⁰ şeklinde olur.

Bu iki kırâat arasından “قَاتِلَ” savaştı şeklinde okunması diğerine göre genel bir anlam taşımaktadır. Çünkü bu kalıp fiilin karşılıklı yapıldığını ifade etmektedir.

الَّذِينَ قَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ وَقَعَدُوا لَوْ أَطَاعُونَا مَا قَاتَلُوا قُلُوبًا فَادْرَأُوا عَنْ أَنْفُسِكُمُ الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (Onlar), kendileri oturup kaldıkları hâlde kardeşleri için, ‘Eğer bize uysalardı, öldürülmezlerdi.’ diyen kimselerdir. De ki: “Eğer doğru söylüyorsanız kendinizden ölümü savın.”³⁹¹

Âyette geçen “مَا قَاتَلُوا” kelimesini İbn ‘Âmir’in râvîlerinden Hişâm hem “مَا قَاتَلُوا” şeklinde hem de diğer kurrâ’nın okuduğu gibi yukarıdaki şekliyle okur.³⁹²

³⁸⁷ Dâni, *et-Teyisîr fi'l-Kirâati's-Seb'a*, 327-328; İbn Mihrân, *el-Mebsût fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 169; İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 257; Pâluvî, *Zubdetu'l-'irfân*, 43.

³⁸⁸ Beydâvî, *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil*, 2/41; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/456; Pâluvî, *Zubdetu'l-'irfân*, 43.

³⁸⁹ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 6/110-115; Râzî, *Mefâtihu'l Ğayb*, 7/100; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 1/138; Kurtubî, *el-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 5/351-353.

³⁹⁰ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 6/110-115; Râzî, *Mefâtihu'l Ğayb*, 1226-1227; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 1/138; Kurtubî, *el-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 5/352.

³⁹¹ Âl-i İmrân 3/168.

³⁹² İbn-i Mihrân *el-İsbehânî*, *el-Ğâye fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 219; İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 258; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/461.

a) “مَا قُتِلُوا” şeklindeki şeddesiz kırâate göre mâna; “Öldürülmezlerdi.” şeklinde olmaktadır.³⁹³

b) “مَا قُتِلُوا” şeklindeki şeddeli okuyuşa göre ise mâna; “Kesilip doğranmazlardı.”³⁹⁴ şeklinde olmaktadır. Bu kırâat mânaya “mübâlağa ve çokluk” katmaktadır. Her iki kırâate göre şeddeli kırâat düşünüldüğünde âyetten daha geniş ve daha kapsamlı mâna elde edilmektedir.³⁹⁵

وَلَا يَحْزُنكَ الَّذِينَ يُسْرِعُونَ فِي الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَن يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا يُرِيدُ اللَّهُ أَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ 15-
وَلَا يَحْزُنكَ الَّذِينَ يُسْرِعُونَ فِي الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَن يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا يُرِيدُ اللَّهُ أَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ
/حَظًّا فِي الْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ “Küfürde yarışanlar seni üzmesin. Onlar, Allah’a hiçbir şekilde zarar veremezler. Allah, onlara ahirette bir pay vermemek istiyor. Onlar için büyük azap vardır.”³⁹⁶

Bu âyette geçen “وَلَا يَحْزُنكَ” âyetini Nâfi‘, “وَلَا يُحْزِنُكَ” şeklinde okurken diğer kırâat imamları yukarıda geçtiği gibi okumuşlardır.³⁹⁷

Bu kelime Nâfi‘, kırâatında sadece Enbiyâ sûresinde diğer kurrânın okuduğu gibi okunur. Enbiyâ sûresinde ise Medîne imamlarından olan Ebû Ca‘fer, “لَا يُحْزِنُهُمْ”, şeklinde okur.³⁹⁸ Her iki kırâat için mâna aynıdır.³⁹⁹

16- /مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ
“Allah, pisi temizden ayırmaya kadar mü’minleri içinde bulunduğunuz şu durumda bırakacak değildir.”⁴⁰⁰

³⁹³ Taberî, *Câmi ‘u’l-beyân*, 6/225.

³⁹⁴ İbn Zencele, *Huccetu’l-kirâat*, 188; Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 7/151; Çetin, *Kirâatların Tefsire Etkisi*, 148.

³⁹⁵ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 7/151; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi’l-Kirâati’l-Aşr*, 1/142; Çetin, *Kirâatların Tefsire Etkisi*, 148.

³⁹⁶ Âl-i İmrân 3/176.

³⁹⁷ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/184; Kâdî Abdülfettâh, *el-Büdûru’z-zâhira*, 73; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi’l-Kirâati’l-Aşr*, 1/144;; Pâluvî, *Zubdetu’l-irfân*, 44.

³⁹⁸ İbn-i Mîhrân el-İsbehânî, *el-Ğâye fi’l-Kirâati’l-Aşr*, 220; İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/184; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi’l-beşer*, 1/462.

³⁹⁹ İbn Zencele, *Huccetu’l-kirâat*, 181; İbn Hâleveyh, *İ’râbü’l-kirâati’s seb’i ve ilelühe*, 1/123.

⁴⁰⁰ Âl-i İmrân 3/179.

Âyetteki “حَتَّىٰ يَمِيزَ” ifadesini Hamza, Kisâî, Ya‘kûb ve Halefû'l-’Âşir “حَتَّىٰ” formunda okurken diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okumuşlardır.⁴⁰¹

Burada geçen “حَتَّىٰ يَمِيزَ” kırâati âyete teksir ve mubâlağa mânası katmaktadır. Bu kırâat üzere okuyanlar “Mü’min ve münâfikların sayısı çoktur.” Bundan dolayı şeddeli okuyuşun daha evla olduğunu söylemişlerdir.⁴⁰²

Bu fiili “حَتَّىٰ يَمِيزَ” okuyanlar ise fiilin sülasi kullanımının hem lafız bakımından hafif olması hem de sülasi mezid sigasının mânasını ifade etmesi bakımından bu kullanımın daha doğru olacağını söylemişlerdir.⁴⁰³

Burada her iki kırâat birlikte düşünüldüğünde âyetin mânasına zenginlik ve derinlik katmaktadır. Bununla birlikte herbir kurra tercih ettiği kırâati delillendirme yoluna gitmişlerdir.

Bu âyetteki her iki kırâatin mânası da ayırmaktır. Fakat bir şeyi bir şeyden ayırmak için şeddesiz olan; fakat birden çok şeyi birbirinden ayırmak için ise şeddeli olan fiil kullanılır.⁴⁰⁴

b) Siga değişikliği

Burada malum ve meçhul diye bilinen siga değişikliğiyle ilgili kırâat farklılıkları ve bunların anlama etkisi incelenecektir. Bu sûrede dört âyette dört kelimedede siga değişikliğinden kaynaklanan kırâat farklılığına rastlanmaktadır.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ يُدْعَوْنَ إِلَىٰ كِتَابِ اللَّهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلَّىٰ فَرِيقٌ ۖ

“Kendilerine Kitap’tan bir pay verilenleri görmüyor musun ki, aralarında hüküm vermesi için Allah’ın Kitâbı’na çağrılıyorlar da sonra içlerinden bir kısmı yüz çevirerek dönüp gidiyor.”⁴⁰⁵

⁴⁰¹ İbn Hâleveyh, *İ’râbü’l-kırâati’s seb’i ve ilelühe*, 1/124; İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/184; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 1/145; Pâluvî, *Zubdetu’l-irfân*, 44.

⁴⁰² Râzî, *Mefâtihu’l Ğayb*, 1279; Beydâvî, *Envârü’t-Tenzil ve Esrârü’t-Te’vil*, 2/51.

⁴⁰³ Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 1/1130; Râzî, *Mefâtihu’l Ğayb*, 1279; Ebû Hayyân, *el-Bahrü’l-muhît*, 3/131.

⁴⁰⁴ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 6/262-263; İbn Zencele, *Hucetu’l-kırâat*, 182-183; Kurtubî, *el-Câmi’li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 5/435-436; Ebû Hayyân, *el-Bahrü’l-muhît*, 3/131.

⁴⁰⁵ Âl-i İmrân 3/23.

Âyette geçen “لِيُحْكَمَ” kelimesini Ebû Ca‘fer, “لِيُحْكَمَ” şeklinde, diğer kırâat imamları ise yukarıda geçtiği gibi okumuşlardır.⁴⁰⁶

a) “لِيُحْكَمَ” kırâatine göre anlam; “Aralarında hüküm versin diye” şeklinde olmaktadır.⁴⁰⁷

b) “لِيُحْكَمَ” kırâatine göre ise anlam; “Aralarında hüküm verilsin diye” şeklinde olmaktadır.⁴⁰⁸

“لِيُحْكَمَ” kırâatine göre Allah’ın kitâbından yüz çevirenlerin ihtilaflarının Hz. Peygamber ile aralarında bir ihtilaf değil de kendi aralarındaki (Yahudiler arasındaki) bir ihtilaf olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁰⁹ “لِيُحْكَمَ” kırâatine göre ise ihtilafın kendileri arasında yani; Yahudi din adamlarından müslüman olanlarıyla olmayanları arasındaki bir ihtilaf olduğu anlaşılmaktadır.⁴¹⁰

“أَوَّلَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ 2-”
“Göklerdeki ve yerdeki her şey Allah’ındır. Bütün işler ancak Allah’a döndürülür.”⁴¹¹

Âyette geçen “تُرْجَعُ الْأُمُورُ” ifadesini İbn ‘Âmir, Hamza, Kisâi, Ya‘kûb ve Halefû'l-Âşir “تُرْجَعُ الْأُمُورُ” şeklinde okur diğer kurrâ ise yukarıda geçtiği gibi okurlar.⁴¹² Bu âyetteki fiil birinci kırâate göre meçhul, ikinci kırâate göre ise ma'lûm okunmuştur

⁴⁰⁶ Muhaysin, *el-Mühezzeb fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 1/118; İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 238; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu'l-hullân*, 243.

⁴⁰⁷ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 5/294-295; Neseî, *Medâriku't-tenzil ve hakaiku't-te'vil*, 1/245; Kurtubî, *el-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 5/77-78.

⁴⁰⁸ Râzî, *Mefâtihu'l Ğayb*, 6/229; Neseî, *Medâriku't-tenzil ve hakaiku't-te'vil*, 1/245; İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-veciz*, 1/416.

⁴⁰⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/902; Râzî, *Mefâtihu'l Ğayb*, 6/229; Beydâvî, *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil*, 2/10.

⁴¹⁰ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 5/294; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/902; Kurtubî, *el-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 5/77-78.

⁴¹¹ Âl-i İmrân 3/109.

⁴¹² İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 207; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/304.

a) “تَرْجِعُ الْأُمُورُ” okuyanlara göre mâna; “Bütün işler ancak Allah’a döndürülür.”⁴¹³ şeklinde olur.

b) “تَرْجِعُ الْأُمُورُ” okuyanlara göre ise anlam; “Bütün işler ancak Allah’a döner.”⁴¹⁴

3- وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغُلَّ / “Hiçbir peygamberin emanete hıyânet etmesi düşünülemez.”⁴¹⁵

Âyette geçen “أَنْ يَغُلَّ” kelimesini İbn Kesîr, Ebû ‘Amr ve ‘Âsım yukarıda yazıldığı gibi, diğerleri ise “أَنْ يُغَلَّ” şeklinde okumuşlardır.⁴¹⁶

a) “أَنْ يَغُلَّ” şeklinde “Yâ” harfinin fethası “ğayn” harfinin dammesiyle okunduğu zaman mâna; “Bir Peygamberin (ashâbına karşı) emânete hıyânet etmesi olacak şey değildir. (Öyle bir şey düşünülemez).”⁴¹⁷

b) “أَنْ يُغَلَّ” şeklinde “Yâ” harfinin dammesi “ğayn” harfinin fethasıyla okunduğu zaman mâna; “Bir Peygambere hâinlik edilmesi yakışık almaz.”⁴¹⁸ şeklinde olmaktadır.

İbn es-Sikkât (ö. 244/858) “أَنْ يُغَلَّ” ifadesinin hıyânet ettiğini söylemek “أَنْ يَغُلَّ” ifadesinin ise hıyânet etmek anlamında kullanıldığını söylemiştir.⁴¹⁹

Bu iki kırâat birlikte düşünüldüğünde hem hiçbir peygamberin emânete hıyânet etmeyeceği hem de hiçbir peygambere mü’minlerden hıyânet edilmemesi gerçeği anlaşılmaktadır. Bu sayede mâna derinlik ve zenginlik kazanmaktadır.

⁴¹³ Taberî, *Câmi‘u’l-beyân*, 5/671; Ömer en-Nesefî, *et-Tefsîr fi’t-Tefsîr*. çev. Muhammed Coşkun, 1/438.

⁴¹⁴ İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-vecîz*, 1/284, 489; Beydâvî, *Envârü’t-Tenzîl ve Esrârü’t-Te’vîl*, 2/33.

⁴¹⁵ Âl-i İmrân 3/161.

⁴¹⁶ Muhaysin, *el-Hâdî Şerhu Tayyibeti’n-Neşr*, 2/124; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi’l-Kirâati’l-Aşr*, 1/141; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi’l-beşer*, 1/460-461.

⁴¹⁷ Taberî, *Câmi‘u’l-beyân*, 6/193; İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-vecîz*, 1/535; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi’l-Kirâati’l-Aşr*, 1/141; Beydâvî, *Envârü’t-Tenzîl ve Esrârü’t-Te’vîl*, 2/46.

⁴¹⁸ İbn Zencele, Huccetu’l-kirâat, 179-180; İbn Hâleveyh, *İ’râbü’l-kirâati’s seb’i ve ilelühe*, 1/122; Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 1253-1255; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi’l-Kirâati’l-Aşr*, 1/141; Kurtubî, *el-Câmi’li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 5/388; Neseî, *Medâriku’t-tenzîl ve hakaiku’t-te’vîl*, 1/307;

⁴¹⁹ Kurtubî, *el-Câmi’li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 5/388.

لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ 4-

“Allah; ‘Şüphesiz, Allah fakirdir, biz ise zenginiz.’ / حَقٌّ وَتَقُولُ ذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ

diyenlerin sözünü elbette duydu. Onların dediklerini ve haksız yere peygamberleri öldürmelerini yazacağız ve ‘Tadın yangın azabını!’ diyeceğiz.”⁴²⁰

Bu âyette geçen “سَنَكْتُبُ” kelimesini Hamza “سَيَكْتُبُ” şeklinde yine aynı âyette bir diğer kelime olan “وَقَتْلَهُمُ الْأَنْبِيَاءَ” kelimesini “وَقَتْلُهُمُ الْأَنْبِيَاءَ” şeklinde ve “وَتَقُولُ” kelimesini de “وَيَقُولُ” şeklinde okumuştur. Hamza, dışındaki diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okumuşlardır.⁴²¹

“وَقَتْلَهُمُ الْأَنْبِيَاءَ” ve “سَيَكْتُبُ” şeklinde nâib-i fâil olarak okunan kırâate göre mâna; “Onların dedikleri ve haksız yere peygamberleri öldürmeleri yazılacak ve ‘Tadın yangın azabını!’ diyecek.”⁴²² “Yazılacaktır” mânasındaki kırâate göre bu ifade bir vaîd olup şu mânalara gelmektedir. Bu sözün, onların aleyhine yazılmasından murad, bunu onlara isbat etmek, boşa çıkarmamak ve bir kenara atmamak demektir. Çünkü insanlar bir şeyi zayi olmayacak, unutulmayacak ve değişmeyecek bir biçimde tesbit etmek istediklerinde onu yazarlar. Allah teâlâ da bu yazma işini “Böyle bir hükmü onlara verme.” mânasında mecâzi olarak kullanılmıştır.⁴²³

2.3.1.3. Kelime Türü İle İlgili Kırâat Farklılıkları

Arapça kelimelerin bazen harekelerinin değişimiyle bazen o kelimeye eklenen harflerin sonucu kelimedeki ism-i fail, ism-i mef'ul, mastar, sıfat-ı müşebbehe vs. şeklinde adlandırılan türsel değişimler meydana gelmektedir. Kur'ân kelimelerinin hattının aynı olmasına karşın farklı harekelerle okunma imkanı ve realitesi, türsel değişim şeklindeki kırâat farklılıkları tezahür etmiştir. İnceleme konusu yapılan bu

⁴²⁰ Âl-i İmrân 3/181.

⁴²¹ Dâni, *et-Teysîr fi'l-Kırâati's-Seb'a*, 330; İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, 259; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi'l-Kırâati'l-Aşr*, 1/145.

⁴²² Âl-i İmrân 3/181.

⁴²³ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 6/281; İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-vecîz*, 1/548; Kurtubî, *el-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 5/443.

sûrede kelime türü ile ilgili farklılık olarak değerlendirilen dört âyette geçen dört farklı kelimedede bulunmaktadır.

1- /وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ- “Ölüden diriyi çıkarırsın, diriden ölüyü çıkarırsın. Dilediğine de hesapsız rızık verirsın.”⁴²⁴

Âyette geçen “مِنَ الْمَيِّتِ” ve “وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ” kelimelerini İbn Kesîr, Ebû ‘Amr, İbn ‘Âmir, Ebû Bekr Şû’be “مِنَ الْمَيِّتِ” ve “وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ” şeklinde, şeddesiz okurken diğer kırâat imamları ise şeddeli okurlar.⁴²⁵

Müfessirler şeddeli ve şeddesiz kırâate göre mânanın aynı şekilde olacağını söylemişlerdir. Fakat bazı Araplar şeddeli olursa “ölmüş olan” mânasında şeddesiz olursa “henüz ölmemiş kimse” şeklinde anlaşılması gerektiğini söylemişlerdir.⁴²⁶

2- /وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً- “Kim böyle yaparsa Allah ile bir ilişkisi kalmaz. Ancak onlardan (gelebilecek tehlikeden) korunmanız başkadır.”⁴²⁷

Âyette geçen “تُقَاةً” kelimesini Ya’kûb, “تَقِيَّةً” şeklinde diğer kırâat imamları ise yukarıda geçtiği gibi okumuşlardır. Hamza, Kisâat ve Halefî’l-’Âşir bu kelimenin aslının elif olduğunu yani kelimenin “وقى” fiilinden türediğini göstermek için imâle ile okumuşlardır. Fakat her iki kırâat aynı anlama gelmektedir.⁴²⁸

3- /آتَىٰ أَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطَّيِّبِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَأَنْفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا- Anlamı i‘rab ile ilgili bölümde verilen bu âyette var olan lâm-ı ta’rifli olan “الطَّيْرِ” kelimesini Ebû Ca‘fer, “الطَّائِرِ” şeklinde okur. Lâm-ı ta’rifsiz olan diğer “طَيْرًا” kelimesini ise Nâfi‘, Ebû Ca‘fer

⁴²⁴ Âl-i İmrân 3/27.

⁴²⁵ İbn Mücâhid, *Kitâbu’s-seb’a*, 1/203; İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti’n-Neşr fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 232.

⁴²⁶ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 5/312; Ebû Abdullah Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Huseyn er-Râzi, *Mefâtihu’l-Ğayb*, (Dâr İhyâu’t-Türâsi’l-Arabî, 2020), 1069.

⁴²⁷ Âl-i İmrân 3/28.

⁴²⁸ İbn Mücâhid, *Kitâbu’s-seb’a*, 1/205; Râzi, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 1081, Ömer en-Nesefî, *et-Teysîr fi’t-Teftîr*, 2/934; İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-vecîz*, 1/420; Beydâvî, *Envârü’t-Tenzîl ve Esrârü’t-Te’vîl*, 2/12; Nesefî, *Medâriku’t-tenzîl ve hakaiku’t-te’vîl*, 1/248.

ve Ya‘kûb “طَائِرًا” şeklinde okumuşlardır. Diğer kurrâ ise yukarıda geçtiği gibi okumuşlardır.⁴²⁹

a) “طَائِرًا” şeklinde okuyanlar, kelimenin cins isim olması, cins ismin ise hem müfrede hem çoğula delalet etmesi sebebiyle kelimeye “pekçok kuş” anlamı vermişlerdir.⁴³⁰

b) “طَائِرًا” okuyanlar ise müfred kalıbıyla okumuşlardır. Dolayısıyla mâna “bir kuş” şeklindedir.⁴³¹

بَلَىٰ إِن تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُم مِّن فَوْرِهِمْ هَذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ آلَافٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ 4-

“Evet, sabır gösterdiğiniz ve Allah’a karşı gelmekten sakındığınız halde; onlar ansızın üzerinize gelseler bile Rabbiniz nişanlı beş bin melek size yardım eder.”⁴³²

Âyette geçen “مُسَوِّمِينَ” ifadesini Nâfi‘, İbn ‘Âmir, Hamza, Kisâi, Ebû Ca‘fer ve Halefû'l-Âşir “مُسَوِّمِينَ” şeklinde ism-i meful formunda okur. Diğer kurrâ ise vâv harfinin kesresi ile ism-i fail formunda okumuşlardır.⁴³³

a) “مُسَوِّمِينَ” kırâatine göre mâna; “Meleklerin kendilerini hususi birtakım alametlerle alametlendirmiş oldukları halde...”⁴³⁴ şeklinde olmaktadır.

b) “مُسَوِّمِينَ” kırâatine göre mâna; “Allah veya kendileri tarafından birtakım alametlerle alâmetlendirilmiş oldukları halde...”⁴³⁵ şeklinde olmaktadır. Bu âyetteki

⁴²⁹ Muhaysin, *el-Mühezzeb fi'l-Kırâati'l-Aşr*, 1/122; İbn Mihrân, *el-Mebsût fi'l-Kırâati'l-Aşr*, 164; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/445; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu'l-hullân*, 245.

⁴³⁰ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 5/419; İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-vecîz*, 1/439; Râzî, *Mefâtihu'l Ğayb*, 2000; İbn Zencele, *Huccetu'l-kırâat*, 164.

⁴³¹ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 5/419; İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-vecîz*, 1/439; Râzî, *Mefâtihu'l Ğayb*, 2000; İbn Zencele, *Huccetu'l-kırâat*, 164.

⁴³² Âl-i İmrân 3/125.

⁴³³ Dâni, *et-Teyisîr fi'l-Kırâati's-Seb'a*, 327-328; İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, 256; Pâluvî, *Zubdetu'l-'irfân*, 43.

⁴³⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/1060, Râzî, *Mefâtihu'l Ğayb*, 7/52; Neseî, *Medâriku't-tenzil ve hakaiku't-te'vil*, 1/290.

⁴³⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/1060, Râzî, *Mefâtihu'l Ğayb*, 7/51; Kurtubî, *el-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 5/301.

“vâv” harfi üstünlü olursa ism-i mef’ûl olup “belli bir takım alamet ve nişaneları bulunanlar” demektir. Eğer “vâv” harf’i esreli okunursa ism-i fâil olup “meleklerin kendilerini hususi alametlerle alametlendirmeleri” anlamında olmaktadır.⁴³⁶

2.3.1.4. Hareke ve Noktalama İle İlgili Kırâat Farklılıkları

Kur’ân’ın henüz hareke sistemi oluşturulmadan önceki hali düşünöldüğü zaman bazı kelime ve harflerin farklı okumalara ihtimalli olduğu aşıkardır. Bu hususun da Kur’ân’ın sıhhatini zedeleden kırâat farklılıklarına etkisi olduğu düşünölmektedir. Bu başlıkta sûrede varolan bazı farklılıkların kip değişikliği ve hareke değişikliği olmak üzere iki başlık altında irdelenmesi yapılacaktır.

a) Kip değişikliği/Noktalama değişikliği

Burada kip değişikliği olarak ifade edilebilen müzekker ve müennes olasılıklarıyla birlikte ğaib, muhatab, mütekellim şeklinde meydana gelen kırâat farklılıkları ve anlama yansıması incelenecektir. Takriben on dört âyette yirmi kelimedede kip değişikliğine örnek teşkil edecek kırâat farklılığı mevcuttur.

1- اَقْلُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ اِلَىٰ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمِهَادُ - *“Kâfirlere de ki: “Siz mutlaka yenilgiye uğrayacak ve toplanıp cehenneme sürökleneceksiniz. Orası ne kötü bir yataş yeridir.”*⁴³⁷

Âyette geçen “سُتُغْلَبُونَ” ve “وَتُحْشَرُونَ” kelimelerini, Kûfe imamlarından Hamza, Kisâi ve Halefü’l-’Âşir “yâ” ile, “سُيُغْلَبُونَ” ve “وَيُحْشَرُونَ” diye ğâib kipinde; diğer kurrâ ise “tâ” ile muhâtab kipinde; okurlar.⁴³⁸

a) “سُتُغْلَبُونَ” ve “وَتُحْشَرُونَ” okuyuşuna göre anlam; “Siz yenileceksiniz ve haşrolunacaksınız.” şeklinde olur.

⁴³⁶ İbn Zencele, *Hucetu’l-kırâat*, 173; İbn Hâleveyh, *İ’râbü’l-kırâati’s seb’i ve ilelühe*, 1/118-119; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 1/134; Kurtubî, *el-Câmi’li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 5/301; Neseî, *Medâriku’t-tenzîl ve hakaiku’t-te’vil*, 1/290.

⁴³⁷ *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, çev, Âl-i İmrân 3/12.

⁴³⁸ İbn Mihrân, *el-Mebsût fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 161; İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/179; Pâluvî, *Zubdetu’l-irfân*, 39; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu’l-hullân*, 232.

b) “وَيُحْشَرُونَ” ve “سَيُعْلَبُونَ” okuyuşuna göre ise anlam “Yenilecekler ve haşredilecekler.” şeklinde olur.⁴³⁹

“وَيُحْشَرُونَ” ve “سَيُعْلَبُونَ” okuyuşuna göre muhâtab olunan kişiler Yahûdiler veya Mekke müşrikleri veya bir görüşe göre de Necranoğulları Hıristiyanları’dır.⁴⁴⁰

İki farklı kırâat arasındaki anlam farkı şöyle açıklanmaktadır, “سَيُعْلَبُونَ” ve “وَيُحْشَرُونَ” şeklinde olursa “قُلْ” emri başlarına gelecek mağlubiyetin ve cehenneme gitmek üzere haşredilecek olmalarının haber verilmesine dair emirdir. Yani Yahûdilerin yenileceklerini onların yüzlerine vurmaktır.

Kırâat “وَيُحْشَرُونَ” ve “سَيُعْلَبُونَ” şeklinde olursa anlamı onlar hakkında Hz. Peygamber’e bildirilen tehdit ve uyarının birebir aynı lafızlarla nakledilmesine, hikâye edilmesine dair emirdir. Sanki Hz. Muhammed’e (s.a.v), “onlara bu sözü; yani benim sana ilettiğim ‘mağlup edilecekler ve haşredilecekler’ sözünü ilet.” denilmiştir.⁴⁴¹

فَدَّكَانَ لَكُمْ آيَةٌ فِي فَعْتَيْنِ التَّقَاتِ ۖ فَمَّةٌ تُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأُخْرَى كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُمْ مِثْلِهِمْ 2-

ارْأَى الْعَيْنِ / Karşı karşıya gelen iki topluluğun durumlarında sizin için büyük bir ibret vardır. (Onlardan) biri Allah yolunda savaşanlardır. Diğeri inkârcılardır ki, bunlar karşı tarafı (müslümanları) gözleriyle kendilerinin iki misli görüyorlardı.⁴⁴²

Bu âyette iki topluluktan bahsedilmiştir. Bunlardan birisi Allah yolunda Bedir savaşında müşriklere karşı savaşan Rasûlullah ve sahâbilerdir. Diğeri grup ise Hz. Peygamber’e karşı savaşan müşriklerdir.

⁴³⁹ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 5/237-241; Ebu’l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer el-Havârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmizi’t-Tenzil ve Uyûni’l-Akâvi’l fi Vücûhi’t Te’vil*, (Dâru’l-mâ’rife, Beyrut, 2009), 1/882; Râzî, *Mefâtihu’l Ğayb*, 6/177.

⁴⁴⁰ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 5/237-241; Ömer en-Nesefî, *et-Teyşîr fi’t-Tefsîr*, 2/867; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/883.

⁴⁴¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/882; Ebû Abdillâh el-Huseyn b. Ahmed b. Hâleveyh el-Hemedânî, *Î’râbü’l-kırâ’âti’s-seb’ ve ’ilelühâ*, thk. Abdurrahman b. Süleyman el-Useymin (Kahire: Câmi’atu’l-Melik Süûd 1992), 1/108; Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed Beydâvî, *Envârü’t-Tenzil ve Esrârü’t-Te’vil* (Beyrut, 2011), 2/7.

⁴⁴² Âl-i İmrân 3/13.

Âyette geçen “يُرَوِّئُهُمْ” kelimesini Nâfi‘, Ebû Ca‘fer ve Ya‘kûb “تُرَوِّئُهُمْ” şeklinde okurken diğer imamlar ise yukarıdaki gibi “يُرَوِّئُهُمْ” şeklinde okumuşlardır.⁴⁴³

a) “تُرَوِّئُهُمْ” okuyuşuna göre anlam; “Allah onları size iki kat olarak göstermiştir.”

Yani “Ey Kureyş müşrikleri, müslümanları kendi kâfir gurubunuzun (ya da kendilerinin) iki katı olarak görüyordunuz!” şeklinde olur veya “Ey Yahudiler, siz müşrikleri müslümanların iki katı olarak görüyordunuz!”⁴⁴⁴

b) “يُرَوِّئُهُمْ” okuyuşuna göre ise anlam; “Müslümanlar kâfir olan fırkayı kendilerinin iki katı olarak görüyorlardı” şeklinde veya “Kafirler, müslümanları kendilerinin iki katı olarak görüyorlardı.”⁴⁴⁵ şeklinde olur.

“يُرَوِّئُهُمْ” “onları görürler” şeklindeki kırâat ile Yahûdîler kastedilmiştir. Âyetin baş tarafında gelen “لَكُمْ” “sizin için” zamiri ile Yahûdîlere hitâp edilmiş ve buradaki “يُرَوِّئُهُمْ” fiili ile üçüncü şahıs kastedilmiştir. Arapçada ikinci şahsa hitâp ederken üslubu değiştirip üçüncü şahsa konuşur gibi hitâbetmek câizdir ve bu hitâp sanatına “iltifât” denilmiştir.⁴⁴⁶

Bu iki farklı kırâatten “يُرَوِّئُهُمْ” şeklindeki kırâat düşünüldüğünde Müslümanlar, kâfirleri kendilerinin iki katı olarak görüyorlardı. Başka bir defa kâfirlerin sayısı müslümanlara eşit olarak gösterilmiş diğer bir defa da müşriklerin sayısı müslümanlardan daha az gösterilmiştir.⁴⁴⁷

⁴⁴³ İbn Mucâhid, *Kitâbu's-seb'a*, 201-202; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 114; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/179; Pâluvî, *Zubdetu'l-'irfân*, 39.

⁴⁴⁴ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 5/244; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/884; Ömer en-Nesefî, *et-Teyisîr fi't-Tefsîr*, 2/867-870; Muhammed Tâhir İbn Âşûr, “*et-Tahrîr ve't-Tenvîr*”, (Dâr Li'n-Neşri, ts, Tunus, 1974), 3/178.

⁴⁴⁵ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 5/245; Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdirrahmân b. Gâlib el-Muhârribî el-Gımatî el-Endelüsî, *el-Muharrerü'l-vecîz fi'tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz*, thk. Abdusselâm Abdüşşâfi Muhammed (Beyrut: Dâru'l Kütübü'l-İlmiyye, 2001), 1/407.

⁴⁴⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/884.

⁴⁴⁷ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 5/245-248; Ömer en-Nesefî, *et-Teyisîr fi't-Tefsîr*, 2/867-870; Beydâvî, *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil*, 2/7.

Abdullâh b. Mes'ûd bu âyeti okuduğu zaman “*Bu durum Bedir savaşında olmuştur. Biz müşriklere baktık. Onların bizim iki katımız olduklarını gördük. Tekrar onlara baktık. Bu defa onların bizden bir tek kişi bile fazla olmadıklarını gördük.*” diyerek bu durumu izah etmiştir.⁴⁴⁸

3- *“Hanne onu doğurunca, Allah (onun) ne doğurduğunu bildiği halde, Rabbim, ben onu kız doğurdum! dedi”*⁴⁴⁹

Âyetin sonunda geçen “*وَضَعْتُ*” kelimesini İbn ‘Âmir, Ebû Bekr Şû’be ve Ya‘kûb “*وَضَعْتُ*” şeklinde okurken öbür kurrâ ise yukarıdaki gibi okurlar.⁴⁵⁰

a) “*وَضَعْتُ*” kırâatine göre anlam; “Allah benim ne doğurduğumu daha iyi bilir.” şeklinde olur.

b) “*وَضَعْتُ*” kırâatine göre ise anlam; “Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilir” şeklinde olur.⁴⁵¹

“*وَضَعْتُ*” kırâatine göre sözü söyleyen Hanne’dir. Buna göre Hanne’nin sözünün hikâye edildiği ortaya çıkmaktadır. Bu kırâate göre Hanne, “*İşte ben bir kız doğurdum.*” deyince, bunun Allah’a haber verildiğinin sanılmasından korkmuş, bundan dolayı da “Allah benim ne doğurduğumu daha iyi bilir yâ!” ifadesiyle böyle bir şüpheyi gidermiştir. Böylece bu kırâat ile Hanne’nin sözü Allah’a bildirmek için değil de özür beyân etmek için söylemiş olduğu anlaşılır.⁴⁵²

Diğer bir kırâat olan “*وَضَعْتُ*” şeklinde okuyanlara göre ise sözü söyleyen Allah’tır. Allahu Teâlâ onun çocuğunun kadrini şanını yüceltmek ve Hanne’nin bu çocuğun kadrini takdir edemediğini göstermek için “*Allah onun ne doğurduğunu daha*

⁴⁴⁸ Taberî, *Câmi ‘u’l-beyân*, 5/245; Kurtubî, *el-Câmi ‘li Ahkâmi ‘l-Kur’ân*, 5/139.

⁴⁴⁹ Âl-i İmrân 3/36.

⁴⁵⁰ İbn-i Mihrân *el-İsbehânî*, *el-Ğâye fi ‘l-Kırâati ‘l-Aşr*, 210; İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/179; Pâluvî, *Zubdetu ‘l-irfân*, 40.

⁴⁵¹ Taberî, *Câmi ‘u’l-beyân*, 5/336; Râzî, *Mefâtihu ‘l-Ğayb*, 6/275; Kurtubî, *el-Câmi ‘li Ahkâmi ‘l-Kur’ân*, 5/102; Neseî, *Medâriku ‘t-tenzîl ve hakaiku ‘t-te ‘vîl*, 1/250.

⁴⁵² Râzî, *Mefâtihu ‘l-Ğayb*, 6/275; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi ‘l-Kırâati ‘l-Aşr*, 1/119; Beydâvî, *Envârü ‘t-Tenzîl ve Esrârü ‘t-Te ‘vîl*, 2/14; İbn Âşûr, “*et-Tahrîr ve ‘t-Tenvîr*”, 3/233.

iyi biliyor iken...” buyurmuştur. Buna göre mâna şöyle olur; “Allah Hanne’nin ne doğurduğunu veya Hanne’ye hangi şeylerin verilip takdir ve tahsis ettiğini veya onu ve doğurduğu çocuğunu, âlemler için bir mûcize kılacağını en iyi bilendir.” şeklinde olur. Hanne ise bu konuda bilgi sahibi değildir. Hanne işte bundan dolayı üzüldü ve Allah’a sığındı.⁴⁵³

4- /فَنَادَتْهُ الْمَلَائِكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ “O, mabedde namaz kıldığı esnada melekler ona seslendiler.”⁴⁵⁴

Bu âyetteki “فَنَادَتْهُ” ifadesini Hamza, Kisâî ve Halefü'l-’Âşir “فَنَادِيَةٌ” olarak okurken diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okur.⁴⁵⁵

a) “فَنَادِيَةٌ” kırâatine göre mâna; “Cebrâil Hz. Zekeriyâ’ya şöyle seslendi.” şeklinde olur.⁴⁵⁶

b) “فَنَادَتْهُ” kırâatine göre ise anlam “Melekler seslendiler.” şeklinde olmaktadır.⁴⁵⁷

Bu âyette geçen “فَنَادِيَةٌ” kırâatine göre seslenen melek Cebrâil’dir. Diğer kırâatte “فَنَادَتْهُ” kelimesine göre ise seslenen melek ismi hususi olarak zikredilmemiş genel olarak melekler denilmiş olsa da kastedilen yine de Cebrâil’dir.⁴⁵⁸

5- /وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ “Ona Kitâbı, hikmeti, Tevrat’ı ve İncil’i öğretecektir.”⁴⁵⁹

⁴⁵³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, çev. 1/922, Râzî, *Mefâtihu'l Ğayb*, 6/275.

⁴⁵⁴ Âl-i İmrân 3/39.

⁴⁵⁵ İbn-i Mihrân el-İsbehânî, *el-Ğâye fi'l-Kırâati'l-Aşr*, 211; İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, 2/180; Pâluvî, *Zubdetu'l-irfân*, 40, 41.

⁴⁵⁶ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 5/363, 364; Ömer en-Nesefî, *et-Teysîr fi't-Tefsîr*, 2/965; Beydâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, 2/15; Nesefî, *Medâriku't-tenzîl ve hakaiku't-te'vîl*, 1/253.

⁴⁵⁷ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 5/364; Beydâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, 2/15; Nesefî, *Medâriku't-tenzîl ve hakaiku't-te'vîl*, 1/253.

⁴⁵⁸ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 5/367; Râzî, *Mefâtihu'l Ğayb*, 1084; Ömer en-Nesefî, *et-Teysîr fi't-Tefsîr*, 2/962.

⁴⁵⁹ Âl-i İmrân 3/48.

Âyette geçen “وَيُعَلِّمُهُ” kelimesini İbn Kesîr, Ebû ‘Amr, İbn ‘Âmir, Hamza, Kisâî ve Halefû'l-’Âşir “وَتُعَلِّمُهُ” şeklinde okurken diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okur.⁴⁶⁰

a) “وَيُعَلِّمُهُ” kırâatine göre mâna; “öğretecektir” şeklinde olmaktadır.⁴⁶¹

b) “وَتُعَلِّمُهُ” kırâatine göre mâna; “biz öğreteceğiz” şeklinde olmaktadır.⁴⁶²

“وَيُعَلِّمُهُ” şeklinde okuyan kırâat imamları bu cümleyi bir önceki âyette geçen “يَخْلُقُ” veya “يُشْرِكُ” veya “وَجِيهًا” ifadesine atfederek üçüncü tekil şahıs (müfred müzekker gâib) sigâsıyla okumuşlardır. ⁴⁶³

“وَتُعَلِّمُهُ” şeklinde okuyan kırâat imamları ise birkaç âyet önce (Âl-i İmrân 44) geçen “نُوحِيهِ” “Sana vahyederiz.” kelimesine atfederek birinci çoğul şahıs (nefs-i mütekellim meal ğayr) sigâsıyla “وَتُعَلِّمُهُ” “Biz öğreteceğiz.” şeklinde okumuşlardır.⁴⁶⁴

6- /وَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ 6- *“İnanıp yararlı iş işleyenlerin ecirlerini ise tastamam verecektir. Allah zalimleri sevmez”*⁴⁶⁵

Âyette geçen “فَيُوَفِّيهِمْ” kelimesini Nâfi‘, İbn Kesîr, Ebû ‘Amr, İbn ‘Âmir, Ebû Bekr Şû‘be, Hamza, Kisâî, Ebû Ca‘fer, Ravh ve Halefû'l-’Âşir “فَيُوَفِّيهِمْ” şeklinde okurken diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okur.⁴⁶⁶

⁴⁶⁰ İbn-i Mihrân el-İsbehânî, *el-Ğâye fi'l-Kırâati'l-Aşr*, 212; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/181; Pâluvî, *Zubdetu'l-irfân*, 41.

⁴⁶¹ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 5/416; Ömer en-Neseî, *et-Teyisîr fi't-Tefsîr*, 2/964.

⁴⁶² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/942; Ömer en-Neseî, *et-Teyisîr fi't-Tefsîr*, çev. 2/996.

⁴⁶³ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 5/416, 417; Ömer en-Neseî, *et-Teyisîr fi't-Tefsîr*, 2/996; İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-vecîz*, 1/438; Râzî, *Mefâtihu'l Ğayb*, 6/280; Beydâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vil*, 2/18.

⁴⁶⁴ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 5/416; İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-vecîz*, 1/438; Râzî, *Mefâtihu'l Ğayb*, 1097; Ömer en-Neseî, *et-Teyisîr fi't-Tefsîr*, 2/996.

⁴⁶⁵ Âl-i İmrân 3/57.

⁴⁶⁶ İbn-i Mihrân el-İsbehânî, *el-Ğâye fi'l-Kırâati'l-Aşr*, 212; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/181; İbn Zencele, *Huccetu'l-kırâat*, 164; Pâluvî, *Zubdetu'l-irfân*, 41.

a) “فَيُوفِّيهِمْ” kırâatine göre anlam; “Allah onlara mükâfatlarını tastamam verecektir.” şeklinde olmaktadır.⁴⁶⁷

b) “فَنُوفِّيهِمْ” kırâatine göre ise mâna; “Onlara mükâfatlarını tastamam vereceğiz.” şeklinde oluşmaktadır.⁴⁶⁸

Âyette geçen fiilin “فَنُوفِّيهِمْ” şeklinde okunmasının gerekçesi bir önceki âyette “فَأَحْكُمُ” ve “فَاعْزِبُهُمْ” (hükmederim, azab ederim) ifadelerinin kullanılması olarak açıklanmıştır.⁴⁶⁹ Bu şekilde her üç fiilde nefsi mütekellim kalıbında birleşmiş olur.

Burada fiilin çoğul olması azameti ve hâkimiyeti izhâr etmek içindir.⁴⁷⁰

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْتُكُم مِّن كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُّصَدِّقٌ لِّمَا مَعَكُمْ 7-

“Hani, Allah peygamberlerden, “Ant olsun, size vereceğim her kitap ve hikmetten sonra, elinizdekini tasdik eden bir peygamber geldiği zaman, ona mutlaka inanacaksınız ve ona mutlaka yardım edeceksiniz” diye söz almış.⁴⁷¹

Âyette geçen “لَمَا آتَيْتُكُم” kelimesini Nâfi‘ ve Ebû Ca‘fer, “لَمَا آتَيْنَاكُمْ” şeklinde Hamza “لَمَا آتَيْتُكُمْ” şeklinde okurken diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okur.⁴⁷²

a) “لَمَا آتَيْتُكُمْ” kırâatine göre mâna; “Size vermiş olduğum...” şeklinde olur.⁴⁷³

b) “لَمَا آتَيْنَاكُمْ” kırâatine göre ise anlam; “Size vermiş olduğumuz...” şeklinde olur.⁴⁷⁴

⁴⁶⁷ Taberî, *Câmi ‘u l-beyân*, 5/457; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/942; Râzî, *Mefâtihu l-Ğayb*, 1111.

⁴⁶⁸ İbn Hâleveyh, *İ‘râbü l-kırâati ‘s seb‘i ve ilelühe*, 1/114; Ömer en-Nesefî, *et-Teyisîr fi t-Tefsîr*, 2/1026; Beydâvî, *Envârü t-Tenzîl ve Esrârü t-Te‘vîl*, 2/20.

⁴⁶⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/942; Râzî, *Mefâtihu l-Ğayb*, 1111.

⁴⁷⁰ Ömer en-Nesefî, *et-Teyisîr fi t-Tefsîr*, 2/1026; İbn Âşûr, “*et-Tahrîr ve t-Temvîr*”, 3/262; Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahrü l-muhît*, thk. Âdil Âbdulmevcûd, Ali Muavvad, Zekeriyâ Nûtî (Lübnan: Dâru l Kütübü l-İlmiyye, 2010), 2/499.

⁴⁷¹ Âl-i İmrân 3/81.

⁴⁷² Muhaysin, *el-Mühezzeb fi l-Kırâati l-Aşr*, 1/129; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi l-beşer*, 1/450; İbn Zencele, *Huccetu l-kırâat*, 168-169.

⁴⁷³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, çev. 1/986, Râzî, *Mefâtihu l-Ğayb*, 6/436, Ömer en-Nesefî, *et-Teyisîr fi t-Tefsîr*, 2/1086.

⁴⁷⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/986, Râzî, *Mefâtihu l-Ğayb*, 6/436.

c) “لَمَّا آتَيْنَاكُمْ” kırâatine göre ise anlam; “Size kitap ve hikmet vermiş olduğum için”⁴⁷⁵ şeklinde olur.

Bu âyette “لَمَّا آتَيْنَاكُمْ” şeklinde “nun” ile “cemi” okunması ifadeye tâ’zim manâsı katmak içindir. Diğer kırâat olan “آتَيْنَاكُمْ” şeklinde okunması da (müfred olarak) “ben size verdim” anlamındadır.⁴⁷⁶

8- أَفَغَيْرَ دِينِ اللَّهِ يَبْغُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ -

“Göklerde ve yerde bulunan herkes ister istemez O’na boyun eğmişken ve O’na döndürülüp götürülecekken onlar Allah’ın dininden başkasını mı arıyorlar?”⁴⁷⁷

Âyette geçen “يَبْغُونَ” kelimesini “tâ” ile okuyanlar Ebû ‘Amr, Hafs ve Ya’kûb dışındaki kırâat imamlarıdır.⁴⁷⁸

Âyette geçen “يُرْجَعُونَ” kelimesini Hafs ve Ya’kûb haricindeki kurrâ “تُرْجَعُونَ” şeklinde “tâ” ile okur. Hafs yukarıda geçtiği gibi Ya’kûb ise “يُرْجَعُونَ” şeklinde okumuşlardır.⁴⁷⁹

a) “يَبْغُونَ” kırâatine göre anlam; “...mi arıyorlar, talep ediyorlar.” şeklinde olur. Burada Allah’ın dininden başka bir din arayanların ehl-i kitâp olduğu anlaşılır⁴⁸⁰

b) “تَبْغُونَ” kırâatine göre ise anlam; “ mi arıyorsunuz?” şeklinde olur. Bu durumda ifade, Yahûdî ve diğer kâfirlere yönelik bir hitâp olmuş olur.⁴⁸¹

⁴⁷⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/986, Râzî, *Mefâtihu’l Ğayb*, 6/436, Ömer en-Nesefî, *et-Teysîr fi’t-Tefsîr*, 2/1086.

⁴⁷⁶ İbn Hâleveyh, *İ’râbü’l-kırâati’s seb’i ve ilelühe*, 1/116; Râzî, *Mefâtihu’l-ğayb*, 11/161; Râzî, *Mefâtihu’l Ğayb*, 6/436.

⁴⁷⁷ Âl-i İmrân 3/83.

⁴⁷⁸ İbn-i Mihrân el-İsbehânî, *el-Ğâye fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 216; Nüveyrî, *Şerhu Tayyibeti’n-Neşr fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 2/242, Muhaysin, *el-Hâdî Şerhu Tayyibeti’n-Neşr*, 2/116.

⁴⁷⁹ İbn Zencele, *Huccetu’l-kırâat*, 170; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi’l-beşer*, 1/451.

⁴⁸⁰ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 5/548; Ömer en-Nesefî, *et-Teysîr fi’t-Tefsîr*, 2/1094; Beydâvî, *Envârü’t-Tenzîl ve Esrârü’t-Te’vil*, 2/26.

⁴⁸¹ Râzî, *Mefâtihu’l Ğayb*, 6/442, Kurtubî, *el-Câmi’li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 5/192; Ebû Hayyân, *el-Bahrü’l-muhîr*, 2/537.

c) “يُرْجَعُونَ” kırâatine göre anlam; “O’na döndürüleceklerdir.”⁴⁸²

d) “يُرْجَعُونَ” kırâatine göre ise mâna; “O’na döndürüleceksiniz.”⁴⁸³

9- /وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ/ “Onlar hayır namına ne işlerlerse karşılıksız bırakılmayacaklardır. Allah, kendisine karşı gelmekten sakınanları bilir.”⁴⁸⁴

Âyette geçen “وَمَا يَفْعَلُوا” ve “فَلَنْ يُكْفَرُوهُ” kelimelerini Hafs, Hamza Kisâi ve Halefû'l-Âşir yukarıda geçtiği gibi okurlar. Bunun dışında kalan kurrâlar ise “وَمَا تَفْعَلُوا” ve “فَلَنْ تُكْفَرُوهُ” şeklinde okumuşlardır.⁴⁸⁵ Ebû ‘Amr’ın birinci râvîsi Dûrî hem “yâ” ile hem “tâ” ile okumuştur.⁴⁸⁶

a) “وَمَا يَفْعَلُوا” ve “فَلَنْ يُكْفَرُوهُ” kırâatine göre mâna; “Yaptıkları hayırlardan asla mahrum bırakılmazlar.” şeklinde olmaktadır.⁴⁸⁷

b) “وَمَا تَفْعَلُوا” ve “فَلَنْ تُكْفَرُوهُ” kırâatine göre ise mâna; “yaptığınız hayırlardan asla mahrum bırakılmazsınız.”⁴⁸⁸ Şeklinde olmaktadır.

Bu âyetteki fiilleri “yâ” ile okuyan kırâatlere göre söz mâkabline aittir. Yani Ehl-i kitâbın müminlerinin, birtakım özellikleri bir önceki âyette zikredilmişti. Bu özellikler şunlardır: Kur’ân okumak, namaz kılmak, iman etmek, emr-i ma’rûf, nehy-i münker yapmak, hayırlarda yarışmak ve bildikleri hiçbir şeyi zayi etmeme. İşte bu vasıfları uygulayan kimsede bunun neticesi olarak “Yaptıkları hayırlardan asla mahrum bırakılmazlar” mânası ortaya çıkmaktadır. Yani bu ğâib sigasıyla okunması

⁴⁸² Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 5/548, 549; Râzî, *Mefâtihi’l-Ğayb*, 6/442, Kurtubî, *el-Câmi’li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 5/192.

⁴⁸³ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 5/548, 549; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/991, Kurtubî, *el-Câmi’li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 5/192.

⁴⁸⁴ Âl-i İmrân 3/115.

⁴⁸⁵ Nüveyrî, *Şerhu Tayyibeti’n-Neşr fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 2/243, Muhaysin, *el-Hâdî Şerhu Tayyibeti’n-Neşr*, 2/118; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu’l-hullân*, 239.

⁴⁸⁶ Muhaysin, *el-Mühezzeb fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 1/134; İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti’n-Neşr fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 254, Dimyâtî, *İthâfu fudalâi’l-beşer*, 1/453.

⁴⁸⁷ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 5/700; İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-vecîz*, 1/495; Râzî, *Mefâtihi’l-Ğayb*, 7/13; Beydâvî, *Envârü’t-Tenzîl ve Esrârü’t-Te’vîl*, 2/34.

⁴⁸⁸ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 5/700; İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-vecîz*, 1/495; Râzî, *Mefâtihi’l-Ğayb*, 7/13; Kurtubî, *el-Câmi’li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 5/270.

her ne kadar lafız itibariyle bir önceki âyette geçen Ehl-i kitâbın müminlerine dönüyor olsa da illet bakımından diğer insanları da içine almaktadır.⁴⁸⁹

Bu âyetteki fiiller muhâtab sigasıyla okunduğu zaman bütün müminleri muhâtab alan istinaf cümlesidir.⁴⁹⁰

ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِّن بَعْدِ الْعَمِّ أَمَنَةً نُّعَاسًا يَّعَشَىٰ طَائِفَةٌ مِّنكُمْ وَطَائِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنفُسُهُمْ -10

“Sonra o kederin ardından (Allah) üzerinize içinizden

bir kısmını örtüp bürüyen bir güven, bir uyku indirdi. Bir kısmınız da kendi canlarının kaygısına düşmüştü. Allah’a karşı cahiliye zannı gibi gerçek dışı zanda bulunuyorlar.”⁴⁹¹

Âyette geçen “يَعَشَىٰ” kelimesini Hamza, Kisâî ve Halefü'l-’Âşir “تَعَشَىٰ” kalıbında, diğerleri ise metindeki şekliyle okumuşlardır. Yine aynı âyette geçen “كَلْمَةٌ” kelimesini Ebû ‘Amr ve Ya‘kûb “كَلْمَةٌ” şeklinde okurken diğer kurrâ ise yukarıda geçtiği gibi okumuşlardır.⁴⁹²

c) Âyette geçen “يَعَشَىٰ” kelimesini zamiri âyetteki “أَمَنَةً” “eminlik” ifadesine râci kılabilmek için bazı kurrâlar “tâ” ile okumuşlardır. Ve mâna “Onları bürüyen güvenlik ve emniyettir.” şeklinde olmuştur.⁴⁹³

d) Aynı kelimeyi “yâ” ile okuyanlara göre zamirin mercii “نُعَاسًا” “uyku” ifadesine dönmektedir. Ve mâna “Onları bürüyen uyuklamadır” şeklindedir.⁴⁹⁴

⁴⁸⁹ Taberî, *Câmi‘u'l-beyân*, 5/700; İbn Zencele, *Huccetu'l-kirâat*, 171; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 1/132; Râzî, *Mefâtihu'l Ğayb*, 7/13; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 4/59.

⁴⁹⁰ Râzî, *Mefâtihu'l Ğayb*, 7/13; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 4/59.

⁴⁹¹ Âl-i İmrân 3/154.

⁴⁹² İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 257; Kâdî Abdülfettâh, *el-Büdûru'z-zâhira*, 72; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/458.

⁴⁹³ Taberî, *Câmi‘u'l-beyân*, 6/160; İbn Zencele, *Huccetu'l-kirâat*, 176; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 1/139; Kurtubî, *el-Câmi‘li Ahkâmi'l-Kur‘ân*, 5/370; Râzî, *Mefâtihu'l Ğayb*, 7/130; Neseî, *Medâriku't-tenzîl ve hakaiku't-te‘vîl*, 1/302.

⁴⁹⁴ Taberî, *Câmi‘u'l-beyân*, 6/160; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 1/140; Kurtubî, *el-Câmi‘li Ahkâmi'l-Kur‘ân*, 5/370; Neseî, *Medâriku't-tenzîl ve hakaiku't-te‘vîl*, 1/303; Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhîr*, 3/93.

Yani bu kelime “يُعْشَى” fiili “تُعَاسًا” veya “أَمْنَةً” kelimesine ait bir fiil olarak hem “yâ” ile hem de “tâ” ile okunmuştur.⁴⁹⁵

11- /لِيَجْعَلَ اللَّهُ ذَلِكَ حَسْرَةً فِي قُلُوبِهِمْ وَاللَّهُ يُخَيِّبُ وَيُمِيتُ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ-
bunu (bu düşünceyi) onların kalplerine bir hasret (yarası) olarak koydu. Allah, yaşatır ve öldürür. Allah, yaptıklarınızı görmektedir.”⁴⁹⁶

Âyette geçen “بِمَا تَعْمَلُونَ” kelimesini Nâfi‘, Ebû ‘Amr, İbn ‘Âmir, ‘Âsım, Ebû Ca‘fer ve Ya‘kûb metinde geçtiği şekliyle “tâ” ile diğer kurrâ ise “بِمَا يَعْمَلُونَ” şeklinde okumuşlardır.⁴⁹⁷

a) “بِمَا يَعْمَلُونَ” kırâatine göre anlam; “Allah, onlar ne yaptıklarını hakıyla görendir.” şeklinde olur. Bu kırâat ile inkâr edenler kastedilmektedir.⁴⁹⁸

b) “بِمَا تَعْمَلُونَ” kırâatine göre ise anlam; “Allah, ne yaptığınızı hakıyla görendir.”⁴⁹⁹ şeklinde olur.

Bu âyet “tâ” ile okunduğu zaman âyetin başında geçen müminler kastedilmektedir.⁵⁰⁰

12- /وَلَيْنِ قُتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ مُتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ-
eğer Allah yolunda öldürülür veya ölürseniz, Allah’ın bağışlaması ve rahmeti onların topladıklarından (dünyalıklarından) daha hayırlıdır.⁵⁰¹

⁴⁹⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/1100; Kurtubî, *el-Câmi ‘li Ahkâmi ‘l-Kur‘ân*, 5/370; Ebû Hayyân, *el-Bahrü ‘l-muhît*, 3/94.

⁴⁹⁶ Âl-i İmrân 3/156.

⁴⁹⁷ İbn Mihrân, *el-Mebsût fi ‘l-Kırâati ‘l-Aşr*, 170; İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti ‘n-Neşr fi ‘l-Kırâati ‘l-Aşr*, 259; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi ‘l-beşer*, 1/459; Pâluvî, *Zubdetu ‘l-‘irfân*, 43.

⁴⁹⁸ Taberî, *Câmi ‘u ‘l-beyân*, 6/181; İbn Atıyye, *el-Muharraru ‘l-vecîz*, 1/532; Râzî, *Mefâtihu ‘l-Ğayb*, 7/147; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi ‘l-Kırâati ‘l-Aşr*, 1/140; Neseî, *Medâriku ‘t-tenzîl ve hakaiku ‘t-te ‘vil*, 1/305; Ebû Hayyân, *el-Bahrü ‘l-muhît*, 3/101-102.

⁴⁹⁹ Taberî, *Câmi ‘u ‘l-beyân*, 6/181; Beydâvî, *Envârü ‘t-Tenzîl ve Esrârü ‘t-Te ‘vil*, 2/45.

⁵⁰⁰ Râzî, *Mefâtihu ‘l-Ğayb*, 1245; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi ‘l-Kırâati ‘l-Aşr*, 1/140; Beydâvî, *Envârü ‘t-Tenzîl ve Esrârü ‘t-Te ‘vil*, 2/45; Ebû Hayyân, *el-Bahrü ‘l-muhît*, 3/101-102

⁵⁰¹ Âl-i İmrân 3/157.

Âyette geçen “يَجْمَعُونَ” kelimesini Hafs yukarıda geçtiği gibi Hafs’ın dışındaki kırâat imamları “تَجْمَعُونَ” şeklinde okumuşlardır.⁵⁰²

a) Bu âyette geçen “يَجْمَعُونَ” ifadesi ğâib sigasıyla okunduğu zaman “topluyorlar” mânasına gelip “Şüphesiz Allah’ın mağfireti, o münâfikların biriktireceği, toplayacağı fâni dünya malından daha hayırlıdır.”⁵⁰³ şeklinde olur.

b) “تَجْمَعُونَ” Muhâtab sigasıyla okunduğu zaman ise mâna “Allah teâlâ mü’minlere hitâp edip, onlara “Allah’ın mağfireti, sizin dünyada bir araya toplayıp yığacağınız mallardan daha hayırlıdır.” şeklinde olur.⁵⁰⁴

13- /وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ- “Göklerin ve yerin mirası Allah’ındır. Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.”⁵⁰⁵

Âyette geçen “بِمَا تَعْمَلُونَ” kelimesini İbn Kesîr, Ebû ‘Amr ve Ya‘kûb, “بِمَا يَعْمَلُونَ” şeklinde okurken bu imamların dışındaki diğer kurrâlar yukarıda geçtiği gibi okumuşlardır.⁵⁰⁶

a) “بِمَا يَعْمَلُونَ” kırâatine göre mâna; “Allah onların zekatlarını vermediklerini bilir ve bundan ötürü cezalandırır” şeklinde olur. Bu kelime ğâib sigasıyla “yâ” ile okunduğu zaman fiilin fâilinin “cimrilik edenler” olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁰⁷ “Allah onların zekatlarını vermediklerini bilir ve onları bundan ötürü cezalandırır.”⁵⁰⁸ şeklinde olur.

⁵⁰² İbn-i Mihrân el-İsbehânî, *el-Ğâye fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 219; Muhaysin, *el-Hâdî Şerhu Tayyibeti’n-Neşr*, 2/124; Pâluvî, *Zubdetu’l-irfân*, 43.

⁵⁰³ İbn Hâleveyh, *İ’râbü’l-kırâati’s seb’i ve ilelühe*, 1/121; İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-vecîz*, 1/533; Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 1245; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 1/140; Beydâvî, *Envârü’t-Tenzîl ve Esrârü’t-Te’vîl*, 2/45; Nesefî, *Medâriku’t-tenzîl ve hakaiku’t-te’vîl*, 1/305.

⁵⁰⁴ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 6/182-183; İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-vecîz*, 1/533; Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 1245; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 1/140; Nesefî, *Medâriku’t-tenzîl ve hakaiku’t-te’vîl*, 1/305; Ebû Hayyân, *el-Bahrü’l-muhîl*, 3/101.

⁵⁰⁵ Âl-i İmrân 3/180.

⁵⁰⁶ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/184; Pâluvî, *Zubdetu’l-irfân*, 44.

⁵⁰⁷ İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-vecîz*, 1/547; Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 7/239; Beydâvî, *Envârü’t-Tenzîl ve Esrârü’t-Te’vîl*, 2/51; Nesefî, *Medâriku’t-tenzîl ve hakaiku’t-te’vîl*, 1/315.

⁵⁰⁸ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 7/239.

b) “بِمَا تَعْمَلُونَ” kırâatine göre mâna; “Allah, sizin yaptıklarınızı bilir ve onlara karşılık sizi mükâfatlandırır.”⁵⁰⁹ şeklinde olur. Çünkü bundan önce geçen “Eğer inanır ve ittika ederseniz, size çok büyük mükâfat var.” ifadeside muhâtab sigasıyla kullanılmıştı.⁵¹⁰

14- وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنَهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ -14
*Hani Allah, kendilerine kitap verilenlerden, “Onu (Kitâbı) mutlaka insanlara açıklayacaksınız, onu gizlemeyeceksiniz.” diye sağlam söz almıştı.*⁵¹¹

Bu âyette geçen “لَتُبَيِّنَهُ” “لَتُبَيِّنَهُ” kelimelerini İbn Kesîr, Ebû ‘Amr ve Ebû Bekr Şû’be “وَلَا يَكْتُمُونَهُ” “لَتُبَيِّنَهُ” şeklinde okumuşlardır. Diğer kurrâ ise yukarıda yazıldığı gibi okumuşlardır.⁵¹²

Bu âyette geçen bu iki fiilin de fâil zamirini Ehl-i kitâba râci kılmak için gâib sigasıyla okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise bu iki fiili, mîsak vaktindeki hitâba binâen, muhâtab sigası ile “tâ” lı okumuşlardır.

a) “Tâ” ile okunan kırâate göre mâna; “Allah teâlâ onlara: Sizler onu mutlaka insanlara açıklayıp anlatacağız ve onu gizlemeyeceksiniz.” şeklinde olur.⁵¹³

b) “Yâ” ile okunan kırâate göre ise “Onlar onu mutlaka insanlara açıklayacakları ve onu gizlemeyecekleri şeklinde söz alınmıştır.” şeklinde olmuştur.⁵¹⁴

b) Hareke değişikliği

Burada fetha, kesre ve damme gibi hareke değişikliklerinden kaynaklanan kırâat farklılıkları ve bunların anlama yansımalarının olup olmadığı incelenecektir. Takriben on altı âyette on iki kelimedeki hareke değişikliğine örnek oluşturabilecek kırâat farklılığı mevcuttur.

⁵⁰⁹ Muhaysin, *el-Mühezzeb fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 1/145; Neseî, *Medâriku't-tenzîl ve hakaiku't-te'vil*, 1/316; Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhît*, 3/131.

⁵¹⁰ İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-vecîz*, 1/548; Râzî, *Mefâtihu'l Ğayb*, 7/239; Beydâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vil*, 2/51.

⁵¹¹ Âl-i İmrân 3/187.

⁵¹² İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 258; Pâluvî, *Zubdetu'l-irfân*, 44.

⁵¹³ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 6/297-298; İbn Zencele, *Huccetu'l-kirâat*, 185-186; Kurtubî, *el-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 5/458; Beydâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vil*, 2/52.

⁵¹⁴ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 6/298-299; İbn Zencele, *Huccetu'l-kirâat*, 185-186; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/1159; Râzî, *Mefâtihu'l Ğayb*, 7/259.

قُلْ أُوْنِبْتُكُمْ بِخَيْرٍ مِّنْ ذَٰلِكُمْ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا -1

De ki: “Size, onlardan daha iyisini haber vereyim mi? Allah’a karşı gelmekten sakınan kimseler için Rableri katında, içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve Allah’ın rızası vardır.” Allah, kullarını en iyi görendir.⁵¹⁵

Âyette geçen “وَرِضْوَانٌ” kelimesini Ebû Bekr Şû’be her yerde “وَرِضْوَانٌ” şeklinde okurken, diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okur.⁵¹⁶ O, aşerede (مَنْ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ)⁵¹⁷ âyetini diğer kurrâ gibi okurken takrîbde ise aynı kelimeyi hem diğer kurrâ gibi “وَرِضْوَانٌ” diye hem de “وَرِضْوَانٌ” diye okur.⁵¹⁸ Bu kırâat şekli Kays lüğatinde vardır.⁵¹⁹ Bu okuyuşlar, tamamen lafza dönük ihtilaflar olup, anlama herhangi bir etkisi yoktur.

Yukarıda geçen “وَرِضْوَانٌ” kelimesi ile bu sûrenin 162. ayetindeki “أَفَمَنْ اتَّبَعَ” ve 174. ayetindeki “وَاتَّبِعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ” cümlesindeki “رِضْوَانَ” kelimesi ve 174. ayetindeki “وَاتَّبِعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ” cümlesindeki “رِضْوَانَ” kelimesiyle de aynı manaya gelmektedir.

2- “O, mabedde namaz kıldığı esnada melekler.”⁵²⁰ / وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ

Âyette geçen “وَهُوَ” kelimesini Kâlûn, Ebû ‘Amr, Kisâi ve Ebû Ca’fer “وَهُوَ” diye okur.⁵²¹ Bu ve benzeri kelimeler her ne kadar usûlî farklılık gibi anlaşılabilir da kırâat kitaplarında ferşî farklılıklar başlığı altında yer almıştır. Bu âyette kırâat farklılığına konu olan bu kelime, bu sûrenin 62. ayetindeki “إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا”

⁵¹⁵ Âl-i İmrân 3/21.

⁵¹⁶ İbn Mihrân, *el-Mebsût fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 161; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/179; Pâluvî, *Zubdetu'l-irfân*, 40.

⁵¹⁷ Mâide 5/16.

⁵¹⁸ İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 251; Pâluvî, *Zubdetu'l-irfân*, 40.

⁵¹⁹ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 5/270; Beydâvî, *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vîl*, 2/8.

⁵²⁰ Âl-i İmrân 3/39.

⁵²¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/180; Pâluvî, *Zubdetu'l-irfân*, 40, 41.

”وَهُوَ“ 85. ve 150. ayetindeki ”وَهُوَ“ kelimesi ve ”وَإِنَّ الْعَزِيزَ الْحَكِيمَ“ cümlesindeki ”وَهُوَ“ kelimesi ile kırâat farklılığına konu edinilmiştir.

3- /وَأَنْتُمْ بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ-
size haber veririm.”⁵²²

Âyette geçen ”فِي بُيُوتِكُمْ“ kelimesini Kâlûn, İbn Kesîr, İbn Âmir, Ebû Bekr Şu‘be, Hamza, Kisâî, Ya‘kûb ve Halefû’l-Âşir ”فِي بُيُوتِكُمْ“ şeklinde okur diğer kurrâ ise yukarıda geçtiği gibi okur.⁵²³ Her iki kırâatte aynı mânaya gelmektedir. Bu sûrenin 154. âyetinde geçen ”قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ“ cümlesindeki ”فِي بُيُوتِكُمْ“ kelimesinde de aynı kırâat farklılığı mevcuttur.

4- /وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ-
”Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse (bu hakkı tanımazsa), şüphesiz Allah bütün âlemlerden müstağnidir.” (Kimseye muhtaç değildir, her şey O’na muhtaçtır.)⁵²⁴

Âyette geçen ”حِجُّ الْبَيْتِ“ ifadesini Nâfi, İbn Kesîr, Ebû ‘Amr, Ebû Bekr Şu‘be ve Ya‘kûb ”حِجُّ الْبَيْتِ“ şeklinde diğer kurrâ ise âyette geçtiği gibi okurlar.⁵²⁵

Bu iki kırâat arasında mâna açısından bir fark yoktur. Fetha ile yapılan okuyuş Hicaz ve Benî Esed kabilelerinin; kesre ile yapılan okuyuş ise Necid Bölgesinin kırâatidir.⁵²⁶

5- /إِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ-
”Eğer siz (Uhud’da) bir yara aldıysanız, şüphesiz o topluluk da (Müşrikler de Bedir’de) benzeri bir yara almıştı.”⁵²⁷

⁵²² Âl-i İmrân 3/48.

⁵²³ Pâluvî, *Zubdetu’l-irfân*, 41; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu’l-hullân*, 244.

⁵²⁴ Âl-i İmrân 3/97.

⁵²⁵ İbn Mihrân, *el-Mebsût fi’l-Kirâati’l-Aşr*, 168; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi’l-beşer*, 1/451; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu’l-hullân*, 239.

⁵²⁶ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 5/617; İbn Zencele, *Hucetu’l-kirâat*, 170; İbn-i Mihrân el-İsbehânî, *el-Gâye fi’l-Kirâati’l-Aşr*, 216; Beydâvî, *Envârü’t-Tenzil ve Esrârü’t-Te’vîl*, 2/29; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, 4/21.

⁵²⁷ Âl-i İmrân 3/140.

Âyette geçen “قَرَحٌ” lafızlarını Ebû Bekr Şû’be, Hamza, Kisâî ve Halefü’l-’Âşir “قَرَحٌ” olarak diğer kurrâ ise yukarıda geçtiği şekliyle okumaktadır.⁵²⁸

Bazı müfessirlere göre her iki kelimenin de aynı mânada kullanıldığı ifade edilmektedir. Fakat Ferrâ’ (ö. 207/822) şöyle der: Fethalı okunursa bizzat yaranın kendisi, ötreli okunması halinde ise “O yaranın acısı...” mânasına gelmektedir.⁵²⁹ Bu durumda;

a) “قَرَحٌ” fethalı okuyuşa göre anlam “Eğer size bir yara dokunduysa, o topluluğa da benzeri bir yara dokunmuştur.”⁵³⁰

b) “قَرَحٌ” Ötreli okuyuşa göre ise mâna; “Eğer size bir acı dokunduysa, o topluluğa da benzeri bir acı dokunmuştur.”⁵³¹ şeklinde olmaktadır.

6- *Hakkında* / سَنَلَقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَا أَشْرَكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ سُلْطَانًا - *hiçbir delil indirmediği şeyleri Allah’a ortak koştuklarından dolayı; inkâr edenlerin kalplerine korku salacağız.*⁵³²

Âyette geçen “الرُّعْبَ” kelimesini İbn ‘Âmir, Kisâî, Ebû Ca’fer ve Ya’kûb “الرُّعْبَ” şeklinde diğer kurrâ ise yukarıda yazıldığı gibi okumuşlardır.⁵³³ Her iki kırâat aynı mânaya gelmektedir.⁵³⁴

7- *وَلَيْن قَاتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ مُتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ* -

⁵²⁸ Dâni, *et-Teysîr fi’l-Kirâati’s-Seb’a*, 327-328; İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti’n-Neşr fi’l-Kirâati’l-Aşr*, 256; Kâdî Abdülfettâh, *el-Büdüru’z-zâhira*, 70; Pâluvî, *Zubdetü’l-’İrfân*, 43.

⁵²⁹ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 2/333; İbn Zencele, *Huccetu’l-kirâat*, 174; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/1076; Kurtubî, *el-Câmi’li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 5/335; Beydâvî, *Envârü’t-Tenzil ve Esrârü’t-Te’vil*, 2/40; Neseî, *Medâriku’t-tenzil ve hakaiku’t-te’vil*, 1/295.

⁵³⁰ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 6/78; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/1076; Kurtubî, *el-Câmi’li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 5/335.

⁵³¹ İbn Zencele, *Huccetu’l-kirâat*, 174; İbn Hâleveyh, *Î’râbü’l-kirâati’s seb’i ve ilelühe*, 1/119; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/1076; Râzî, *Mefâtihu’l Ğayb*, 1218.

⁵³² Âl-i İmrân 3/151.

⁵³³ Nüveyrî, *Şerhu Tayyibeti’n-Neşr fi’l-Kirâati’l-Aşr*, 2/165; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi’l-Kirâati’l-Aşr*, 1/138; Pâluvî, *âübedetü’l-İrfân*, 43.

⁵³⁴ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 2/343; İbn Zencele, *Huccetu’l-kirâat*, 176; Râzî, *Mefâtihu’l Ğayb*, 1230; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi’l-Kirâati’l-Aşr*, 1/138; İbn-i Mihrân el-İsbehânî, *el-Ğâye fi’l-Kirâati’l-Aşr*, 218.

Anlamı kip değişikliği bölümünde verilen bu âyette hareke değişikliğine örnek teşkil edecek olan “مُتَّمٌ”⁵³⁵ ifadesini Nâfi‘, Hamza, Kisâî ve Halefü’l-’Âşir “مُتَّمٌ” formunda okurken bu sûre dışında gelen her yerde Hafs da “مُتَّمٌ” şeklinde okuyanlara muvâfakat eder.⁵³⁶ Her iki kırâat aynı anlama gelmektedir. Sûrenin daha sonraki ayetlerinden 158. âyette “وَلَيْنَ مُتَّمٌ أَوْ قُتِلْتُمْ لِّأَلَى اللّهِ تُحْشَرُونَ” varolan “مُتَّمٌ” kelimesinde de aynı kırâat farklılığı ve anlama etkisi mevcuttur.

فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأُوذُوا فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ 8-

وَلَأُدْخِلَنَّاهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ / Rableri, onlara şu karşılığı verdi: “Ben, erkek olsun, kadın olsun, sizden hiçbir çalışanın amelini zayi etmeyeceğim. Sizler birbirinizdensiniz. Hicret edenler, yurtlarından çıkarılanlar, yolumda eziyet görenler, savaşanlar ve öldürülenlerin de andolsun, günahlarını elbette örteceğim.”⁵³⁷

Bu âyette geçen “وَقَاتَلُوا” ve “وَقُتِلُوا” kelimelerini Hamza, Kisâî ve Halefü’l-’Âşir takdim tehirle diğerleri ise yukarıda yazıldığı gibi okumuşlardır.⁵³⁸ Ayrıca İbn Kesîr ve İbn ‘Âmir “وَقُتِلُوا” kelimesini şeddeli okumuşlardır.⁵³⁹

a) “وَقَاتَلُوا” Takdim tehirle okunan kırâate göre mâna; “savaşarak öldürüldüler” veya “bir kısmı, öldürüldü ama diğerleri yılmadan savaşa devam etti” şeklinde olmaktadır.⁵⁴⁰

b) “وَقُتِلُوا” kelimesini İbn Kesîr ve İbn ‘Âmir şeddeli olarak okur. Bu kırâate göre bu kelime teksir ve mubâlağa ifade eder ve “kesilip doğrandılar” demek olur.⁵⁴¹

⁵³⁵ Âl-i İmrân 3/157.

⁵³⁶ Dâni, *et-Teysîr fi'l-Kirâati's-Seb'a*, 329; İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 257; Kâdî Abdülfettâh, *el-Büdüru'z-zâhira*, 72; Pâluvî, *Zubdetu'l-'irfân*, 43.

⁵³⁷ Âl-i İmrân 3/195.

⁵³⁸ Dâni, *et-Teysîr fi'l-Kirâati's-Seb'a*, 330; İbn Mihrân, *el-Mebsût fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 173; İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 260.

⁵³⁹ Dâni, *et-Teysîr fi'l-Kirâati's-Seb'a*, 331; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/467.

⁵⁴⁰ Zemaşerî, *el-Keşşâf*, 1/1174; Çetin, *Kirâatların Tefsire Etkisi*, 460-154.

⁵⁴¹ İbn Hâleveyh, *İ'râbü'l-kirâati's seb'i ve ilelühe*, 1/125; İbn Zencele, *Huccetu'l-kirâat*, 188; Râzî, *Mefâtihu'l Gayb*, 7/292, Çetin, *Kirâatların Tefsire Etkisi*, 15.

9- لَّا يُعْرَتُّكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْبَلَدِ

*dolaşmaları sakın seni aldatmasın.*⁵⁴²

Âyette geçen “لَّا يُعْرَتُّكَ” kelimesini Ruveys “لَا يُعْرَتُّكَ” şeklinde okur diğer kurrâ ise yukarıda geçtiği gibi okur.⁵⁴³ Her iki kırâat aynı mânayı ihtiva etmektedir.

10- لَكِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نُزُلًا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ

*Fakat Rablerine karşı gelmekten sakınanlar için, Allah katından bir konaklama yeri olarak, içinde ebedî kalacakları, içinden ırmaklar akan cennetler vardır.*⁵⁴⁴

Âyetteki “لَكِنَّ” kelimesini Ebû Ca‘fer “لَكِنَّ” şeklinde şeddeli okur diğer kurrâ ise yukarıda geçtiği gibi okur.⁵⁴⁵ Her iki kırâat aynı mânaya gelmektedir.

2.3.1.5. Harf/Kelime İlavesi veya Düşürülmesi İle İlgili Kırâat Farklılıkları

Kırâat ilminin bir parçası olan farklılıkların oluşmasında kelimeye bir harfin/kelimenin ziyade edilmesi veya o kelimeden harfin/kelimenin düşürülmesi suretiyle de kırâat farklılıkları oluştuğu yorumlanmaktadır. Bu bölümde sûrede bu tür farklılığa örnek teşkil ettiği düşünülen farklılıklar irdelenecektir. Takriben altı âyette yedi kelimedede farklılık olduğu gözlemlenmiştir.

1- وَاللَّهُ رَعُوفٌ بِالْعِبَادِ / Allah, kullarını çok esirgeyicidir.⁵⁴⁶

Burada geçen “رَوْفٌ” kelimesini Ebû ‘Amr, Ebû Bekr Şû‘be Hamza, Kisâî, Ya‘kûb ve Halefü’l-Âşir, uzatmadan “رَوْفٌ” (adem-i işbâ) ile okumuş olup diğer kurrâ ise yukarıda geçtiği gibi okur.⁵⁴⁷ Burada her iki kırâat aynı anlama gelmektedir.⁵⁴⁸

⁵⁴² Âl-i İmrân 3/196.

⁵⁴³ Muhaysin, *el-Mühezzeb fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 1/148; İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 260; Pâluvî, *Zubdetu'l-'irfân*, 44; Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhît*, 3/154.

⁵⁴⁴ Âl-i İmrân 3/198.

⁵⁴⁵ Muhaysin, *el-Mühezzeb fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 1/149; İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 260; Pâluvî, *Zubdetu'l-'irfân*, 45; Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhît*, 3/154.

⁵⁴⁶ Âl-i İmrân 3/30.

⁵⁴⁷ Muhaysin, *el-Mühezzeb fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 1/118; İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 228; Pâluvî, *Zubdetu'l-'irfân*, 40.

⁵⁴⁸ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 5/324, Beydâvî, *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil*, 2/12; Neseî, *Medâriku't-tenzil ve hakaiku't-te'vil*, 1/249.

2- *كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا* - “Zekeriyâ, onun yeraldığı bölme her girdiğinde yanında bir yiyecek buldu.”⁵⁴⁹

Sûrede geçen “زَكَرِيَّا” kelimelerini Nâfi‘, İbn Kesîr, Ebû ‘Amr, İbn ‘Âmir, Ebû Ca‘fer ve Ya‘kûb dammeli hemze ile “زَكَرِيَّاءُ” şeklinde okurken Ebû Bekr Şû‘be, ilk geçtiği yerde “زَكَرِيَّاءَ” şeklinde mansub ve hemzeli diğer geçtiği yerlerde “زَكَرِيَّاءُ” şeklinde okurken diğer kurrâ âyette yazıldığı gibi okur.⁵⁵⁰ Her iki farklı kırâat aynı anlama gelmektedir. Bu âyette zikredilen farklılık aynı şekilde 38. âyette “هٰذَاكَ دَعَا” cümlesindeki “زَكَرِيَّا رَبَّهُ” kelimesinde de mevcuttur.

۳- *وَلَا تُؤْمِنُوا إِلَّا لِمَنْ تَبِعَ دِينَكُمْ قُلْ إِنْ الْهُدَىٰ هُدَىٰ اللَّهِ أَنْ يُؤْتَىٰ أَحَدٌ مِثْلَ مَا أُوتِيتُمْ أَوْ يُحَاجُّوكُمْ عِنْدَ رَبِّكُمْ* / “Sizin dininize uyandan başka hiçbir kimseye inanmayın (dediler).

*De ki: Şüphesiz hidâyet, Allah’ın hidâyetidir. Birine, size verilenin benzerinin verilmesinden veya Rabbinizin huzurunda aleyhinize deliller getireceklerinden ötürü mü (böyle söylüyorsunuz)?*⁵⁵¹

Âyette geçen “أَنْ يُؤْتَىٰ” kelimesini İbn Kesîr, “أَنَّ يُؤْتَىٰ” şeklinde ve ikinci hemzeyi de teshîlli olarak okumaktadır diğer kurrâ ise yukarıda geçtiği gibi okumuşlardır.⁵⁵²

a) “أَنَّ يُؤْتَىٰ” istifhâm hemzesi ile okunan kırâate göre mâna; “Size verilmiş olan şeriatin benzeri bir başkasına da verildiği için mi, ona tâbi olmayı kabul etmiyorlar?” şeklinde olur.⁵⁵³

⁵⁴⁹ Âl-i İmrân 3/37.

⁵⁵⁰ İbn Mihrân, *el-Mebsût fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 162; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/180; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/442; Pâluvî, *Zubdetu'l-'irfân*, 40.

⁵⁵¹ Âl-i İmrân 3/73.

⁵⁵² İbn-i Mihrân el-İsbehânî, *el-Ğâye fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 212-213; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 1/127; İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 90; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu'l-hullân*, 238.

⁵⁵³ Râzî, *Mefâtihu'l Ğayb*, 6/399; Neseî, *Medâriku't-tenzil ve hakaiku't-te'vil*, 1/266.

İbn Kesîr'in “أَنَّ يُؤْتَى” kelimesini iki hemzeli olarak okuduğu -tahzîr/uyarı ve tevbîh/azarlama anlamını ifade eden- istifhâm hemzesinden dolayı âyetin anlamı şöyle olmaktadır: “(Bir grup ehl-i kitap) dininize tabi olanlardan başkasına inanmayın (dediler). De ki: şüphesiz hidâyet, Allah'ın hidâyetidir. Birine (Hz. Peygamber'e), size verilen benzerinin verilmesinden ya da Rabbiniz'in huzurunda aleyhinize deliller getireceklerinden ötürü mü (böyle diyorsunuz!?)”.⁵⁵⁴ Buna göre ilgili sözün ehl-i kitaba ait olduğu anlaşılmaktadır.

b) “أَنَّ يُؤْتَى” kırâatine göre ise mâna; “(O guruh şöyle derler): Size verilen benzerinin başka birisine de verildiğine veya o (müslümanların Rabbi'miz katında size karşı hüccetler getireceğine (inanmayın))” şeklinde olur.⁵⁵⁵

4- وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا / *Hep beraber Allah'ın ipine sımsıkı sarılın.*⁵⁵⁶

Âyette geçen “وَلَا تَفَرَّقُوا” kelimesini Bezzî, şeddeli ve med yaparak “وَلَا تَفَرَّقُوا”

şeklinde okur.⁵⁵⁷ Bezzî “تَفَاعُلٌ” ve “تَفَعُّلٌ” kalıbında gelen muhatap muzârî ve emir olan kelimeleri şeddeli okur. Öncesinde med harfi olursa o zaman dört elif med yaparak okur.⁵⁵⁸ Mânada farklılık oluşturmaz.⁵⁵⁹

5- /وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ-

“Rabbinizin bağışına, genişliği göklerle yer arası kadar olan ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için hazırlanmış cennete koşun.”⁵⁶⁰

⁵⁵⁴ İbn Zencele, *Huccetu'l-kirâat*, 174-175, İbn Hâleveyh, *İ'râbü'l-kirâati's seb'i ve ilelühe*, 1/114; Râzî, *Mefâtihu'l Gayb*, 6/398; Beydâvî, *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vîl*, 2/23

⁵⁵⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/983, Râzî, *Mefâtihu'l Gayb*, 6/399.

⁵⁵⁶ Âl-i İmrân 3/103.

⁵⁵⁷ İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 244-245; Muhammed Emin Efendi, *Umdetu'l-hullân*, 187.

⁵⁵⁸ Muhaysin, *el-Mühezzeb fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 1/132; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/420-421, Muhammed Emin Efendi, *Umdetu'l-hullân*, 187.

⁵⁵⁹ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 5/647; İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-vecîz*, 1/484.

⁵⁶⁰ Âl-i İmrân 3/133.

Âyette geçen “وَسَارِعُوا” kelimesini İbn ‘Âmir ve Ebû Ca‘fer vâv’sız olarak “سَارِعُوا” şeklinde, diğerleri ise yukarıda geçtiği gibi okumuşlardır.⁵⁶¹ Medîne ve Şam mushaflarında “vâv” olmadan Mekke, Irak ve Hz Osman mushaflarında ise “vâv” ile yazmışlardır.⁵⁶²

a) “وَسَارِعُوا” okuyanlara göre anlam; “Allah’a ve Resülüllah’a itâat edin ve... cennete koşuşun” şeklinde olur.⁵⁶³

b) “سَارِعُوا” okuyanlara göre ise mâna; “Allah’a ve Peygamber’e itaat edin” sözü ile birlikte tek bir söz gibi saymışlardır.⁵⁶⁴

Vâv, olmadan okuyanlar âyeti müste’nife (yeni başlayan) bir âyet olarak vâv, ile okuyanlar ise bir önceki cümlenin devamı şeklinde atıf harfi ile okumuşlardır.⁵⁶⁵

6- /فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَ رَسُولٌ مِنْ قَبْلِكَ جَاءُوا بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ الْمُنِيرِ- “Eğer seni yalanladılarsa, senden önce açık delilleri, hikmetli sayfaları ve aydınlatıcı kitâbı getiren peygamberler de yalanlanmıştı.”⁵⁶⁶

Âyet-i kerimenin meâli şöyle de olabilir: “Seni yalanladıkları takdirde (bununla) senden önce açık deliller, hikmetli sayfalar ve aydınlatıcı kitap getiren (diğer) peygamberler de yalanlanmış olur.”

Bu âyette geçen “وَالزُّبُرِ” ve “وَالْكِتَابِ” kelimelerini İbn ‘Âmir tarafından “bâ” harf-i cerrini tekrar ederek okumuşlardır. Diğer kurrâ ise yukarıda yazıldığı gibi okumuşlardır.

⁵⁶¹ Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/455; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 1/136; Kâdî Abdülfettâh, *el-Büdûru'z-zâhira*, 70.

⁵⁶² Râzî, *Mefâtihu'l Ğayb*, 1212; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 4/88.

⁵⁶³ Kurtubî, *el-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'an*, 5/313; Neseî, *Medâriku't-tenzîl ve hakaiku't-te'vil*, 1/292; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 4/88.

⁵⁶⁴ İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-vecîz*, 1/508; Râzî, *Mefâtihu'l Ğayb*, 1212; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 4/99;

⁵⁶⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/1066-1068; Kurtubî, *el-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'an*, 5/313; Neseî, *Medâriku't-tenzîl ve hakaiku't-te'vil*, 1/292; Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhîd*, 3/63.

⁵⁶⁶ Âl-i İmrân 3/184.

Şamlıların mushafında bu âyet “وَبِالْزُبُرِ” ve “وَبِالْكِتَابِ” şeklinde yazılmıştır. Bu kırâate göre mâna; “sahifelerle ve nurlu kitaplarla (gelmiş)” şeklinde olmuştur.⁵⁶⁷

2.3.1.6. Farklı Bir Kelimenin Kullanımıyla İlgili Kırâat Farklılıkları

Arapça dil yapısı, bazen bir kelimedeki sadece hareke değişimi ile söz konusu kelimeyi farklı bir kelime yapmaya elverişlidir. Örneğin “لا يضر” ibaresindeki “يضر” kelimesini “يَضُرُّ” ve “يُضِرُّ” şekillerinde harekelediğimizde ilgili kelime birbirinden iki farklı kelime olabilmektedir. Al-i İmrân sûresinde bu türden üç âyette üç kelimedeki farklılık mevcuttur.

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْنَاكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ 1-

Anlamı kelime formu bölümünde verilen bu âyette geçen “لَمَا آتَيْنَاكُمْ”⁵⁶⁸ kelimesini Nâfi‘ ve Ebû Ca‘fer, “لَمَا آتَيْنَاكُمْ” şeklinde Hamza “لَمَا آتَيْنَاكُمْ” şeklinde okurken diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okur.⁵⁶⁹

Bu âyette geçen “لَمَا” ifadesini fethalı okuyanlara göre bu lââm’ın fethalı olmasının iki ihtimali vardır:

Bunlardan birincisi “لَمَا” kelimesindeki lââm, lââm-ı kasedir, ikincisi ise “لَمَا” kelimesindeki lââm, tekid ifade eden bir lââm-ı ibtidâdır. Her iki ihtimalde de lââmdan sonra gelen “mâ” ism-i mevsuldür. Bu yüzden ayetin anlamı, “Size verdiğim kitap ve hikmet gibi şeylere mutlak iman edip tasdik edecektiniz” şeklinde olmaktadır.⁵⁷⁰

⁵⁶⁷ Taberî, *Câmi ‘u’l-beyân*, 6/287; Kurtubî, *el-Câmi ‘li Ahkâmi ‘l-Kur‘ân*, 5/446; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi ‘l-Kirâati ‘l-Aşr*, 1/145; Beydâvî, *Envârü ‘t-Tenzil ve Esrârü ‘t-Te ‘vîl*, 2/52; Ebû Hayyân, *el-Bahrü ‘l-muhît*, 3/138-139.

⁵⁶⁸ Âl-i İmrân 3/81.

⁵⁶⁹ Âl-i İmrân 3/81; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi ‘l-Kirâati ‘l-Aşr*, 1/129; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi ‘l-beşer*, 1/450; İbn Zencele, *Huccetu ‘l-kirâat*, 168-169.

⁵⁷⁰ Taberî, *Câmi ‘u’l-beyân*, 5/536; Ömer en-Neseî, *et-Teysîr fi ‘t-Tefsîr*, 2/1086; İbn Atıyye, *el-Muharraru ‘l-vecîz*, 1/464; Beydâvî, *Envârü ‘t-Tenzil ve Esrârü ‘t-Te ‘vîl*, 2/25; Neseî, *Medâriku ‘t-tenzil ve hakaiku ‘t-te ‘vîl*, 1/269.

Bu âyette geçen “لَمَّا” ifadesini kesralı okuyanlara göre buradaki “lâm” illet (sebeup bildirme) harfidir. Buna göre sanki “Allah, onların misaklarını şunun için almıştır: Çünkü kendisine kitap ve hikmet verilenlere böyle bir lütfun tahsis edilmiş olması, diğer nebî ve Peygamberleri tasdik etmelerini gerektirir.”⁵⁷¹ denilmek istenmiştir.

2- /وَكَايْنٍ مِنْ نَبِيِّ قَاتَلَ مَعَهُ رَبِّيُونَ كَثِيرٌ- Nice peygamberler var ki, kendileriyle beraber birçok Allah dostu çarpıştı⁵⁷²

Âyette geçen “وَكَايْنٍ” kelimesini İbn Kesîr ve Ebû Ca’fer “وَكَايْنٍ” şeklinde okumuş olup Ebû Ca’fer aynı zamanda hemze de tûl ve kasr ile birlikte teshîl okumuştur.⁵⁷³

Her iki kırâat aynı anlama gelmektedir.

3- /وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ- “Eğer siz sabreder ve Allah’a karşı gelmekten imtina ederseniz, onların hileleri size hiçbir zarar vermez. Şüphesiz onların işlediklerini Allah kuşatmıştır.”⁵⁷⁴

Âyetteki “لَا يَضُرُّكُمْ” ifadesini, Nâfî‘ İbn Kesîr Ebû ‘Amr ve Ya‘kûb “لَا يَضُرُّكُمْ” şekline diğer kurrâ ise yukarıda geçtiği gibi okurlar.⁵⁷⁵

Âyette geçen “لَا يَضُرُّكُمْ” kırâatinde âyette geçen fiil “ضاره-يضره” olurken “لَا يَضُرُّكُمْ” fiil “ضَرَّ يَضُرُّ” olmaktadır. her iki kırâatte anlam değişmemektedir.

a) “لَا يَضُرُّكُمْ” kırâatine göre anlam; “zarar verdi, zarar vermek” şeklinde olur.

b) “لَا يَضُرُّكُمْ” kırâatine göre de anlam; “zarar vermek, sıkıntı vermek” şeklinde olur.

⁵⁷¹ Râzî, *Mefâtihu'l Gayb*, 6/434; Neseî, *Medâriku't-tenzil ve hakaiku't-te'vil*, 1/270.

⁵⁷² Âl-i İmrân 3/146.

⁵⁷³ Beydâvî, *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil*, 2/41; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/456; Pâluvî, *Zubdetu'l-irfân*, 43.

⁵⁷⁴ Âl-i İmrân 3/120.

⁵⁷⁵ Dâni, *et-Teyisîr fi'l-Kirâati's-Seb'a*, 327; Muhaysin, *el-Mühezzeb fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 1/134; İbn Nazım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, 255; Pâluvî, *Zubdetu'l-irfân*, 43.

Tablo 1. Âl-i İmrân Sûresinde Anlama Etki Eden Sahih Kırâat Farklılıkları

Sûre adı âyet no	Hafs ve Hafs gibi okuyanlar haricindeki kırâatlere göre okuyuş	Hafs ve Hafs gibi okuyanların kırâatlerine göre okuyuş
Âl-i İmrân 3/12	سَيُعْلَبُونَ وَيُحْشَرُونَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ ۗ وَبئسَ المهادُ	سَتُعْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ ۗ وَبئسَ المهادُ
Âl-i İmrân 3/13	وَأُخْرَىٰ كَافِرَةٌ تَرَوْنَهُمْ مِثْلَيْهِمْ رَأَىٰ الْعَيْنِ ۗ	وَأُخْرَىٰ كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُمْ مِثْلَيْهِمْ رَأَىٰ الْعَيْنِ ۗ
Âl-i İmrân 3/15	وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ ۗ	وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ ۗ
Âl-i İmrân 3/19	إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ ۗ	إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ ۗ
Âl-i İmrân 3/21	وَيَقَاتِلُونَ الَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ	وَيَقْتُلُونَ الَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ
Âl-i İmrân 3/23	يُدْعُونَ إِلَىٰ كِتَابِ اللَّهِ لِيُحْكَمَ بَيْنَهُمْ	يُدْعُونَ إِلَىٰ كِتَابِ اللَّهِ لِيُحْكَمَ بَيْنَهُمْ
Âl-i İmrân 3/27	مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ ۗ	مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ ۗ
Âl-i İmrân 3/28	إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقْيَةً ۗ	إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقْيَةً ۗ
Âl-i İmrân 3/30	وَاللَّهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ ۗ	وَاللَّهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ ۗ
Âl-i İmrân 3/36	وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْ	وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْ
Âl-i İmrân 3/37	وَكَفَلَهَا زَكَرِيَّا ۗ	وَكَفَلَهَا زَكَرِيَّا ۗ
Âl-i İmrân 3/37	كَلِمًا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا المِحْرَابِ ۗ	كَلِمًا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا المِحْرَابِ ۗ
Âl-i İmrân 3/38	هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُ	هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُ
Âl-i İmrân 3/39	فَنَادَاهُ الْمَلَأُكَّةُ	فَنَادَتْهُ الْمَلَأُكَّةُ
Âl-i İmrân 3/39	إِنَّ اللَّهَ يُشْرِكُ بِحَيِّ	إِنَّ اللَّهَ يُشْرِكُ بِحَيِّ
Âl-i İmrân 3/39	وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي المِحْرَابِ	وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي المِحْرَابِ
Âl-i İmrân 3/45	يَا مَرِيْمُ إِنَّ اللَّهَ يُشْرِكُ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ	يَا مَرِيْمُ إِنَّ اللَّهَ يُشْرِكُ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ
Âl-i İmrân 3/48	وَتُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ	وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ
Âl-i İmrân 3/49	قَدْ جِئْتَكُمْ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ ۗ إِنِّي أَلْخُلِقُ لَكُمْ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّائِرِ فَتَأْفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَائِرًا	قَدْ جِئْتُمْ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ ۗ إِنِّي أَلْخُلِقُ لَكُمْ مِنَ الطِّينِ الطَّائِرِ فَتَأْفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَائِرًا

	كَهَيْبَةَ الطَّيْرِ فَانْفُخْ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا	
Âl-i Imrân 3/49	وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ	وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ
Âl-i Imrân 3/57	وَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ	وَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ
Âl-i Imrân 3/62	إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ	إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ
Âl-i Imrân 3/73	أَأَنْ يُؤْتَىٰ أَحَدٌ مِّثْلَ مَا أُوتِيْتُمْ	أَأَنْ يُؤْتَىٰ أَحَدٌ مِّثْلَ مَا أُوتِيْتُمْ
Âl-i Imrân 3/78	لِتَحْسِبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ	لِتَحْسِبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ
Âl-i Imrân 3/79	بِمَا كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ الْكِتَابَ	بِمَا كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ الْكِتَابَ
Âl-i Imrân 3/80	وَلَا يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلَائِكَةَ	وَلَا يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلَائِكَةَ
Âl-i Imrân 3/81	وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْنَاكُمْ / لَمَا آتَيْنَاكُمْ	وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْنَاكُمْ
Âl-i Imrân 3/83	أَفَعَيَّرَ دِينَ اللَّهِ يَعْجُونَ وَلَهُ اسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ	أَفَعَيَّرَ دِينَ اللَّهِ يَعْجُونَ وَلَهُ اسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ
Âl-i Imrân 3/85	وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ	وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ
Âl-i Imrân 3/93	عَلَىٰ نَفْسِهِ مِنْ قَبْلِ أَنْ تُنزَلَ التَّوْرَةُ	عَلَىٰ نَفْسِهِ مِنْ قَبْلِ أَنْ تُنزَلَ التَّوْرَةُ
Âl-i Imrân 3/97	وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ	وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ
Âl-i Imrân 3/103	وَلَا تَفَرَّقُوا	وَلَا تَفَرَّقُوا
Âl-i Imrân 3/109	وَالَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ	وَالَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ
Âl-i Imrân 3/115	وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُ	وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُ

Âl-i Imrân 3/120	وَأَنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَأَيُّضِرُّكُمْ كَيْدُهُمْ	وَأَنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَأَيُّضِرُّكُمْ كَيْدُهُمْ
Âl-i Imrân 3/124	بِثَلَاثَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَأِئِكَةِ مُنَزَّلِينَ ۝	بِثَلَاثَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَأِئِكَةِ مُنَزَّلِينَ ۝
Âl-i Imrân 3/125	بِخَمْسَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَأِئِكَةِ مُسَوِّمِينَ	بِخَمْسَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَأِئِكَةِ مُسَوِّمِينَ
Âl-i Imrân 3/130	لَا تَأْكُلُوا الرِّبَّاءَ وَأَضْعَافًا مُضَاعَفَةً ۝	لَا تَأْكُلُوا الرِّبَّاءَ وَأَضْعَافًا مُضَاعَفَةً ۝
Âl-i Imrân 3/133	وَسَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ	وَسَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ
Âl-i Imrân 3/140	إِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ	إِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ
Âl-i Imrân 3/146	وَكَأَيِّنْ مِنْ نَبِيٍّ قُتِلَ مَعَهُ رِيثُونَ	وَكَأَيِّنْ مِنْ نَبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ رِيثُونَ كَثِيرٌ
Âl-i Imrân 3/150	وَهُوَ خَيْرُ النَّاصِرِينَ	وَهُوَ خَيْرُ النَّاصِرِينَ
Âl-i Imrân 3/151	الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَا أَشْرَكُوا بِاللَّهِ	الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَا أَشْرَكُوا بِاللَّهِ
Âl-i Imrân 3/154	تَعْشَىٰ طَائِفَةٌ مِنْكُمْ ۖ وَطَائِفَةٌ قَدْ أَهْمَتْهُمْ	يَعْشَىٰ طَائِفَةٌ مِنْكُمْ ۖ وَطَائِفَةٌ قَدْ أَهْمَتْهُمْ
Âl-i Imrân 3/154	قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ ۝	قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ ۝
Âl-i Imrân 3/154	قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ	قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ
Âl-i Imrân 3/156	وَاللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ صَبِيرٌ	وَاللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ صَبِيرٌ
Âl-i Imrân 3/157	أَوْ مِتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ	أَوْ مِتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ
Âl-i Imrân 3/161	وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغْلَىٰ	وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغْلَىٰ

Âl-i Imrân 3/168	وَقَعَدُوا لَوْ أَطَاعُونَا مَا قُتِلُوا ۗ	وَقَعَدُوا لَوْ أَطَاعُونَا مَا قُتِلُوا
Âl-i Imrân 3/169	وَلَا تَحْسِبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا ۗ	وَلَا تَحْسِبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا ۗ
Âl-i Imrân 3/170	أَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ۗ	أَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ۗ
Âl-i Imrân 3/171	وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ	وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ
Âl-i Imrân 3/174	وَاتَّبِعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ ۗ	وَاتَّبِعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ ۗ
Âl-i Imrân 3/176	وَلَا يُحْزِنُكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ ۗ	وَلَا يُحْزِنُكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ ۗ
Âl-i Imrân 3/178	وَلَا يَحْسِبَنَّ/ وَلَا تَحْسِبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَمْمًا	وَلَا يَحْسِبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَمْمًا
Âl-i Imrân 3/179	حَتَّى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ ۗ	حَتَّى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ ۗ
Âl-i Imrân 3/180	وَلَا تَحْسِبَنَّ/ وَلَا يَحْسِبَنَّ الَّذِينَ يَيَّخُلُونَ	وَلَا يَحْسِبَنَّ الَّذِينَ يَيَّخُلُونَ
Âl-i Imrân 3/180	وَاللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ	وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ
Âl-i Imrân 3/181	سَيُكْتَبُ مَا قَالُوا وَقَتْلُهُمُ النَّبِيَّاءَ ۗ بِعَيْرِ حَقٍّ ۗ وَيَقُولُ ذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ	سَيُكْتَبُ مَا قَالُوا وَقَتْلُهُمُ النَّبِيَّاءَ ۗ بِعَيْرِ حَقٍّ ۗ وَيَقُولُ ذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ
Âl-i Imrân 3/184	جَاءُوا بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ الْمُنِيرِ	جَاءُوا بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ الْمُنِيرِ
Âl-i Imrân 3/187	وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنَهُ لِلنَّاسِ وَلَا يَكْفُرُونَ ۗ	وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنَهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْفُرُونَ ۗ

Âl-i İmrân 3/188	لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ لَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ لَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ	لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ
Âl-i İmrân 3/188	فَلَا تَحْسَبْنَهُمْ بِمَفَازَةٍ فَلَا تَحْسَبْنَهُمْ بِمَفَازَةٍ	فَلَا تَحْسَبْنَهُمْ بِمَفَازَةٍ
Âl-i İmrân 3/195	وَأُودُوا فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُوا وَقَاتَلُوا	وَأُودُوا فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُوا وَقَاتَلُوا
Âl-i İmrân 3/196	لَا يَغُرَّتْكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ	لَا يَغُرَّتْكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ
Âl-i İmrân 3/198	لَكِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ	لَكِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ

a) “نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ” okuyanlara göre “O, sana kitab’ı hak olarak indirdi.”

mânasına gelmektedir. Sahih kırâate göre fâil Allah, mef’ûl ise kitaptır.⁵⁸¹

b) “نَزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابُ” okuyanlara göre “Kitap sana hak olarak indi.” mânasına

gelmektedir. Şâz kırâate göre fâil kitaptır.⁵⁸² Her iki kırâattin içerdiği mâna aynı doğrultudadır.

وَلَا تُؤْمِنُوا إِلَّا لِمَنْ تَبِعَ دِينَكُمْ قُلْ إِنَّ الْهُدَىٰ هُدَىٰ اللَّهِ أَن يُؤْتَىٰ أَحَدٌ مِّثْلَ مَا أُوتِيْتُمْ أَوْ 3-

اِيْحَاحُؤْكُمْ عِنْدَ رَبِّكُمْ / Sizin dininize tabi olandan başkasına inanmayın” (dediler). Deki:

“Şüphesiz hidayet, Allah’ın hidayetidir. Birine, size verilenin benzerinin verilmesinden veya Rabbinizin huzurunda aleyhinize deliller getireceklerinden ötürü mü (böyle söylüyorsunuz)?” De ki: “Lütuf Allah’ın elindedir. Onu dilediğine verir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.”⁵⁸³

Âyette geçen “أَن يُؤْتَىٰ” kelimesini A’meş “إِن يُؤْتَىٰ” şeklinde yani “hemze” harfini

kesra hareke ile okurken diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okur.⁵⁸⁴

a) “أَن يُؤْتَىٰ” kırâatine göre mâna “Başka bir nedenle değil, sırf herhangi birine

size verilenin bir benzeri verilmiş olduğundan bunları söylüyor ve ondan yüz çeviriyorsunuz!” anlamındadır. Yani “Sizi bu söylediklerinizi söylemeye sevk eden, ‘Herhangi birine size verilen ilim ve kitabın bir benzeri verildi.’ diye beslediğiniz kıskançlık ve hasettir.”⁵⁸⁵

“إِن يُؤْتَىٰ” kırâatine göre Ehl-i kitabın sözü ile ilişkili olup mâna şöyledir. “Ancak

kendi dininize tâbi olan kimselere iman ediniz ve onlara deyiniz ki; hiç kimseye size verilenin bir benzeri verilmiş değildir ki Rabbinizin katında size delil olarak gösterebilsin, yani kimseye size verilenin bir benzeri verilmemiştir, dolayısıyla kimse

⁵⁸¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 5/183; Ömer en-Nesefî, *et-Teyşîr fi't-Teyşîr*. çev. Muhammed Coşkun, 2/664, 389; Kurtubî, *el-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 5/10; es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 1/184;

⁵⁸² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/872; İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-veciz*, 1/397; Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhîr*, 2/392.

⁵⁸³ Âl-i İmrân 3/73.

⁵⁸⁴ Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/448.

⁵⁸⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 5/500; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/970.

Rabbimizin katında size delil getiremez.”⁵⁸⁶ “إِنْ يُؤْتَىٰ” kırâati nefyi (olumsuzluk) ifade eder.⁵⁸⁷

4- “Yoksa /أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمِ الصَّابِرِينَ”⁵⁸⁸ siz; Allah, içinizden cihad edenleri (sınayıp) ayırt etmeden ve yine sabredenleri (sınayıp) ayırt etmeden cennete gireceğinizi mi sandınız.?”⁵⁸⁸

Âyette geçen “وَيَعْلَمِ الصَّابِرِينَ” kelimesini Hasenü’l-Basrî “وَيَعْلَمِ الصَّابِرِينَ” şeklinde yani “mîm” harfini cezm ile okurken diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okur.⁵⁸⁹

a) “وَيَعْلَمِ الصَّابِرِينَ” kırâatinde başına bir “أَنْ” takdir edilerek nasb okunmaktadır.⁵⁹⁰ “Yoksa Allah içinizden cihad edenleri ve sabredenleri belirtmeden cennete girivereceğinizi mi sandınız.!” mânasına gelmektedir.

b) “وَيَعْلَمِ الصَّابِرِينَ” kırâatinde ise “وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ” ifadesine atfederek cezm üzere okunmuştur.⁵⁹¹ Vâv, vâv’ı maiyyet için alınırsa mâna şöyle olur; “Allah, içinizden cihad edenleri sabredenlerle birlikte ayırt etmeden cennete gireceğinizi mi sandınız.” şeklinde olur.

5- وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا -
“Onların sözleri ancak, ‘Rabbimiz! Bizim günahlarımızı ve işimizdeki taşkınlıklarımızı bağışla ve (yolunda) ayaklarımızı sağlam tut. Kâfir topluma karşı bize yardım et.’ demekten ibaretti.”⁵⁹²

Âyette geçen “وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ” kelimesini Hasenü’l-Basrî “وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ” şeklinde okurken diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okur.⁵⁹³

⁵⁸⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/1050; İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-vecîz*, 1/456.

⁵⁸⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/973; Kurtubî, *el-Câmi’li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 5/174; Beydâvî, *Envârü’t-Tenzîl ve Esrârü’t-Te’vîl*, 2/24;

⁵⁸⁸ Âl-i İmrân 3/142.

⁵⁸⁹ Dimyâtî, *İthâfu fudalâi’l-beşer*, 1/455.

⁵⁹⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/1081; İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-vecîz*, 1/515; Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 7/90.

⁵⁹¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/1081; İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-vecîz*, 1/515; Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 7/90; Ebû Hayyân, *el-Bahrü’l-muhîd*, 3/73.

⁵⁹² Âl-i İmrân 3/147.

⁵⁹³ Dimyâtî, *İthâfu fudalâi’l-beşer*, 1/457.

a) “وَمَا كَانَ قَوْلُهُمْ” kırâatinde “كَانَ” kelimesinin mukaddem haberidir. İsmi ise “إِلَّا أَنْ قَالُوا” diye devam eden müfret te’vilidir. Buna göre onların söyledikleri söz, sadece “*Rabbimiz, günahlarımızı bağışla...*” demekten ibarettir.

b) “وَمَا كَانَ قَوْلُهُمْ” kırâatinde “قَوْلُهُمْ” kelimesi “كَانَ” kelimesinin. İsmi olup “إِلَّا أَنْ قَالُوا” diye devam eden müfret te’vîli ise haberidir. Buna göre mâna “Rabbimiz: günahlarımızı bağışla, demekten başka bir söz söylemiyorlardı.” şeklinde olmaktadır.⁵⁹⁴

2.3.2.2. Kelime Formu İle İlgili Kırâat Farklılıkları

a) Bab değişikliği

Bu bölümde sülasi mücerred ve sülasi mezid diye adlandırılan bab değişikliklerinden kaynaklanan kırâat farklılıkları ve analama atkisinin olup olmadığı incelenecektir. Bu sûrede bu türden dört âyette beş kelimedeki farklılık bulunmaktadır.

نَزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنْزَلَ التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ -1

Anlamı i‘rab ile ilgili bölümde verilen 3. âyette “نَزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ” geçen “نَزَلَ” kelimesini Ebü'l-Abbas el-Muttavvî “نَزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابُ” şeklinde okurken diğer kurrâ yukarıda geçtiği şekliyle okur.⁵⁹⁵

c) “نَزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ” okuyanlara göre “*O, sana kitab'ı hak olarak indirdi.*” mânasına gelmektedir. Sahih kırâate göre fâil Allah, mef'ûl ise kitaptır.⁵⁹⁶

d) “نَزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابُ” okuyanlara göre “*Kitap sana hak olarak indi.*” mânasına gelmektedir. Şâz kırâate göre fâil kitaptır.⁵⁹⁷ Her iki kırâattin içerdiği mâna aynı doğrultudadır.

⁵⁹⁴ İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-vecîz*, 1/526; Kurtubî, *el-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'an*, 5/354-355.

⁵⁹⁵ Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/435.

⁵⁹⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 5/183; Ömer en-Nesefî, *et-Teyisîr fi't-Teyisîr*. çev. Muhammed Coşkun, 2/664, 389; Kurtubî, *el-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'an*, 5/10; es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 1/184;

⁵⁹⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/872; İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-vecîz*, 1/397; Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhîr*, 2/392.

2- *“Onlar size eziyetten başka bir zarar veremezler. Eğer sizinle savaşmaya kalkışsalar, size arkalarını dönüp kaçarlar. Sonra onlara yardım da edilmez”*

başka bir zarar veremezler. Eğer sizinle savaşmaya kalkışsalar, size arkalarını dönüp kaçarlar. Sonra onlara yardım da edilmez”.

Âyette geçen “لَنْ يَضُرُّوكُمْ” kelimesini Ebü'l-Abbas el-Muttavîi “لَنْ يَضُرُّوكُمْ” şeklinde okurken diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okur. Her iki kırâat anlam bakımından aynıdır.

3- *وَكَايِنٍ مِّن نَّبِيٍّ قُتِلَ مَعَهُ رَيْبُونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا*

“Nice peygamberler var ki, kendileriyle beraber birçok Allah dostu çarpıştı da bunlar Allah yolunda başlarına gelenlerden yılmadılar, zaafa düşmediler, boyun eğmediler. Allah, sabredenleri sever.”⁵⁹⁸

Âyette geçen “وَكَايِنٍ” kelimesini İbn Muhaysın “وَكَايِنٍ” şeklinde Hasenü'l-Basrî “وَكَايِنٍ” ve “فَمَا وَهَنُوا” kelimelerini “رَيْبُونَ” ve “فَمَا وَهَنُوا” şeklinde okurken diğer kurrâ âyette yazıldığı gibi okur.⁵⁹⁹

4- *إِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلُونَ عَلَىٰ أَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي أُخْرَىٰكُمْ فَأَنْتُمْ غَمًّا بَعِمٌ لِّكَيْلًا*

“Peygamber, arkanızdan sizi çağırırken siz durmadan dağa yukarı kaçıyor, hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz. Bundan dolayı Allah, size keder üstüne keder verdi ki, (bu durumlara alışasınız ve daha sonra) elinizden gidene ve başınıza gelene üzülmeyesiniz. Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.”⁶⁰⁰

Âyette geçen “إِذْ تُصْعِدُونَ” ve “وَلَا تَلُونَ” kelimelerini Hasenü'l-Basrî “إِذْ تُصْعِدُونَ” ve “وَلَا يَلُونَ” şeklinde İbn Muhaysın ise “إِذْ يَصْعَدُونَ” ve “وَلَا يَلُونَ” şeklinde okurken diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okur.⁶⁰¹

⁵⁹⁸ Âl-i İmrân 3/146.

⁵⁹⁹ Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/456, 457.

⁶⁰⁰ Âl-i İmrân 3/153.

⁶⁰¹ Kastallâni, *Letâifü'l-işârât*, 4/1765; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/458;

a) “إِذْ تُصْعِدُونَ” kırâatine göre mâna “Yukarı doğru (dağa doğru) kaçışıyordunuz.”⁶⁰² mânasında “Sizler düz arazide veya yukarıdan aşağıya doğru koşuyordunuz.” anlamına gelmektedir. Uhut savaşında müminler düz vadilere ve aşağılara doğru koştuklarından bu kırâat şeklinin daha isabetli olduğunu söylenmiştir.⁶⁰³

b) “وَلَا تُلُونُ” kırâatine göre ise mâna “Siz dağda yukarı doğru çıkıyordunuz.”⁶⁰⁴ anlamında “O zaman sizler, yukarılara doğru tırmanıyordunuz.” mânasına gelmektedir. Bu kırâati tercih edenler uhut savaşında müminlerin mağlubiyetten sonra dağa yukarı kaçtıkları söylemlerine binaen tercih etmişlerdir.⁶⁰⁵

c) “إِذْ يَصْعَدُونَ” kırâatine göre mâna “Hani onlar yukarı doğru kaçıyorlar, hiç kimseye bakmadan (kaçıp dağa) tırmanıyorlardı.”⁶⁰⁶

Ebû Hâtim Muhammed b. İdrîs b. Münzir er-Râzî (ö. 277/890) “أَصْعَدْتُ” ileri doğru yürüdüm, demektir. “صَعَدْتُ” ise dağ yahut başka bir yere doğru çıkmak mânasında kullanılmaktadır.⁶⁰⁷ Ebû Tâlib el-Mufaddal b. Seleme b. ‘Âsım el-Lugavî en-Nahvî el-Kûfî (ö. 290/903) derki; “صَعَدَ, أَصْعَدَ, صَعَدْتُ” hepsi aynı anlamda kullanılmaktadır.⁶⁰⁸

b) Siga değişikliği

Bu bölümde malum ve meçhul diye bilinen siga değişikliğiyle ilgili kırâat farklılıkları analiz edilecektir. Bir âyette bir kelimedeki farklılık tesbit edilmiştir.

أَزِينِ لِلنَّاسِ حُبَّ الشَّهَوَاتِ / *Nefsini şiddetle arzuladığı şeyler insana süslü gösterildi.*⁶⁰⁹

⁶⁰² İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-vecîz*, 1/525-526; Kurtubî, *el-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 5/365.

⁶⁰³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 6/145; Nesefî, *Medâriku't-tenzîl ve hakaiku't-te'vîl*, 1/301.

⁶⁰⁴ Kurtubî, *el-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 5/365.

⁶⁰⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 6/146;

⁶⁰⁶ İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-vecîz*, 1/526; Kurtubî, *el-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 5/365.

⁶⁰⁷ Kurtubî, *el-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 5/366;

⁶⁰⁸ Kurtubî, *el-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 5/367; Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhît*, 3/87.

⁶⁰⁹ Âl-i İmrân 3/14.

A'meş âyette geçen “زَيْنَ” kelimesini “زَيْنَ” şeklinde “حُبُّ الشَّهَوَاتِ” kelimesini de “حُبُّ الشَّهَوَاتِ” nasb olarak okurken diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okur.⁶¹⁰

a) “زَيْنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ” kırâatine göre mâna “Şehvetli şeyler insanlara cazip gösterilmiştir.” şeklinde olmaktadır.⁶¹¹ Bu kırâatte câzip gösterenin kim olduğu açıkça beyan edilmemiştir. Fiil meçhul kipinde verilmiş olup fâili gizlenmiştir. Müfessirler tarafından fâilin Allah olduğu beyan edilmiştir. Bunun hikmeti ise “Kötülüklerin Allah (cc)’a izâfe edilmemesi” olduğu şeklinde izah edilmiştir. Burada gizli olan fâilin şeytan olabileceği de bazı müfessirler tarafından dile getirilmiştir.⁶¹²

b) “زَيْنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ” kırâatine göre ise mâna “Şehvetli şeyleri insanlara cazip göstermiştir.” şeklinde olmaktadır.

Şâz kırâatte malum fiil, sahih kırâatte ise meçhul fiil olarak gelmiştir. Her iki kırâat süsleyenin Allah olduğunu göstermekte olmakla beraber Hasenü'l-Basrî'nin “Vallahi onu insanlara şeytan süslemiştir, çünkü biz yaratıcısı tarafından bunlardan daha çok kınanan bir şey bilmiyoruz.” ifadesinden haram olan şeylerin süsleyeninin şeytan olduğu görüşünü savunmaktadır.⁶¹³

2.3.2.3. Kelime Türü İle İlgili Kırâat Farklılıkları

Kelime türü ile ilgili farklılık bu sûrede bir âyette bir kelime olarak tespit edilmiştir.

إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلَاثَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُنَزَّلِينَ / *Hani sen mü'minlere, 'Rabbinizin, indirilmiş üç bin melek ile yardım etmesi size yetmez mi?' diyordun.*⁶¹⁴

⁶¹⁰ Dimyâtî, *İthâfu fudalâi 'l-beşer*, 1/43.

⁶¹¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/887; İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-vecîz*, 1/408; Ömer en-Nesefî, *et-Teysîr fi't-Tefsîr*. çev. Muhammed Coşkun, 2/876.

⁶¹² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/887; İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-vecîz*, 1/203-408; Râzî, *Mefâtihu'l Ğayb*, 6/190;

⁶¹³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/887; Râzî, *Mefâtihu'l Ğayb*, 6/190; Ömer en-Nesefî, *et-Teysîr fi't-Tefsîr*, 2/876.

⁶¹⁴ Âl-i İmrân 3/124.

Âyette geçen “بِثَلَاثَةِ آَلَفٍ” kelimesini Hasenü'l-Basrî “مُنزَلِينَ” şeklinde

kelimesini de “مُنزَلِينَ” şeklinde okurken diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okur.⁶¹⁵

Her iki kırâat aynı anlama gelmekte olup iki farklı kullanım olduğu anlaşılmaktadır.

a) “مُنزَلِينَ” kırâatine göre ismi mef'ûl olup “İndirilmiş üç bin melek” mânasına gelmektedir.⁶¹⁶

b) “مُنزَلِينَ” kırâatine göre ise ismi fâil olup “Yardım indiren üç bin melek” mânasına yani “Rabbimizin, indirmiş olduğu üç bin melek ile yardım etmesi size yetmez mi? diyordun”⁶¹⁷ anlamındadır.

2.3.2.4. Hareke ve Noktalama İle İlgili Kırâat Farklılıkları

a) Kip değişikliği/Noktalama değişikliği

Burada i'rabta kip değişikliği adıyla anılan ğaib, muhatab, mütekellim, müzekker, müennes gibi kırâat farklılıkları incelenecektir. Harekleme ve noktalama ile ilgili farklılık bu sûrede üç âyette beş kelime olarak tespit edilmiştir.

1- *إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ* / Çünkü Allah onların işlediklerini kuşatmıştır.⁶¹⁸

Âyette geçen “بِمَا يَعْمَلُونَ” kelimesini Hasenü'l-Basrî ve Ebü'l-Abbas el-Muttavviî “بِمَا تَعْمَلُونَ” şeklinde okurken diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okur.⁶¹⁹

a) “بِمَا تَعْمَلُونَ” kırâatine göre mâna “yaptıklarınızı” yani sabır, takva ve diğerlerini “Allah elbette tam anlamıyla bilmektedir.” dolayısıyla size layık olduğunuz muameleyi yapacaktır.

⁶¹⁵ Dimyâtî, *İthâfu fudalâi 'l-beşer*, 1/454.

⁶¹⁶ İbn Atiyye, *el-Muharraru 'l-vecîz*, 1/504; Ebû Hayyân, *el-Bahrü 'l-muhîd*, 3/45.

⁶¹⁷ İbn Atiyye, *el-Muharraru 'l-vecîz*, 1/504; Kurtubî, *el-Câmi 'li Ahkâmi 'l-Kur'ân*, 5/300; Ebû Hayyân, *el-Bahrü 'l-muhîd*, 3/45.

⁶¹⁸ Âl-i İmrân 3/120.

⁶¹⁹ Dimyâtî, *İthâfu fudalâi 'l-beşer*, 1/453.

b) “بِمَا يَعْمَلُونَ” kırâatine göre ise mâna “Allah onların size düşmanlık ederken yaptıklarını çok iyi bilmektedir; buna karşılık onları cezalandıracaktır.!” şeklinde olur.⁶²⁰

“Tâ” ile okunursa fâil muhatab olup, müslümanlar kastedilir, “yâ” ile olursa fâil ğaibtir, yani kâfirler kastedilmektedir.

Kim/وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الْآخِرَةِ نُؤْتِهِ مِنْهَا وَسَجَّزِي الشَّاكِرِينَ 2-

*dünya menfaatini isterse, kendisine ondan veririz. Kim de ahiret mükâfatını isterse, ona da ondan veririz. Biz şükredenleri mükâfatlandıracağız.*⁶²¹

Âyette geçen “نُؤْتِهِ” kelimelerini ve “وَسَجَّزِي” kelimesini Ebü'l-Abbas el-Muttavvîi “وَسَجَّزِي ve يُؤْتِهِ” şeklinde okurken diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okur.⁶²²

a) “نُؤْتِهِ” ve “وَسَجَّزِي” kırâatine göre mâna “kim dünyevi bir karşılık isterse, kendisine ondan veririz; kim de Âhiret sevabını isterse ona da bundan veririz. Şükredenleri elbette yakında ödüllendireceğiz.”⁶²³ şeklinde olmaktadır.

b) “وَسَجَّزِي ve يُؤْتِهِ” kırâatine göre mâna “Kim dünyevi bir karşılık isterse, kendisine Allah ondan verecektir; kim de Âhiret sevabını isterse ona da bundan Allah verecektir. Şükredenleri elbette Allah ödüllendirecektir.”⁶²⁴ şeklindedir.

Sahih kırâatte fâil, nefsi mütekellim maal ğayr (biz) formunda verilmişken şâz kırâatte fiili muzâri, müfred formunda verilmiştir.

Allah; “سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتَلَهُمُ الْأَنْبِيَاءُ بِغَيْرِ حَقٍّ وَتَقُولُ ذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ 3-

*Allah fakirdir, biz zenginiz.” diyenlerin sözünü elbette duydu. Onların dediklerini ve haksız yere peygamberleri öldürmelerini yazacağız ve “Tadın yangın azabını!” diyeceğiz.*⁶²⁵

⁶²⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/1050; Râzî, *Mefâtihu'l Ğayb*, 7/34. Beydâvî, *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil*, 2/36.

⁶²¹ Âl-i İmrân 3/145.

⁶²² Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/455, 456.

⁶²³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 6/108; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/1088; Ebü Hayyân, *el-Bahrü'l-muhît*, 3/76.

⁶²⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/1088; İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-vecîz*, 1/518.

⁶²⁵ Âl-i İmrân 3/181.

Âyette geçen “سَنَكْتُبُ” ve “وَنَقُولُ” kelimelerini Ebü'l-Abbas el-Muttavvîf “سَيَكْتُبُ” ve “وَيَقُولُ” şeklinde okurken diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okur.⁶²⁶

a) “سَنَكْتُبُ” ve “وَنَقُولُ” kırâatine göre mâna “Onların dediklerini ve haksız yere peygamberleri öldürmelerini yazacağız ve ‘Tadın yangın azabını!’ diyeceğiz.” şeklinde olur.⁶²⁷

b) “سَيَكْتُبُ” ve “وَيَقُولُ” kırâatine göre mâna “Onların dediklerini ve haksız yere peygamberleri öldürmelerini yazacak ve ‘Tadın yangın azabını!’ diyecek.”⁶²⁸

Sahih kırâatte fâil nefis-i mütakellim maal ğayr formunda verilmişken şâz kırâatte fiili muzâri formunda verilmiştir.

b) Hareke değişikliği

Takriben on dört âyette on altı kelimedede kırâat farklılığı mevcuttur.

1- وَأَنْزَلَ التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ - O, daha önce Tevrat'ı ve İncil'i insanlar için birer hidayet olarak indirmişti.⁶²⁹

Âyette geçen ve bundan sonra gelen bütün “وَالْإِنْجِيلَ” kelimelerini Hasenü'l-Basrî “وَالْأَنْجِيلَ” şeklinde, hemzeyi fethalı okurken diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okur.⁶³⁰ Tevrât ve İncil a'cemî (arapça olmayan) iki isimdir. Hasenü'l-Basrî kırâati de buna delalet etmektedir. Çünkü hemzenin fethasıyla “أَفْعِيلَ” kalıbı arapçanın vezinleri arasında yer almaz. Sahih kırâat ile şâz kırâat aynı mânaya gelmektedir.⁶³¹

2- رَبَّنَا إِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَّا رَيْبَ فِيهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِعَادَ - Rabbimiz! Şüphesiz sen, hakkında şüphe olmayan bir günde insanları toplayacaksın. Şüphesiz Allah va'dinden dönmez.⁶³²

⁶²⁶ Dimyâtî, *İthâfu fudalâi 'l-beşer*, 1/464.

⁶²⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/1153;

⁶²⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/1153;

⁶²⁹ Âl-i İmrân 3/3.

⁶³⁰ Kastallânî, *Letâifü'l-işârât*, 4/1730; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi 'l-beşer*, 1/435.

⁶³¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/873; İbn Atıyye, *el-Muharraru 'l-vecîz*, 1/399; Râzî, *Mefâtihu 'l Ğayb*, 6/130; Ebû Hayyân, *el-Bahrü 'l-muhît*, 2/404.

⁶³² Âl-i İmrân 3/9.

Âyette geçen “جَامِعُ النَّاسِ” kelimelerini Hasenü'l-Basrî “جَامِعُ النَّاسِ” tenvinli ve nasb ile okurken diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okur.⁶³³

a) “جَامِعُ النَّاسِ” okuyanlara göre “Şüphesiz sen insanları toplayansın.” mânasına gelmektedir.”

b) “جَامِعُ النَّاسِ” okuyanlara göre ise “Şüphesiz sen insanları toplayacak olansın.” mânasına gelmekte olup sahih kırâat ile şâz kırâat arasında mâna yönünden tefsirlerde farklılığa değinilmemiştir.⁶³⁴

3- / شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ -
*Allah, melekler ve ilim sahipleri, ondan başka ilâh olmadığına adaletle şahitlik ettiler. O'ndan başka ilâh yoktur.*⁶³⁵

Âyette geçen “شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ” kelimesini Hasenü'l-Basrî “شَهِدَ اللَّهُ إِنَّهُ” şeklinde yani hemzeyi kesra hareke ile okurken diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okur.⁶³⁶

a) “شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ” kırâatine göre mâna “Allah kendinden başka ilah olmadığına şahitlik eder.”

b) “شَهِدَ اللَّهُ إِنَّهُ” kırâatine göre ise mâna “Allah kendi katındaki dinin islam dini olduğuna şahitlik eder.” şeklinde olur ki bu durumda “إِنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ” “kendinden başka Allah yoktur.” Cümlesi bir ara cümle olmuş olur. Yani sahih kırâatten farklı olarak kendinden başka ilah olmadığına şahitlik etmemiş olur. Allah'ın şahitliği; Allah katındaki dinin islam olduğudur.⁶³⁷

⁶³³ Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/436.

⁶³⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/879; Ömer en-Nesefî, *et-Teyşîr fi't-Tefsîr*. 2/863; Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhîr*, 2/404.

⁶³⁵ Âl-i İmrân 3/18.

⁶³⁶ Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/439.

⁶³⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 5/276-280; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/895; İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-vecîz*, 1/412-413; Râzî, *Mefâtihu'l Ğayb*, 6/207; Kurtubî, *el-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 5/66.

4- ذُرِّيَّةٌ بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

*birer nesil olarak seçip âlemlere üstün kıldı. Allah, her şeyi hakkıyla işiten, hakkıyla bilendir.*⁶³⁸

Âyette geçen “ذُرِّيَّةٌ” kelimesini Ebü'l-Abbas el-Muttavviî “ذُرِّيَّةٌ” şeklinde yani

“zê” harfini kesra hareke ile okurken diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okur.⁶³⁹

Her iki kırâat anlam bakımından aynıdır.

5- قَالَ رَبِّ اِنِّي اِيكُون لِي غُلْمٌ وَقَدْ بَلَغَنِي الْكِبَرُ وَاْمْرَأَتِي عَاقِرٌ

*Bana ihtiyarlık gelip çatmış iken ve karım da kısır iken benim nasıl çocuğum olabilir? dedi.*⁶⁴⁰

Âyette geçen “وَقَدْ بَلَغَنِي الْكِبَرُ” kelimesini Ebü'l-Abbas el-Muttavviî ve İbn

Muhaysin “وَقَدْ بَلَغَنِي الْكِبَرُ” şeklinde yani “yâ” harfini iskan ile okurken diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okur.⁶⁴¹ Her iki kırâat anlam bakımından aynıdır.

6- اِقَالَ اءَايُنْكَ اَلَا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلَاثَةَ اَيَّامٍ اِلَّا رَمَزًا

*“Zekeriyâ, ‘Rabbim! (çocuğum olacağına dair) bana bir alâmet ver.’ dedi. Allah da şöyle dedi: “Senin için alâmet, insanlarla üç gün konuşamaman, ancak işaretleşebilmendir.”*⁶⁴²

Âyette geçen “اِلَّا رَمَزًا” kelimesini Ebü'l-Abbas el-Muttavviî “اِلَّا رَمَزًا” şeklinde

yani “mîm” harfini fetha hareke ile okurken diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okur.⁶⁴³

a) “اِلَّا رَمَزًا” kırâatine göre “Hz. Zekeriyâ’nın üç gün boyunca insanlarla

*konuşamaması...” anlamına gelmektedir.*⁶⁴⁴

⁶³⁸ Âl-i İmrân 3/34.

⁶³⁹ İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-vecîz*, 1/423; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/385, 441; Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhîd*, 2/404.

⁶⁴⁰ Âl-i İmrân 3/40.

⁶⁴¹ Kastallânî, *Letâifü'l-işârât*, 4/1828; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/444.

⁶⁴² Âl-i İmrân 3/41.

⁶⁴³ Kastallânî, *Letâifü'l-işârât*, 4/1729; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/444.

⁶⁴⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 5/253; Ömer en-Nesefî, *et-Tefsîr fi't-Tefsîr*. çev. Muhammed Coşkun, 2/977; Kurtubî, *el-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 5/123.

b) “إِلَّا رَمَزًا” kırâatine göre ise mâna “*Hem Zekeriyâ’nın hem de karşısındaki insanların sadece remizlerle (işaretle) konuşması...*” anlamına gelmektedir.⁶⁴⁵

Sahih kırâat ile sadece Hz. Zekeriyâ’nın insanlarla konuşamaması anlaşılırken, şâz kırâat ile karşılıklı konuşamama yani sağır ve dilsizlerin birbirleriyle karşılıklı işaretle konuştukları gibi konuşma anlamı ortaya çıkmaktadır.

وَمِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ إِنْ تَأْمَنَهُ بِقِنطَارٍ يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ إِنْ تَأْمَنَهُ بِدِينَارٍ لَّا يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ إِلَّا 7-

مَا دُمتَ عَلَيْهِ قَائِمًا / “*Kitap ehlinde öylesi vardır ki, ona yüklerle mal emanet etsen, onu sana (tam olarak) iade eder. Fakat onlardan öylesi de vardır ki, ona bir dinar emanet etsen, tepesine dikilmedikçe onu sana iade etmez.*”⁶⁴⁶

Âyette geçen “إِلَّا مَا دُمتَ” kelimesini Ebü'l-Abbas el-Muttavvîi “إِلَّا مَا دُمتَ” şeklinde yani “dâl” harfini kesra hareke ile okurken diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okur.⁶⁴⁷

Her iki kırâat anlam bakımından aynıdır. Sadece lügat bakımından farklılık vardır.⁶⁴⁸

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَرًا فَلَن يُقْبَلَ مِنْ أَحَدِهِمْ مِلءُ الْأَرْضِ ذَهَبًا وَلَوِ افْتَدَىٰ بِهِ 8-

“*Şüphesiz inkâr edip kâfir olarak ölenler var ya, dünya dolusu altını fidye verseler bile bu, hiçbirisinden asla kabul edilmeyecektir.*”⁶⁴⁹

Âyette geçen “وَلَوِ افْتَدَىٰ بِهِ” kelimesini Ebü'l-Abbas el-Muttavvîi “وَلَوِ افْتَدَىٰ بِهِ” şeklinde yani “vâv” harfini damme hareke ile okurken diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okur.⁶⁵⁰ Her iki kırâat anlam bakımından aynıdır.

⁶⁴⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 2/253; İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-vecîz*, 1/432; Beydâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, 2/7; Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhît*, 2/404.

⁶⁴⁶ Âl-i İmrân 3/75.

⁶⁴⁷ Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/449.

⁶⁴⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/972; İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-vecîz*, 1/457.

⁶⁴⁹ Âl-i İmrân 3/91.

⁶⁵⁰ Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/451.

بَلَىٰ إِن تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُم مِّن فَوْرِهِمْ هَذَا يُمِدِّكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ آلَافٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ 9-

مُسَوِّمِينَ / Evet, sabrettiğiniz ve Allah'a karşı gelmekten sakındığınız takdirde; onlar ansızın üzerinize gelseler bile Rabbiniz nişanlı beş bin melek size yardım eder.”⁶⁵¹

Âyette geçen “بِخَمْسَةِ آلَافٍ” kelimesini Hasenü'l-Basrî “بِخَمْسَةِ آلَافٍ” şeklinde okurken diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okur.⁶⁵² Her iki kırâat aynı anlama gelmekte olup iki farklı kullanım olduğu anlaşılmaktadır. Tefsirlerde mâna farklılığına değinilmemiştir.

10- /اوَكَايَيْنَ مِنْ نَبِيِّ قَاتِلَ مَعَهُ رَيْبُونَ كَثِيرٌ / “Nice peygamberler var ki, kendileriyle beraber birçok Allah dostu çarpıştı.”⁶⁵³

Âyette geçen “رَيْبُونَ” kelimesini Hasenü'l-Basrî “رَيْبُونَ” şeklinde dammeli râ ile okurken diğer kurra yukarıda geçtiği gibi okur.⁶⁵⁴ Her iki okuyuş aynı anlama gelmektedir.

11- / تُصْعِدُونَ وَلَا تُلُونَنَا عَلَىٰ أَحَدٍ وَالرَّسُولُ 11- / “hani o vakit geri çekiliyor ve hiçbir kimseye bakmıyordunuz.”

Âyette geçen “وَلَا تُلُونَنَا” kelimelerini Hasenü'l-Basrî “وَلَا تُلُونَنَا” şeklinde İbn Muhaysin ise “وَلَا يُلُونَنَا” şeklinde okurken diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okur.⁶⁵⁵

a) “وَلَا تُلُونَنَا” kırâatine göre mâna “Siz dağda yukarı doğru çıkıyordunuz.”⁶⁵⁶

b) “وَلَا يُلُونَنَا” kırâatine göre mâna “Hani onlar yukarı doğru kaçıyorlar, hiç

kimseye bakmadan (kaçıp dağa) tırmanıyorlardı.”⁶⁵⁷

⁶⁵¹ Âl-i İmrân 3/125.

⁶⁵² Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/454.

⁶⁵³ Âl-i İmrân 3/146.

⁶⁵⁴ Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/457.

⁶⁵⁵ Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/458.

⁶⁵⁶ Kurtubî, *el-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 5/365.

⁶⁵⁷ İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-veciz*, 1/526.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ كَفَرُوا وَقَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ إِذَا ضَرَبُوا فِي الْأَرْضِ أَوْ كَانُوا-12

“Ey iman edenler! Kardeşleri sefere veya savaşa çıktığında onlar hakkında, “Onlar bizim yanımızda olsalardı, ölmezlerdi ve öldürülmezlerdi” diyen inkârcılar gibi olmayın.”⁶⁵⁸

Âyette geçen “غَزَى” kelimesini Hasenü'l-Basrî “غَزَى” şeklinde “zây” harfini tahfifli okurken diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi şeddeli okur.⁶⁵⁹

Tahfifli ve şeddeli her iki kırâat aynı anlama gelmektedir. Tefsir kitaplarında bir farklılığa değinilmemiştir.⁶⁶⁰

13- /كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَإِنَّمَا تُوَفَّقُونَ أُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ-13
“Her canlı ölümü tadacaktır. Ancak kıyamet günü yaptıklarınızın karşılığı size tastamam verilecektir.”⁶⁶¹

Âyette geçen “ذَائِقَةُ الْمَوْتِ” kelimelerini Ebü'l-Abbas el-Muttavvî “ذَائِقَةُ الْمَوْتِ” tenvinli ve nasb ayrıca “ذَائِقَةُ الْمَوْتِ” tenvinsiz ve nasb şeklinde okurken diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okur.⁶⁶²

“ذَائِقَةُ” kelimesi ismi fâildir. İsmi fâil bir isme muzâf olup kendisi ile mâzi mânası kastedilirse muzâfun ileyhın “الْمَوْتِ” ancak mecrur olması câiz olur. Eğer ismi fâil ile şimdiki zaman veya istikbal mânası murad edilirse muzâfun ileyhın hem mecrur hem de mansub olması câiz olur.⁶⁶³ Tefsirlerde Ebü'l-Abbas el-Muttavvî'nin tenvinli ve nasb okuyuşunun aslı üzere okunduğu ifadesi bulunmaktadır.⁶⁶⁴

a) “ذَائِقَةُ الْمَوْتِ” kırâatine göre mâna “Her canlı ölümü tadıcıdır.” geçmişteki durumu ihtiva eden bir anlamı ifade eder.⁶⁶⁵

⁶⁵⁸ Âl-i İmrân 3/156.

⁶⁵⁹ Kastallânî, *Letâifü'l-işârât*, 4/1766; Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/459.

⁶⁶⁰ Kurtubî, *el-Câmi 'li Ahkâmi'l-Kur'an*, 5/376; Beydâvî, *Envârü't-Tenzil ve Esrâri't-Te'vil*, 2/45.

⁶⁶¹ Âl-i İmrân 3/185.

⁶⁶² Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/465.

⁶⁶³ Râzî, *Mefâtihu'l Gayb*, 7/253.

⁶⁶⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/1054; Kurtubî, *el-Câmi 'li Ahkâmi'l-Kur'an*, 5/447.

⁶⁶⁵ Kurtubî, *el-Câmi 'li Ahkâmi'l-Kur'an*, 5/447.

b) “ذَائِقَةُ الْمَوْتِ” kırâatine göre mâna “Her canlı ölümü tadacaktır.” yani gelecekte olacak olanı ihtiva eder.⁶⁶⁶ Zaman haricinde anlam bakımından iki kırâat arasında bir fark söz konusu değildir.

لَكِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ حَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نُزُلًا مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ 14-

“Allah katından bir konaklama yeri olarak, içinde ebedî kalacakları, içinden ırmaklar akan cennetler vardır.”⁶⁶⁷

Âyette geçen “نُزُلًا” kelimesini Ebü'l-Abbas el-Muttavviî “نُزْلًا” şeklinde okurken diğer kurrâ yukarıda geçtiği gibi okur.⁶⁶⁸ Her iki kırâat aynı anlama gelmekte olup iki farklı kullanım olduğu anlaşılmaktadır.⁶⁶⁹

2.3.2.5. Harf/Kelime İlavesi veya Düşürülmesi İle İlgili Kırâat Farklılıkları

Bu sûrede bu türden kırâat farklılığı tesbit edilememiştir.

2.3.2.6. Farklı Bir Kelimenin Kullanımıyla İlgili Kırâat Farklılıkları

Şâz kırâatlerde bir âyette iki kelimedede farklılık olduğu gözlemlenmiştir.

وَكَأَيِّنْ مِنْ نَّبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ رِثْيُونًا كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا

استكاثروا وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ / Nice peygamberler var ki, kendileriyle beraber birçok Allah dostu çarpıştı da bunlar Allah yolunda başlarına gelenlerden yılmadılar, zaafa düşmediler, boyun eğmediler. Allah, sabredenleri sever⁶⁷⁰

Anlamı kelime formu bölümünde verilen Âyette geçen “وَكَأَيِّنْ” kelimesini İbn Muhaysın “وَكَأَنَّ” şeklinde okumuş Ebü Ca'fer ise “وَكَأَيِّنْ” şeklinde ve aynı zamanda hemze de tûl ve kasr ile birlikte teshîl okumuştur.⁶⁷¹ Yine bu âyette geçen “لِمَا أَصَابَهُمْ”

⁶⁶⁶ Râzî, *Mefâtihu'l Gayb*, 7/253; Kurtubî, *el-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 5/447.

⁶⁶⁷ Âl-i İmrân 3/198.

⁶⁶⁸ Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/467.

⁶⁶⁹ Râzî, *Mefâtihu'l Gayb*, 7/297; İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-vecîz*, 1/558;

⁶⁷⁰ Âl-i İmrân 3/146.

⁶⁷¹ Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/456.

kelimesini İbn Şenebûz “إِلَى مَا أَصَابَهُمْ” şeklinde okurken diğer kurra yukarıda geçtiği gibi okur.⁶⁷² Sahih ve şâz kırâat arasında anlam açısından bir farklılık meydana gelmemiştir.

---

⁶⁷² Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer*, 1/456.

Tablo 2: Âl-i İmrân Sûresinde Anlama Etki Eden Şâz Kırâat Farklılıkları

Sûre adı âyet no	Hafs ve Hafs gibi okuyanlar haricindeki kırâatlere göre okuyuş	Hafs ve Hafs gibi okuyanların kırâatlerine göre okuyuş
Âl-i İmrân /2	الْحَيِّ الْقَيُّومِ	الْحَيُّ الْقَيُّومُ
Âl-i İmrân /2	الْحَيِّ الْقَيَّامِ	الْحَيُّ الْقَيُّومُ
Âl-i İmrân /3	نَزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابُ	نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ
Âl-i İmrân /3	وَالْأَنْجِيلَ	وَالْأَنْجِيلِ
Âl-i İmrân /9	جَامِعِ النَّاسِ	جَامِعُ النَّاسِ
Âl-i İmrân /14	رِزِينَ لِلنَّاسِ حُبَّ الشَّهَوَاتِ	رِزِينَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ
Âl-i İmrân /18	شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ	شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ
Âl-i İmrân /34	ذُرِّيَّةٌ	ذُرِّيَّةً
Âl-i İmrân /40	وَقَدْ بَلَغَنِي الْكِبَرُ	وَقَدْ بَلَغَنِي الْكَبِيرُ
Âl-i İmrân /41	رَمَزًا	رَمَزًا
Âl-i İmrân /74	إِنْ يُوتِ أَحَدٌ مِثْلَ مَا أُوتِيْتُمْ	أَنْ يُوتِيَ أَحَدٌ مِثْلَ مَا أُوتِيْتُمْ
Âl-i İmrân /75	إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَاتِمًا	إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَاتِمًا
Âl-i İmrân /91	وَلَوْ افْتَدَى بِهِ	وَلَوْ افْتَدَى بِهِ
Âl-i İmrân /111	لَنْ يَضُرُّكُمْ إِلَّا أذى	لَنْ يَضُرُّكُمْ إِلَّا أذى
Âl-i İmrân /120	إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ مُحِيطٌ	إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ
Âl-i İmrân /124/125	بِثَلَاثَةِ أَلْفٍ - بِخَمْسَةِ أَلْفٍ	بِثَلَاثَةِ أَلْفٍ - بِخَمْسَةِ أَلْفٍ
Âl-i İmrân /124	مِنَ الْمَلَأِكَةِ مُنْزَلِينَ	مِنَ الْمَلَأِكَةِ مُنْزَلِينَ
Âl-i İmrân /142	وَيَعْلَمُ الصَّابِرِينَ	وَيَعْلَمُ الصَّابِرِينَ
Âl-i İmrân /145	يُؤْتِيهِ مِنْهَا - يُؤْتِيهِ مِنْهَا - وَسَيَجْزِي الشَّاكِرِينَ	نُؤْتِيهِ مِنْهَا - نُؤْتِيهِ مِنْهَا - وَسَيَجْزِي الشَّاكِرِينَ
Âl-i İmrân /146	وَكَانَ مِنْ نَبِيِّ	وَكَانَ مِنْ نَبِيِّ
Âl-i İmrân /146	رَبِّيُونَ كَثِيرٌ	رَبِّيُونَ كَثِيرٌ
Âl-i İmrân /146	فَمَا وَهَنُوا	فَمَا وَهَنُوا
Âl-i İmrân /146	إِلَى مَا أَصَابَهُمْ	لِمَا أَصَابَهُمْ

Âl-Î Imrân /147	وَمَا كَانَ قَوْلُهُمْ	وَمَا كَانَ قَوْلُهُمْ
Âl-Î Imrân /153	إِذْ تَصْعَدُونَ - إِذْ يَصْعَدُونَ	إِذْ تُصْعَدُونَ
Âl-Î Imrân /153	وَلَا تُلُونَا	وَلَا تُلُونَا
Âl-Î Imrân /156	أَوْ كَانُوا غُرَى	أَوْ كَانُوا غُرَى
Âl-Î Imrân /181	سَيَكْتُبُ - وَيَقُولُ	سَنَكْتُبُ - وَنَقُولُ
Âl-Î Imrân /185	كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ۗ	كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ۗ
Âl-Î Imrân /198	نُزُلًا	نُزُلًا

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerîm'i Hz. Peygamber'e (s.a.v) gönderen Yüce Allah, Kur'ân'ın nasıl okunacağını bizzat Hz. Cebrâil'e öğretmiştir. Bu öğretim tarzı Hz. Cebrâil ile Hz. Peygamber arasında arz ve sema metoduyla uygulanmıştır. Bu metod Hz. Peygamber'den Sahâbeye, Sahâbeden Tâbiîn'e ve Tâbiîn'den de bizlere kadar bu usûl ile ulaşmıştır.

Hz. Peygamber'in Mekke'den Medîne'ye hicreti neticesinde Medîneli Müslümanların Kureyş lehçesi ile nâzil olan Kur'ân-ı Kerîm'in bazı kelimelerinin anlamlarını anlamaması ve kolayca telaffuz edememeleri sebebiyle Hz. Peygamber'e Allah tarafından "Yedi Harf" ruhsatı verilmiştir. Bu yedi harf ruhsatı ile alakalı zaman zaman müslümanlar arasında özellikle Hz. Osman döneminde ihtilaflar yaşanmış olsada bu ruhsatın bizlere hem telaffuz hem de mâna boyutuyla bir rahmet ve kolaylık olduğunu görmekteyiz. Bugün de bu yedi harfin tamamı olmasa bile özellikle fonetik ile ilgili olan ruhsatın devam ettiği ve ümmetin her kesiminde bir rahatlık oluşturduğu müşâhede edilmektedir.

Kırâat imamları döneminde de ortaya çıkan ihtilafları ortadan kaldırmak için özellikle İbn Mucâhid şehirlerin kırâatini ön plana çıkararak yedi kırâat imamını sistemleştirmiştir. Bu sistem hala günümüzde varlığını devam ettirmektedir.

Kur'ân-ı Kerîmde yer alan kırâat farklılıkları usûlî (fonetik) ve ferşî farklılıklar olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Âl-i İmrân sûresinde varolan usûlî farklılıkların daha çok ibdal, idğam, sekte, nakil, taklîl ve imâle şeklinde olduğu tesbit edilmiştir. Sûrede geçen usûlî farklılıklar, sayısal verilerle ilgili bölümde takribi olarak verilmiştir. Bahsi geçen farklılıkların sûrede geçen toplam sayısı takriben bin yüz yirmi olarak tesbit edilmiştir.

Âl-i İmrân sûresindeki ferşî farklılıklar sahih kırâat olanlarda tekrarlarla beraber altmış üç âyette seksen yedi kelime olarak tesbit edilmiştir. Mükerrer olan âyetler ve kelimeler çıkarıldığı zaman ise kırk dokuz âyette yetmiş dört kelimedede farklılık meydana gelmiştir. Şâz kırâatlerde ise tekrarlarla beraber yirmi dört âyette otuz sekiz kelime olarak tesbit edilmiş mükerrer olan âyetler çıkarıldığı zaman ise yirmi üç âyette otuz beş kelimedede farklılık olduğu tesbit edilmiştir. Bu farklılıklar bir kısmında sadece hareke değişikliği şeklinde, bir kısmında da mânaya etki edecek şekilde olmuştur. Bu farklılıklardan sahih kırâatlerde mânaya etkisi olan âyetlerin sayısı tekrarlarla beraber kırk âyette kırk dokuz kelimedede şâz olanlarda ise on iki âyette ondokuz kelimedede

mevcuttur. Mânaya etki edenlerden mükerrer olanları çıkardığımız zaman ise kırk üç kelime farklılık olduğu tesbit edilmiştir. Söz konusu âyetlerde kırâat farklılıkların mânaya etkisi bazen küçük bir farklılık şeklinde olurken bazen de tamamen farklı mânâ ve hüküm çıkarma derecesinde olmaktadır. Fakat bu farklılıklar ve mânaya etki Kur'ân ve sünnete aykırı bir durum arz etmemektedir.

Çalışma esnasında kırâat ilminin sadece lafız merkezli olmaması gerektiği daha iyi anlaşılmış ve kırâatin anlama etki eden yönünün de çalışılması gerektiği müşâhede edilmiştir. Son dönemlerde bu gibi çalışmalarda; Diyanet İşleri Başkanlığı Akademi Merkezleri, İlahiyat Fakülteleri ve Kırâat Enstitüsü bölümlerinde alana yönelik çalışmalar olduğu görülmektedir. Bu ve benzeri çalışmaların daha fazla yapıp kırâatin hak ettiği değeri bulma yolunda bir adım olmasını temenni ediyoruz. Ayrıca bu konuda eğitim veren kurum ve kuruluşların müfredatlarını güncellemesi kırâate yönelik faaliyetlerin artması bakımından büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdulganî el-Kâdi, Abdulfettâh. *el-Vafl fi Şerhi's-Şatıbiyye fi'l-Kırâati's-Seb'a*. Cidde: Mektebetü's-Sevadî, 1420/1999.
- Ağırbaş, *Abdulhekim*. *Kırâat Eğitimi-Öğretim Geleneği ve Günümüzdeki Uygulamalar (Türkiye-Suudi Arabistan-Mısır Örneği)*. Ankara: TDV Yayın Matbaacılık, 2022.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. Thk. Şuayb el-Arnaûd - Adil Mürşid. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2000.
- Akdemir, Mustafa Atilla. *Kırâat İlmî Eğitimi ve Öğretim Metotları*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2. Basım, 2015.
- Altıkulaç, Tayyar. "Bezzî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/114-115 İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Altıkulaç, Tayyar. "Dûrî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/5-6. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Altıkulaç, Tayyar. "Ebû Amr b. Alâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/94-96. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Altıkulaç, Tayyar. "Ebû Bekir b. Ayyâş". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/109-110. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Altıkulaç, Tayyar. "Ebû Ca'fer el-Kârî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/116. İstanbul: TDV Yayınları, 2006).
- Altıkulaç, Tayyar. "Hafs b. Süleyman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/118-119 İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Altıkulaç, Tayyar. "Halef b. Hişâm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/237-238. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Altıkulaç, Tayyar. "Hallâd b. Hâlid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/381. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Altıkulaç, Tayyar. "Hişâm b. Ammâr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/151. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Altıkulaç, Tayyar. "İbn 'Âmir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/308-310. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Altıkulaç, Tayyar. "İbn Cemmâz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/395-396. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Altıkulaç, Tayyar. "İbn Kesîr Ebû Ma'bed". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/131-132 İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Altıkulaç, Tayyar. "İbn Muhaysın". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/209-210. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Altıkulaç, Tayyar. "İbn Zekvân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/462. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

- Altıkulaç, Tayyar. "Kisâi, Ali b. Hamza". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/69-70. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Altıkulaç, Tayyar. "Kunbûl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/375. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Altıkulaç, Tayyar. "Nâfi' b. Abdurrahman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/287-289. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Altıkulaç, Tayyar. "Ravh b. Abdülmü'min". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/472. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Altıkulaç, Tayyar. "Ruveys". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/274. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Altıkulaç, Tayyar. "Verrâk, İshak b. İbrâhim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/61. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Altıkulaç, Tayyar. "Ya'kûb el-Hadramî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/282-283. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Aydın, Yener. *A'râf Ve Hûd Sûrelerindeki Kırâat Farklılıkları Ve Tefsire Etkisi*. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, 2019.
- Âyet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meâli, Mehmet Yaşar Kandemir, Halit Zavalı, Ümit Şimşek. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi yayınları, 1. Basım, 2010.
- Beydâvî, Nâsırüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed. *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Tevîl*. Beyrut, 2011.
- Birişik, Abdulhamit. "Hasan-ı Basrî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/301-303. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Birişik, Abdulhamit. "Kırâat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/428-429. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Birişik, Abdulhamit. *Kırâat İlmi ve Tarihi*. Bursa: Emin Yayınları, 2018.
- Bostan, Osman. *Ahmed er-Rüşdî ve Mürşidü't-Talebe Adlı Eserinin Kırâat İlmindeki Yeri*. Ankara: Fecr Yayınları, 2022.
- Büsseti'l-Mısrî, Mahmud b. Ali *el-Amîd fî İlmi't-Tecvîd*, thk. Mahmud es-Sâdık Kamhâvî el-İskenderiye: Dâru'l-akîde, 1425/2004
- Cennet, Mehmet Zülfi-Bedeve, Abdullah. "Kırâat Farklılıklarının Dilbilimsel İmkân Zeminine Dair Bir İnceleme", *Akev Akademi Dergisi* 19/87 Ağustos 2021, 363-385.
- Ceremi, İbrâhîm Muhammed. *Mu'cemü Ulûmi'l-Kurân*. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1422/2001.
- Çetin Abdurrahman, *Kur'an Okuma Esasları* (İstanbul: Emin Yayınları, 2018)
- Çetin, Abdurrahman *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2010.
- Çetin, Abdurrahman. *Kırâatların Tefsire Etkisi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2020.
- Çetin, Abdurrahman. *Yedi Harf ve Kırâatlar*. İstanbul: Ensâr Neşriyat, 2. Baskı, 2010.

- Çetintaş, Bekir. *Kırâat-ı Seb'a Usûl Ve Kâideleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, 2018.
- Çollak, Fatih. *Âsım Kırâatı*. İstanbul: Üsküdar Yayınevi, 2006.
- Çollak, Fatih. "Revm" Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 35/31-32. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Dabba', Ali Muhammed'. *el-İdâe fi beyâni usûli'l-kirâe*. Mısır: el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, 1420/1999.
- Dağ, Mehmet. *Geleneksel Kırâat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2011.
- Dânî, Ebû Amr Osmân b. Saîd. *Camiü'l-beyan fi'l-kırâati's seb'a*. thk. M.Kemal Atik Ankara: TDV Yayınları, 1999.
- Dânî, Ebû Amr Osmân b. Saîd. *et-Teysîr fi'l-kırâati's-seb'a*. thk. Hâtim Sâlihü'd-Dâmin, Kahire: Mektebetü's-Sahâbe, 1429/2008.
- Demirci, Muhsin. *Kur'ân Tarihi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2014.
- Devserî, İbrahim b. Said. *Muhtasaru'l-İbârât li Mu'cemi Mustalahâti'l-Kırâât*. Riyad: Dâru'l-Hadâre, 1429/2008.
- Dimyâfî, Ahmed b. Muhammed b. Abdulgani el-Bennâ. *İthâfu fudalâi'l-beşer bi'l-kırâati'l-erba'ate aşer*. thk. Abdurrahim el-Tarhûnî. Kâhire: Dâru'l Hadis, 2009.
- Dr. İşeri Yunus. "Sihhat Açısından Kırâat Çeşitlerinin Kavramsal Anlamda Değerlendirilmesi", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 26/2 (Aralık 2022), 479-480. <https://doi.org/10.18505/cuid.1073516>.
- Dr. İşeri, Yunus. *Kırâat-Tefsir İlişkisi Açısından Nisâbü'rî'nin Tefsir Yönteminde Kırâat Olgusu*. Ankara: Sonçağ Akademi, 2022.
- Ebû Bekr Ahmed b. Mûsâ b. el-Abbâs et-Temîmî İbn Mucâhid, *Kitâbu's-seb'a fi'l-kırâat*, nşr. Ahmed b.Sâid b. el-Mudayrî. Suud: Camiatü Melik, 1436/2016.
- Ebû Hayyân; Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî. *el-Bahrü'l-muhît*. thk. Âdil Âbdulmevcûd, Ali Muavvad, Zekeriyya Nûfî. 9 Cilt. Lübnan: Dâru'l Kütübü'l-İlmiyye, 2010.
- Ebû Şâme el-Makdisî, Abdurrahman b. İsmâil b. İbrâhîm. *İbrâzü'l-Meânî min Hurzü'l-Emânî fi Kırâati's-Seb'a*. thk. İbrahim Atve İvaz, Kahire: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1402/1981.
- Ebü'l A'la Mevdûdî, *Tefhimü'l Kur'ân*, trc. Muhammed Han Kayanî vd., İstanbul: İnsan yayınları, 1996.
- Halîl b. Ahmed, Ebû Abdırrahmân b. Amr b. Temîm el-Ferahîdî. *Kitâbu'l-Ayn*. Beyrut: Dâru'l Kütübü'l-İlmiyye, 2002.
- Hamevî, Ahmed b. Ömer b. Muhammed b. Ebû Rızâ. *el-Kavâi'd ve'l-İşârât fi Usûli'l-Kırâât*. thk. Abdülkerim b. Muhammed el-Hasen Bekkâr. Dımeşk: Dâru'l-Kalem, 1406/1986.
- Husarî, Mahmud. *Ehsenü'l-eser fi târihi'l-kurrâi erbeate aşer*. Birleşik Arap Emirlikleri, Eşşemurlî, ts.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr, Dâr li'n-Neşri*. ts, Tunus. 1974.
- İbn Atıyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdırrahmân b. Gâlib el-Muhârîbî el-Gımatî el-Endelüsî. *el-Muharraru'l-vecîz fi tefsîri'l Kitâbi'l-Azîz*. thk. Abdusselâm Abdüşşâfî Muhammed. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l Kütübü'l-İlmiyye, 2001.

- İbn Hâleveyh. Ebû Abdillâh el-Huseyn b. Ahmed el-Hemedânî. *İ'râbü'l-kirâati's seb'i ve ilelühe*. 2 Cilt. Kahire: Kahire: Câmi'atu'l-Melik Suûd, 1992.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Cemâlû'd-Din Muhammed b. Mûkerrem el-İfrîkî el-Mısrî. *Lisânü'l-Arap*. Beyrut: Dâr es-Sadr, 1990.
- İbn Mihrân, Ebû Bekr Ahmed İbnü'l-Hüseyn. *el-Mebsût fi'l-Kirâati'l-Aşr*. Thk. Hamza Hâkimî. Dimeşk: Matbuatu Mecmai'l-Lugati'l-Arabiyye, 1401/1908.
- İbn Mücâhid, Bekr Ahmed b. Mûsâ b. el-Abbâs et-Temîmî. *Kitâbu's-seb'a fi'l-kirâat*. thk. Şevki Dayf. Kahire: Dârü'l-Meârif, 1400/1980.
- İbn Mücâhid, Ebû Bekr Ahmed b. Mûsâ b. el-Abbâs et-Temîmî. *Kitâbu's-seb'a*. nşr. Ahmed b.Sâid b. el-Mudayrî, Suud: Camiatü Melik, 1436/2014, 237.
- İbn Nazım, Şihabüddin Ebû Bekir b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed. *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*. Kahire: Lidâri's-Sâabeti li't-Turâsi Bitantâ, 2005.
- İbn Zencele, Abdurrahmân b. Muhammed b. Ebû Zür'a. *Huccetu'l-kirâat*. thk. Said Afgani. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2014.
- İbni Ğalbûn, Ebu'l-Hasen Tâhir b. Abdulmun'im, *et-Tezkire fi'l-Kirâati's-Semân*, thk. Eymen Rüşdî Süveyd, Cidde, Dâru'l-Ğarbi'l-Arabî, 1991.
- İbnü'l-Cezerî, Ebû'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf. *Müncidü'l-mukriîn ve murşidu't-tâlibin*. thk. Muhammed Ali Beydun Beyrut: Dâru Kutubi'l-İlmiyye:1420/1999.
- İbnü'l-Cezerî, Ebû'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf. *Ĝâyetü'n-Nihâye fi Tabakâti'l-Kurrâ*. Beyrût: Dâru Kutubi'l-İlmiyye, 1427/2006.
- İbnü'l-Cezerî, Ebû'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf *en-Neşr fi'l-kirâ'ati'l-aşr*. Beyrut: Dâru'l Kütübü'l-İlmiyye, 2006.
- İbnü'l-Cezerî, Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yûsuf . *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*. Thk. Ğânim Kaddûrî Hamed Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.
- İbnü'l-Bâziş, Ebû Cafer Ahmed b. Ali b. Ahmed b. Halef el-Ensârî. *Kitâbü'l-ikna' fi'l-kirâati's-seb'a*. thk. Abdülmecid Katâmîş Dimeşk: Birinci baskı, 1403/1982.
- İnalçık, Halil. "Bayezid I". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/231-234. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- İsbehânî, Ebû Bekr Ahmed b. Huseyn İbn Mihrân en-Nisâbü'rî. *el-Ĝâye fi'l-kirâati'l-aşr*. thk. Muhammed Ğiyâs el-Cenbâz, Riyad: Dârü's-Şevâf li'n-Neşr ve't-Tevzi', 1411/1990.
- Kâdî Abdülfettâh. *el-Büdûru'z-zâhira fi kirâati'l-aşri'l-mütevâtirati min Tarîki's-Şâtibiyyeti ve'd-Dürrâ*. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1981.
- Karaçam, İsmail. *Kur'an-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*. İstanbul: İFAV Yayınları, 18. baskı, 2010.
- Karaçam, İsmail. *Kur'an-ı Kerîm'in Nüzûlü ve Kirâati*. İstanbul: İFAV Yayınları, 5. Basım, 2016.
- Kastallânî, Ebû'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. Ebû Bekr. *Letâifü'l-işârât li-fünuni'l-kirâat*. thk. Merkezü Dirâsâti'l-Kur'âniyye Medîne: Melik Fehd Mushaf Matbaası, 1434/2012.

- Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, çev. Hayrettin Karaman - Mustafa Çağrırcı - İbrahim Kâfi Dönmez - Sadrettin Gümüş Ankara: DİB Yayınları, 2014.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009).
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr. *el-Câmiü li Ahkâmi'l-Kur'ân*. Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. 24 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1427/2006.
- Meraşî, Muhammed b. Ebî Bekr. *Cühdü'l-Mukill* (Saçaklızâde). thk. Sâlim Kaddûri Hamed. Amman: Dâr'u Ammâr, 2. baskı, 1429/2008.
- Mersafî, Abdulfettâh Seyyid Acmi. *Muhtasaru'l-Vâfi Hidâyetü'l-Kâri ilâ Tecvidi Kelâmi'l-Bârî*. Medîne: Dîmeşk: Dâru'l-Ğavsânî, 1341/2010.
- Mertoğlu, M.Suat, "Yezîdî, Yahyâ b. Mübârek". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/524-525. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Muhammed Emin Efendi, *Umdetu'l-hullân fi izahi Zübdeti'l-'İrfân* İstanbul: Asitâne Yayınları, ts.
- Muhaysin, Muhammed Sâlim. *el-Hâdî Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr Velkeşf an 'İleli'l-Kırâati veTevcîhihâ*. Beyrut: Dâru'l-Cil, 1997.
- Muhaysin, Muhammed Sâlim. *el-İrşâdâtü'l-celiyye fi'l kırâ'âti's-seb'i min tarîki ş-şatbiyye*. thk. Muhammed Abdulvahhâb. Kahire: Dâr-u Muhaysin, 2005.
- Muhaysin, Muhammed Sâlim. *el-Mühezzeb fi'l-Kırâati'l-Aşr ve Tevcîhihâ min Tarîki Tayyibeti'n-Neşr*. Kahire: Mektebetü'l-Ezheriyyetü li't-Türâs, 1417/1997.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-Sahîh*. Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire: y.y., 1374/1954.
- Müzeyyinî, Abdulazîz b. Süleymân b. İbrâhîm. *Mebâhis fi ilmi'l-kırâât*. Riyad: Dâru Künûz İşbiliyâ, 1432/2011.
- Nesefî, Ebu'l-Berekât Hâfizuddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd *Medâriku't-tenzîl ve hakaiku't-te'vil*, Thk. Yusuf Ali Bedevi. Beyrut: Dâr İbn kesîr, 1419/2018.
- Nüveyrî, Ebû'l-Kasım Muhammed b. Ali. *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*. thk. Mecdî Muhammed Surûr Sa'd Baslûm. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Ömer en-Nesefî, Ebû Hafs Necmeddin Muhammed. *et-Teysîr fi't-Tefsîr*. çev. Muhammed Coşkun. 2 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurulu Başkanlığı, 2019.
- Pâluvî, Hâmid b. el Hâc Abdül-Fettah. *Zubdetu'l-'irfân fi vucûhi'l-Kur'ân*. İstanbul: Âsitâne Yayınları, ts.
- Râzî, Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî. *Mefâtihu'l-Gayb*. trc. Suat Yıldırım - Lütfullah Cebeci - Sadık Kılıç - Sadık Doğru. 20 Cilt. İstanbul: HuzurYayınevi, 2013.
- Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin, "*Mefâtihu'l Ğayb*", Dâr İhyâu't-Türâsi'l-Arabî, 2020.
- Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsîr*, Beyrut: Camiatü'l melik Abdülaziz Dâru'l-Kur'ân-i'l-Kerîm, 1402/1981.

- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Et-Tıbyan Fi Ulûmi'l-Kur'ân*. Tahran: Dâru İhsan, 2003.
- Sarı, Mehmet Ali. "İdğâm" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/471. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Seyyid, Rızk. *et-Tavîl fî ulûmi'l-kırâât medhal*. dirâse ve tahkîk. Mekke: el-Faysaliyye, 1405/1985.
- Sindî, Abdulkayyûm b. Abdulğafûr. *Safahât fî ulûmi'l-kırâât*. Mekke: Mektebetü'l-İmdâdî'l-Âlemî, Sekizinci baskı, 1437/2016.
- Suyûtî, Ebû'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr. *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Thk. Şuayb el-Arnaud. Dımeşk: Müessesetü'r-Risâle Naşîrûn, 2008/1429.
- Suyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şafîî, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*. çev. Sâkıp Yıldız, Hüseyin Avni Çelik İstanbul: Hikmet Neşriyat, 1987.
- Şa'bân, Muhammed İsmâîl. *el-Medhâl ilâ İlmi'l-Kırâât*. Mekke: Mektebetü Sâlim, 2. Baskı, 1424/2003.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-Beyân an Tevîli Âyi'l-Kur'ân*. Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. 25 Cilt. Kahire: Dâru Hicr, 1422/2001.
- Temel, Nihat. *Kırâat ve Tecvid Istılahları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2020.
- Temel, Nihat. *Kur'ân Kırâatında Vakf ve İbtidâ*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2016.
- Tetik, Necatî. *Başlangıçtan IX. Asra Kadar Kırâat İlminin Talimi*. İstanbul: İşaret Yayınları, 1990.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa. *el-Câmiu's-Sahîh/es-Sünen*. Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. Beyrut: Daru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1418/1998.
- Uğur, Mücteba. "A'meş". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/54. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Ünal, Mehmet. *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Kırâat Farklılıklarının Rolü*. Ankara: Fecr Yayınları, 2005.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdî. *Hak Dini Kur'ân Dili*. thk. Asım Cüneyt Köksal-Murat Kaya. 4 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2021.
- Yüksel, Ali Osman. *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2016.
- Zehebî, Muhammed b. Ahmet. *Ma'rîfetü'l-kurrâi'l-kibâr 'ale't-tabakati ve'l-a'sar*. Beyrut/Suriye, 1988.
- Zemahşerî, Ebû'l- Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer el-Havârizmî. *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmizi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Akâvi'l fî Vücûhi't Te'vil*. Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 2009.
- Zemahşerî, Ebû'l- Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer el-Havârizmî. *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmizi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Akâvi'l fî Vücûhi't Te'vil*. çev. Muhammed coşkun - Ömer Çelik-Necdet Çağıl - Adil Bebek . 4 Cilt. Türkiye Yazma Eserler Kurulu Başkanlığı, İstanbul, 2016.
- Zencele, Abdurrahman b. Muhammed b. Ebû Zür'a, *Huccetu'l-kırâât*, thk. Said Afgani Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2014.
- Zerkeşî, Bedreddin Muhammed b. Abdullah, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm Beyrut, Lübnan:Dâru İhyâi'l-Kütüb, 1376/1957. 4 cilt

Zurkânî, Muhammed Abdülazîm. *Menâhilü'l- 'irfân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*. Matbaatü Îsâ el-Bâbî el-Halebî ve Şürekâhû, yy.

ÖZGEÇMİŞ

Adı: Fakri

Soyadı: ÖZCAN

E-Posta Adresi: fakri.ozcan@hotmail.com

Eğitim Hayatı Hakkındaki Özet Bilgileri:

Bingöl Üniversitesi Kırâat İlmî Enstitüsü'nde Kırâat alanında Yüksek lisans öğrencisiyim. 2010-2013 yılları arasında Diyanet Akademisi Rize Müftü Yusuf Karali Dini Yüksek İhtisas Merkezinde Aşere Takrîb Tayyibe bölümünü bitirdim. 2008-2009 bahar döneminde Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlitam bölümünden mezun oldum. Diyanet İşleri Başkanlığında Eğitim Görevlisi olarak çalışmaktayım.